

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta sociálních věd

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Rozhlasový odbor ministerstva informací
v letech 1945-1953**

Ondřej Holomek

Konzultant: PhDr. Jakub Končelík

Praha 2007

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem oborovou práci na téma Rozhlasový odbor ministerstva informací v letech 1945-1953 vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů.

V Praze dne 20. 5. 2007

Ondřej Holomek

Poděkování

Děkuji PhDr. Jakubu Končelíkovi za obzvlášť ochotné a odborné vedení této práce a velikou trpělivost. Rád bych také poděkoval Darině Kazdové za pozitivní energii a rodině a kamarádům za jejich podporu.

V Praze dne 20. 5. 2007

Ondřej Holomek

Obsah

	str.
1. Úvod	1
1.1. Uvedení do tématu	1
1.2. Výzkumné otázky a metoda	5
2. Shrnutí dosavadních poznatků k tématu	9
3. Stručný nástin dějinného kontextu; politická situace po osvobození ČSR	11
4. Stručný nástin činnosti rozhlasu v Československu před rokem 1945	15
4.1. Dějinný kontext	15
4.2. Společenský a kulturní kontext	19
4.3. Legislativní kontext	22
5. Činnost ministerstva informací v letech 1945-1948	24
5.1. Vliv Košického vládního programu a Benešova dekretu o zřízení MÍ na proměnu mediálního prostředí	24
5.1.1. Vyjednávání o nové podobě vlády	24
5.1.2. Spory o působnost ministerstva	26
5.1.3. Zákony upravující činnost ministerstva informací	27
5.2. Legislativní úprava postavení médií, vliv Svazu novinářů	29
5.2.1. Legislativní úprava postavení médií	29
5.2.2. Vliv Svazu novinářů na práci novináře	33
5.3. Vybudování, struktura, personální obsazení MÍ s důrazem na řízení	37
5.4. Vztah stran Národní fronty a vedení ministerstva informací	40
5.4.1. Řízení rozhlasu	40
5.4.2. Vývoj Československého rozhlasu	43
5.5. Charakteristika agendy rozhlasového odboru MÍ před únorem 1948	46
5.5.1. Ukotvení rozhlasového odboru v systému MÍ	47
5.5.2. Struktura rozhlasového odboru v roce 1946	48
5.5.3. Agenda rozhlasového odboru bezprostředně po vzniku	50
5.5.3. Příprava rozhlasových pořadů	51
5.5.4. Olbrachtův návrh na posílení vlivu ministerstva v Čsl. rozhlase	53
5.5.5. Agenda odboru před parlamentními volbami v roce 1946	55
5.5.6. Agenda odboru po parlamentních volbách v roce 1946	58
5.5.7. Projevy Václava Kopeckého	62
5.5.8. Agenda odboru v roce 1947	67
5.5.9. Agenda odboru bezprostředně před „Vítězným únorem“	70
6. Činnost ministerstva informací v letech 1948-1953	71
6.1. Vliv událostí tzv. Vítězného února na proměnu mediálního prostředí	72
6.1.1. Společenská a politická situace v letech 1948-1953	72
6.1.2. Proměna mediálního prostředí	77
6.1.3. Podíl rozhlasu na únorových událostech	78
6.2. Změny právního postavení médií a novinářů; posílení vlivu Svazu	80
6.2.1. Změny právního postavení médií a novinářů	80
6.2.2. Posílení vlivu Svazu československých novinářů	83
6.3. Restrukturalizace ministerstva informací s důrazem na řízení rozhlasu	86
6.3.1. Změny ve struktuře ministerstva informací	86
6.3.2. Vliv ministerstva informací na vedení rozhlasu	90
6.3.3. Vývoj rozhlasu v letech 1948-1953	92
6.4. Institucionální vliv sekretariátu KSČ na činnost rozhlasového odboru	94
6.4.1. Vývoj Kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ před rokem 1948	94
6.4.2. Vývoj postavení státní a stranické struktury po Únoru 1948	95

6.5.	Charakteristika agendy rozhlasového odboru MĪ po únoru 1948	99
6.5.1.	Obecná charakteristika	99
6.5.2.	Činnost rozhlasového odboru bezprostředně po „Vítězném únoru“	100
6.5.3.	Reorganizace rozhlasového odboru v roce 1948	100
6.5.4.	Přehled agendy v druhé polovině roku 1948	102
6.5.5.	Omezení vlivu rozhlasového odboru v roce 1949	104
7.	Systém kontroly a řízení médií v Československu po zániku MĪ	104
7.1.	Obecný vývoj	104
7.2.	Řízení médií po zániku ministerstva informací	107
8.	Závěr	109
9.	Zkratky	
10.	Seznam použitých pramenů	
10.1.	Literatura	
10.2.	Diplomové a disertační práce	
10.3.	Právní předpisy	
10.4.	Internetové zdroje	
10.5.	Archivní dokumenty	
	Anotace	
	Summary	
	Teze diplomové práce	

Příloha 1 – Biografie vybraných osobností politického života v Československu v letech 1945-1953

1. Úvod

1. 1. Uvedení do tématu

Rokem 1945 končí jedna z nejtragičtějších epoch novodobých světových dějin. Druhá světová válka stála život nejméně 45 milionů lidí, zasáhla obyvatele všech kontinentů, přinesla první užití jaderných bomb a v plné nahotě demonstrovala rozdíly mezi jednotlivými ideologickými koncepty, které se profilyovaly mezi oběma světovými válkami.

Meziválečná Evropa byla poznamenána stále se rozšiřující propastí mezi kapitalisticko-demokratickou doktrínou, která se dostala do krize na přelomu 20. a 30. let v souvislosti s krachem newyorské burzy, bolševismem instalovaným Velkou říjnovou socialistickou revolucí v roce 1917 v Rusku a autoritářskými systémy s nebývale silnou pozicí vůdce v Itálii a Německu. Vzestupu italského fašismu i německého národního socialismu nahrály nestabilní společenské podmínky, ekonomický propad a především tvrdé reparační podmínky zakotvené ve Versailleské mírové smlouvě po skončení první světové války.

Nástup Adolfa Hitlera do funkce říšského kancléře v roce 1933 vztahy mezi jednotlivými ideovými bloky ještě více vyostřil. Z obavy z dalšího krvavého konfliktu nezasáhly vojensky i ekonomicky vyspělejší státy včas proti Hitlerově útočné politice v rámci německé říše. V době, kdy se ofenziva německých národních socialistů začala orientovat na okolní země, disponovala říšská armáda už několikanásobně větší silou i sebevědomím. V březnu roku 1938 si Hitler vymohl obsazení Rakouska, v září významně zasáhl další ze sousedních států – Československo (ČSR). To se vinou dohody z mnichovské konference, které se neúčastnilo, muselo vzdát pohraničních území ve prospěch Německa. K získání úplné kontroly nad územím Československa potřebovalo Německo necelý půlrok – 14. března 1939 vytvořilo ze Slovenska nacistický satelit, o den později vtrhla německá armáda do českých zemí a 16. března se z bývalého Československa stal Protektorát Čechy a Moravy. Demokratický vývoj v českých zemích byl během necelého půl roku zcela přetrhán. Období druhé světové války znamená pro Čechy kromě značných obětí na životech také absolutní omezení svobody, podřízení se potřebám německé říše a devastaci národní kultury a identity.

Porážka nacistického Německa a osvobození Československa v květnu

roku 1945 znamenala nejen obrovskou úlevu pro obyvatele, ale také výrazně změněnou společensko-politickou situaci. Historik Karel Kaplan k tématu uvádí: „*Mocensko-politické uspořádání Evropy, způsobené porážkou agrese nacistického Německa, plodilo řadu nových jevů a z nich se rodících otázek. Skutečností největšího významu bylo postupné dělení Evropy na Východ a Západ. Ve středu Evropy probíhaly hranice dvou seskupení států, která se nejdříve utvářela jako dvě sféry vlivu a postupně, v letech 1945-1948 se měnila ve dva světové bloky.*“¹

Ještě v průběhu druhé světové války se ale významným způsobem mění také vnitropolitická situace v Československu. Část prvorepublikových stran diskreditovala spolupráce s profašistickými uskupeními, významnou pozici získaly osobnosti činné v domácím i zahraničním odboji. V zahraničí vznikla dvě československá politická centra – kontinuální linii s prvorepublikovým politickým vývojem držela londýnská exilová vláda vedená lidovcem Janem Šrámkem, v Moskvě pak krátce před koncem války vznikla Národní fronta Čechů a Slováků vedená sociálním demokratem Zdeňkem Fierlingerem. Ta získala při sestavování československé prozatímní vlády v dubnu 1945 rozhodující vliv. Oproti situaci před druhou světovou válkou se klíčovým politickým hráčem stala Komunistická strana Československa (KSČ), která se na moskevská jednání s prezidentem Edvardem Benešem výborně připravila.² Výsledkem schůzky byla dohoda o vytvoření vlády Národní fronty (NF). Komunisté prosadili při vyjednávání o struktuře nové vlády také institut státních tajemníků, kteří později sehráli významnou roli při prosazování agendy KSČ, a vznik ministerstva informací (MI). Na počátku dubna tato vláda schválila *Košický vládní program*, který vymezil budoucí politické směřování. Klíčovým se ukázal být zejména princip národní jednoty a spolupráce všech demokratických sil v poválečném Československu – tedy vymezení povolených politických stran a úzká spolupráce se Sovětským svazem. Součástí programu byl také represivní postup vůči Němcům a Maďarům a zajištění jejich majetku. Hlavním úkolem při obnově hospodářské stability bylo znárodnění klíčových odvětví národního

---

¹ In KAPLAN, Karel. *Československo v poválečné Evropě*. Praha: Karolinum, 2004. s. 11

² Srv. KOCIAN, Jiří. *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 2-5.

hospodářství.³

Zatímco se zájem veřejnosti soustředil na závěrečnou bitvu s nacistickým režimem, v domácí politice byly vystavěny opěrné sloupy pro zdárné převzetí moci komunistickou stranou. Té se podařilo v průběhu příštích tří let obsadit většinu rozhodujících pozic v mocenských orgánech, vybudovat vedle ní paralelní strukturu vlastního stranického aparátu, prosazovat jednostranně výhodnou a účelovou legislativu, uplatňovat novou zahraničně-politickou linii země, plně orientovanou na slovanské národy a především Sovětský svaz, a připravit se tak na rozhodující souboj o moc v Československu. Ten se odehrál v únoru roku 1948, kdy došlo k velkému sporu mezi komunistickými a nekomunistickými ministry. Komunisté – v plné shodě se sovětskou doktrínou o „zostřeném třídním boji“ – začali prosazovat vznik akčních výborů, aktivizovali lidové milice a na 24. února vyhlásili generální stávkou. O den později podává demisi dvanáct nekomunistických ministrů a prezident Edvard Beneš po jednání s předsedou vlády Klementem Gottwaldem souhlasí s doplněním vlády podle Gottwaldova návrhu.⁴

Nové složení vlády znamenalo dokončení komunistického převratu. Strana plně ovládala Národní frontu, která v následujících čtyřech desetiletích fungovala pouze jako iluze plurality v autoritativním systému naprosto ovládaném jedinou stranou. Komunisté získali pod svoji kontrolu veškeré klíčové instituce ve státě, prosadili koncepci těžkého průmyslu, zemědělství postihla násilná kolektivizace a zaveden byl také ideový monopol na vědu, umění a kulturu. Jediným povoleným světonázorem se stává učení marxismu-leninismu. K upevnění pozic posloužila komunistům také celá řada vykonstruovaných procesů s politickými odpůrci. Předním československým politikům sloužila za vzor situace v Sovětském svazu, kde rozpoutal totální teror proti vlastnímu obyvatelstvu generalissimus Josif Vissarionovič Stalin.

Smrtí sovětského diktátora v březnu roku 1953, následovanou o devět dnů později také skonem československého prezidenta Gottwalda, končí období největších represí a nejsilnějšího ideologického tlaku doby

---

³ Srv. *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*. Praha: Svoboda, 1974.

⁴ Srv. KOCIAN, Jiří. *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 72.

komunistické nadvlády. Přestože komunistický režim vydržel v Československu až do „sametové revoluce“ v roce 1989, už nikdy nedosáhlo uplatňování ideologické doktríny takové intenzity jako v prvních pěti letech po převzetí moci.

Významnou roli při budování komunistického režimu sehrálo také ministerstvo informací vedené předním ideologem strany Václavem Kopeckým. To bylo ustaveno ústavním dekretem prezidenta republiky z 2. dubna 1945 a jeho úkolem bylo zajišťovat státní dohled v oblasti kultury, médií a propagandy.⁵ Vymezení působnosti ministerstva nejlépe dokládá jeho struktura. Agenda rezortu byla rozdělena mezi šest odborů – informační, tiskový, publikační, rozhlasový, filmový a odbor pro styky s cizinou.⁶ Klíčové pozice na ministerstvu informací obsadili komunisté, kteří ihned po ukončení války začali realizovat politiku státních zásahů do svobody médií. „*Ministerstvo informací vydalo již 18. května 1945 vyhlášku, na jejímž základě bylo zastaveno vydávání veškerých periodik s výjimkou deníků stran Národní fronty.*“⁷ Vydávání periodických tiskovin se stalo plně kontrolovanou činností. Kromě stran mohly své tiskové orgány vydávat pouze organizace celonárodního významu, z velké části také vybudované nebo propojené s komunistickou stranou.

Pro poválečnou transformaci politického systému je vyhlásková politika prováděná (nejen) ministerstvem informací příznačná. Většina důležitých opatření, která byla učiněna proti svobodnému šíření informací, nebyla realizována skrze ústavní orgány, ale pomocí podzákonných norem vydávaných přímo Kopeckého rezortem. Činnost všech typů médií byla kontrolována ministerstvem, které se zasadilo také o zřízení, restrukturalizaci nebo obnovu celé řady zájmových svazů – které fungovaly spíše jako výběrové orgány, provádějící personální čistky a prosazující veškerá opatření komunistické strany. U většiny těchto orgánů došlo ještě před komunistickým převratem k úplnému ovládnutí. Právně byl tento stav potvrzen až po Únoru 1948, kdy následovala „smršť“ legislativních opatření a změny v kulturní

---

⁵ Srv. SÚA – Inventář ministerstva informací.

⁶ Podle prvního organizačního rozdělení z roku 1945, později se struktura ministerstva ještě několikrát měnila (viz kapitoly 5 a 6).

⁷ In BEDNAŘÍK, Petr. *Český tisk v letech 1945-1948*. In: *Rozvoj české společnosti v Evropské unii*. 3,

politice byly posvěceny také příslušnými právními normami. „*Krátce po únoru 1948 vítězoslavně oznámil Václav Kopecký ... 'Nyní máme v rukou tiskárny, papír, nakladatelství...' A nejen to, i ministerstva, galerie, kina, film, divadla, knihovny, zkrátka všechno.*“⁸ V první polovině roku 1948 schválilo národní shromáždění řadu dalších zákonů, které definitivně stvrdily dominanci strany nad médií a kulturou - byla vytvořena centralizovaná Hudební a artistická dílna, znárodněny polygrafické podniky a došlo také k postátnění Československého rozhlasu.

Paralelně se státními orgány monitorovalo kulturní politiku i Kulturní a propagační oddělení Ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ), vedené stalinským dogmatikem Gustavem Barešem. Vliv orgánu na státní kulturní politiku byl významný již před únorovým pučem, teprve se změnou režimu však mohlo oficiálně zasahovat do správy československých kulturních orgánů. Vznikla tak dvě mocenská centra přibližně se stejným vlivem na organizaci kulturního života v Československu. Toto rozdělení znamenalo v praxi řadu komplikací – mezi oběma orgány se vytvořila třetí plocha, kterou akcentovaly také ideové rozpory a vzájemné osobní antipatie mezi jejich čelnými představiteli. V říjnu roku 1948 byly kompetence ministerstva informací částečně upraveny – ministerstvo získalo pod svůj dohled také osvětovou činnost, naopak ztratilo část svého vlivu v umění. Ministerstvo, které mělo zajistit propagandistickou a osvětovou kampaň a pomoci převzít kontrolu nad tokem informací v zemi, ztratilo po prvních pěti letech komunistické totality smysl. Ministerstvo tak mohlo být vládním nařízením 6/1953 Sb. z 31. ledna 1953 zrušeno.⁹ Agendu ministerstva informací a osvěty převzalo rozšířené ministerstvo školství a osvěty. Úkol byl splněn.

1.2. Výzkumné otázky a metoda

Během necelých tří let od konce druhé světové války ovládla komunistická strana politický, společenský a kulturní život v Československu.

Média. Teritoriální studia. Praha: Matfyzpress, 2004, s. 134.

⁸ In KAPLAN, Karel – TOMÁŠEK, Dušan. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956: studie.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, s. 12.

⁹ Srv. Vládní nařízení č. 6/1953 Sb., kterým se zrušují a zřizují některé orgány státní správy a upravuje jejich

Takto rychlá transformace by nebyla možná pomocí běžných politických prostředků. Dynamická proměna společenského řádu dokazuje, že strana sledovala nejen konečný cíl – přechod společnosti ke komunismu jako ideálu beztrždní společnosti bez peněz a „vykořisťovatelské“ práce¹⁰ – ale především připravila velmi propracovaný plán jednotlivých prostředků, které byly k dosažení cíle třeba zdolat. Přestože by bylo chybou opomenout další okolnosti, které přechod komunistů k moci usnadnily (zahraničněpolitickou situaci, nepřipravenost ostatních stran na nové nastavení politického systému, absence osobnosti masarykovského formátu v řadách ideových odpůrců komunismu atd.), považuji komunistický „plán“ za učebnicový příklad rychlého, účinného a bezprecedentního ovládnutí společnosti. Odhalit a analyzovat alespoň některé prostředky, které pomohly komunistům realizovat části tohoto „plánu“, považuji za jeden z klíčových cílů této práce.

Jádrem textu by pak měla být analýza struktury, personálního složení a zejména agendy jednoho z nejvýznamnějších nástrojů, kterým komunistická strana disponovala. Tím bylo ministerstvo informací – v historii novodobých českých (a československých) dějin ojedinělá instituce, jejímž historickým posláním bylo připravit ideologické zázemí pro naplnění cíle komunistické strany – přesvědčovat veřejnost o nezbytnosti vládních opatření, ale také o nástupu socialismu jako zákonitého a nevyhnutelného vývojového stádia světových dějin; likvidovat potenciální ideologická centra opozičních sil a ovládnout prostor mediální komunikace, který v průběhu 20. století neustále získával na významu. Dějinnou výjimečnost ministerstva dokumentuje nejlépe jeho zánik, který přišel symbolicky právě v roce 1953. Tedy v době, která bývá považována za konec nejmasovějších personálních čistek na všech úrovních společnosti, a roce, kdy dochází alespoň k částečnému utlumení agresivní komunistické propagandy.

Ministerstvo informací drželo po celou dobu své existence stranou přísně vymezený kurs a bylo hlavním ideologickým „motorem“ komunistické propagandy. Tím se mohlo stát zejména díky absolutní moci nad médii – tomu odpovídala také struktura ministerstva, která kopírovala strukturu nejvýznamnějších soudobých prostředků masové komunikace. Jednotlivé

odborní ministerstva dohlížely na tisk, publikační a ediční činnost, film, rozhlas (a začátky televizního vysílání). Měly pravomoc připravovat legislativní normy, vydávat vyhlášky a instrukce, kontrolovat činnost jednotlivých médií a na základě svého uvážení povolovat a odebírat licence potřebné k jejich vydávání či provozu. Takový nástroj byl při plnění komunistického „plánu“ výjimečně cenný. Při popularizaci Košického vládního programu i programu první Gottwaldovy vlády, prosazování dvouletého a později pětiletého hospodářského plánu, dehonestaci politických oponentů a adoraci představitelů „žádoucích“ politických stran (strany), vyvolávání revoluční atmosféry v roce 1948, vypořádání se s nepřáteli v době „zostřeného třídního boje“, při krytí nedostatků a zveličování předností komunistického režimu – vždy se ukázalo jako nesmírně výhodné a účinné mít média na své straně a formovat tak veřejné mínění z komunistických pozic. Cílem práce je co možná nejdetailněji popsat zásahy ministerstva informací do mediálního systému v době po druhé světové válce, se zvláštním akcentem na odbor rozhlasový.

Při strukturování práce jsem vycházel z chronologického vývoje jednotlivých historických událostí. První část textu je věnována historickému vývoji před rokem 1945. Pro potřeby této práce představuje nejzajímavější výchozí bod především tzv. První republika mezi lety 1918-1938, kdy byly položeny základy československého politického, právního, společenského i kulturního systému. Jeho neopominutelnou a plnohodnotnou součástí byla také média. Díky bohaté nabídce periodických tiskovin, výjimečným novinářským osobnostem a etablování nových mediálních organizací (Československé tiskové kanceláře v roce 1918 a rozhlasové stanici Radiojournal o pět let později) bývá mnohými autory toto období považováno za zlatý věk médií v českých zemích. Krátké období tzv. Druhé republiky v letech 1938-1939, a zejména dobu trvání Protektorátu Čechy a Morava v průběhu druhé světové války, charakterizovaly natolik specifické podmínky, že budou zmíněny pouze okrajově.

Pro účely této práce byla mnohem zajímavější činnost zahraničních exilových center v průběhu posledních měsíců války. Právě v této době byla svedena možná rozhodující bitva o budoucí uspořádání společenských poměrů

---

¹⁰ Srv. HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Praha: Victoria Publishing, 1994, s. 115-119.

v Československu a načrtnuty základní obrysy komunistického „plánu“ na převzetí moci. Tyto události na straně jedné a naplnění nejdůležitějšího bodu – nastolení komunistické diktatury v roce 1948 – na straně druhé, ohraničují období, kterému je v textu věnováno nejvíce prostoru. Je to doba neustále se proměňujících společenských podmínek, kdy byly jednotlivé body „plánu“ postupně plněny. Právě v této době byla také činnost ministerstva informací i jeho rozhlasového odboru nejintenzivnější.

Podrobnější analýza bude věnována i období následujícímu, orámovanému lety 1948 a 1953. V případě této epochy však snaha co nejdětalněji popsat události a agendu ministerstva informací naráží na celou řadu komplikací. Poté, co se komunistická strana vypořádala s „vnějšími nepřáteli“ – politickou a společenskou opozicí – a získala neomezenou moc, začala pozice ministerstva informací slábnout. Část jeho agendy převzaly stranické orgány, především však nebylo potřeba tak masivní ideologické kampaně jako v předchozích letech. Přesto ministerstvo před svým zánikem v roce 1953 sehrálo významnou roli při likvidaci zbytku opozičních center zemi a „vnitřních nepřátel“ v rámci komunistické strany. Podobný osud, jen o dva roky dříve, stihl také rozhlasový odbor ministerstva. Postátněním rozhlasu, personálním ovládnutím, přijetím potřebné legislativy a zřízením ústředního programového sboru přímo v rámci Československého rozhlasu vyčerpal odbor svoji dějinnou úlohu. V roce 1951 jej nahradil referát při ministerstvu informací, který disponoval výrazně omezenými pravomocemi. Závěrečné období bude proto v práci zmíněno podstatně méně podrobně. Dalším důvodem, proč je agendě ministerstva v letech 1948-1953 věnováno méně prostoru, je absence primárních pramenů. Dochované materiály ve Státním ústředním archivu jsou s přibývajícím roky stále více útržkovité. Období po zániku ministerstva informací je představeno v textu už pouze rámcově a slouží spíše jako snaha rozšířit předchozí kapitoly o dějinný kontext.

V zájmu usnadnění orientace jsem v následujících řádcích formuloval několik základních otázek, na které by text měl odpovědět. Odpovědím na ně je věnována závěrečná část této diplomové práce. Představují však spíše jakési pomocné vodítko, ne vyčerpávající přehled všech tezí:

- 1) Jaké bylo postavení ministerstva informací v rámci československé

- vlády? (Jak se působnost ministerstva v průběhu let měnila?)
- 2) Které nástroje mělo ministerstvo informací k dispozici pro ovlivňování činnost médií?
  - 3) Jaký byl „personální vklad“ jednotlivých osobností ministerstva?
  - 4) Jakou roli měl ve struktuře ministerstva rozhlasový odbor? (Jak se jeho kompetence v průběhu let měnily?)
  - 5) Jakým způsobem ovlivňoval rozhlasový odbor ministerstva rozhlasové vysílání?
  - 6) Proměňovala se struktura rozhlasového odboru v závislosti na agendě, kterou měl uskutečňovat?
  - 7) Které prostředky využilo ministerstvo informací k usnadnění převzetí moci v zemi komunistickou stranou?
  - 8) Jaké úkoly plnilo ministerstvo informací po převzetí moci KSČ? (Nakolik jeho činnost ovlivnilo soupeření se stranickými orgány?)

Věřím, že k ucelení obrazu o činnosti rozhlasového odboru ministerstva informací i dobové atmosféře, přispějí také přílohy této práce, které obsahují biografie vybraných osobností (včetně několika fotografií) a schématické zachycení proměn struktury rozhlasového odboru a ministerstva informací.

2. Shrnutí dosavadních poznatků k tématu

Snaha detailně prozkoumat činnost rozhlasového odboru ministerstva informací (a ministerstva informací vůbec) je komplikována několika faktory. Více než padesát let po ukončení činnosti ministerstva, se dochovaly o jeho činnosti pouze útržkovité prameny. V Národním archivu existuje fond věnující se speciálně ministerstvu informací – velká část dokumentů se však nedochovala. Nejvíce materiálů je možné dohledat k činnosti rozhlasového (IV.) a filmového (V.) odboru, i v těchto případech však nezanedbatelná část dokumentů chybí – zejména v období po roce 1948.¹¹ Proto bylo nutné čerpat také z inventářů věnujícím se speciálně Československému rozhlasu (ČSRO) nebo komunistické straně. Archiv Českého rozhlasu umožnil pouze čerpat z jedné z dobových knih – *Hovoří parlamentní zpravodaj* reportéra Jaroslava

---

¹¹ Srv. SÚA – Inventář ministerstva informací.

Ondráčka – která poskytuje zajímavé informace o dobové atmosféře.

K syntetizaci celého textu je proto potřeba využít také sekundární literatury. Pravděpodobně nejkompaktněji se činnosti ministerstva informací a kulturní politiky v tomto období věnuje historik Jiří Knapík, který publikoval o činnosti rezortu několik významných monografií. Kniha *Únor a kultura: sovětizace české kultury* poměrně podrobně popisuje vliv ministerstva informací (a paralelních orgánů aparátu ÚV KSČ) na kulturní činnost a činnost jednotlivých kulturních svazů. Detailněji potom zkoumá opatření, která zaváděla metody sovětské kulturní politiky a usilovala o nastolení socialistického realismu jako jediné podporované a oficiálně přijímané metody umělecké tvorby. Kniha *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956* popisuje vývoj činnosti jednotlivých orgánů. Bibliografický slovník *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953* představuje, navzdory své útržkovitosti, nejucelenější představení nejvýznamnějších aktérů československé kulturní politiky po druhé světové válce.

Politický vývoj v období mezi lety 1945-1953 monitoruje především bohaté dílo historika Karla Kaplana. Detaily o postavení Československa po druhé světové válce přináší kniha *Československo v poválečné Evropě*, cenným pramenem o znovuzavádění cenzurní praxe komunistickou stranou je kniha *O cenzuře v Československu 1945-1948*, kterou Kaplan napsal ve spolupráci s Dušanem Tomáškem. Spolu s Alexandrou Špiritovou pak Kaplan utřídil dokumenty věnující se prohlubující se spolupráci Československa a Sovětského svazu. Výběr historických dokumentů přesvědčivým způsobem demonstruje servilitu předních československých politických aktérů k požadavkům a plánům sovětských předáků a především zcela nekritický a oslavný přístup k neomezenému vládci SSSR, generalissimovi Stalinovi. Kaplanova monografie *Nebezpečná bezpečnost* je vynikajícím svědectvím o zavádění sovětského mechanismu tajných služeb v prostředí Československa. Významnou z hlediska zkoumání příčin a důsledků poválečné situace je také kniha Jiřího Kociana *Poválečný vývoj v Československu*.

Ucelenou, i když pouze rámcovou analýzu médií poskytuje sborník *Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků*, který byl vydán jako katalog k výstavě k dějinám českého tisku. S jistou dávkou opatrnosti lze čerpat také z třetího dílu dosud nejpodrobněji zpracovaných dějin českého

novinářství *Dějiny československé žurnalistiky*, které krátce před sametovou revolucí utřídili Milena Beránková, Alena Křivánková a Fraňo Ruttkay. Cenná jsou i konkrétněji zaměřená svědectví o dobových podmínkách. Metody zasahování státní moci do činnosti médií přesvědčivým způsobem vyobrazuje sborník *Generace 45*, na jehož vzniku se podílel také první poválečný šéfredaktor Mladé fronty Jaroslav Hořec, nebo antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948 *Na ztracené vartě západu* Miroslava Drápaly. Souhrnné zmapování podmínek poválečného tisku podává v článku *Český tisk v letech 1945-1948* publikovaném ve sborníku *Rozvoj české společnosti v Evropské unie* Petr Bednařík.

Z pramenů věnujícím se specifikám rozhlasové činnosti vyčnívá výpravná publikace *Od mikrofonu k posluchačům*, kterou vydal Český rozhlas při příležitosti osmdesátého výročí od svého založení. Monografie *Radiojournal* Lenky Čábelové je ucelenou publikací monitorující příčiny vzniku rozhlasu a jeho rozvoj před druhou světovou válkou. Cenným zdrojem jsou také díla Jaroslava Pacovského *Na vlnách rozhlasu* a zejména dobové diplomové práce. Ty poskytují, navzdory značné tendenčnosti, poměrně bohatou databázi drobných detailů a řadu cenných analýz jednotlivých dobových událostí.

3. Stručný nástin dějinného kontextu; politická situace po osvobození ČSR

Základním dokumentem, který nasměroval poválečnou orientaci státu, se stal *Košický vládní program*. Dokument vydaný 5. dubna 1945 obsahoval 26 základních bodů, v nichž vytyčil mantinely budoucí československé politiky. Do jeho formulování se významně promítla dobová atmosféra – stále neukončené boje druhé světové války, a s nimi spojený odpor k Němcům a Maďarům – a zklamání z přístupu Francie a Spojeného království v průběhu Mnichovské konference v roce 1938.¹² Vnější okolnosti tak nahrávaly změně orientace československé zahraniční politiky. Rozhodujícím spojencem

---

¹² Mnichovská konference se uskutečnila 29. září 1938 a zástupci Spojeného království, Francie, Itálie a Německa rozhodli o odstoupení části československého území Německu (srv. *Mnichovská dohoda* /online/. Mnichovská dohoda (29.09.1938 – Fronta.cz. URL:<<http://www.fronta.cz/dokument/mnichovska-dohoda>>).

se měl nově stát Sovětský svaz, jehož pozici v Československu výrazně usnadnily závěry Jaltské konference¹³ a úspěšný postup sovětské Rudé armády při osvobozování střední Evropy. Zájem na prosazení nové orientace měla zejména komunistická strana, která v blízkém propojení se Stalinovým režimem spatřovala šanci, jak nastoupit na cestu k socialismu také v Československu.

Orientaci na Sovětský svaz formálně stvrdil čtvrtý bod Košického vládního programu: „*Vyjadřujíc neskonalou vděčnost českého a slovenského národa k Sovětskému svazu, bude vláda pokládat za neochvějnou vůdčí linii československé zahraniční politiky nejtěsnější spojení s vítěznou slovanskou velmocí na východě... Vláda bude od počátku uplatňovat praktickou součinnost se Sovětským svazem, a to ve všech směrech – vojensky, politicky, hospodářský, kulturně...*“¹⁴ Osmý bod potom položil základy pro budoucí odsun německých a maďarských občanů z území Československa, desátý bod umožňuje konfiskaci jejich majetku ve prospěch státu. „*Válka a okupace způsobily, že se traumatizující zkušenost s nacismem konvertovala do protiněmecké a protimaďarské averze.*“¹⁵ Odsun obyvatelstva tak nabyl mnohde živelné podoby. Výsledkem bylo vyhnání více než dvou a půl milionu obyvatel a významná proměna pohraničních oblastí. Následná pozemková reforma položila základy pro masivní znárodňování – před koncem října 1945 proběhla etatizace průmyslového, bankovního a pojišťovacího sektoru. Tím, kdo ze těchto změn vytěžil nejvíce, byli komunisté.

Hned v prvním z bodů Košického vládního programu je také ukotven princip nového vnitropolitického uspořádání: „*Nová vláda má být vládou široké Národní fronty Čechů a Slováků a tvoří ji představitelé všech sociálních složek a politických směrů, které doma i za hranicemi vedly národně osvobozenecký zápas za svržení německé a maďarské tyranie.*“¹⁶ Z účasti na

---

¹³ Na Jaltské konferenci se v únoru 1945 sešli představitelé SSSR, USA a Spojeného království a jedním z výsledků jednání byly poválečné územní změny a rozdělení Evropy do několika zón vlivu (srv. *The Yalta Agreement* /online/. CNN Cold War – Historical Dokument: Yalta Agreement URL:<
<http://www.cnn.com/SPECIALS/cold.war/episodes/01/documents/yalta.html>>

¹⁴ In *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*. Praha: Svoboda, 1974, bod IV.

¹⁵ In BALÍK, Stanislav (et al.). *Politický systém českých zemí 1848–1989*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003, s. 119.

¹⁶ In *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*. Praha:

politickém životu tak byly vyloučeny dvě z nejvýznamnějších prvorepublikových stran – agráři a národní demokraté, a logicky také všechny politické strany národnostních menšin. Z hlediska budoucí politiky sehrálo významnou roli také rozdělení Národní fronty na českou a slovenskou část. Díky tomu komunisté získali jako jediní hned dvojí zastoupení mezi šesticí oficiálně povolených stran – KSČ jako reprezentanta českých komunistů a Komunistickou stranu Slovenska (KSS). Kromě těchto dvou subjektů patřily do Národní fronty ještě tři české strany – Československá strana lidová (ČSL), Československá sociální demokracie (ČSD) a Československá strana národně socialistická (ČSNS) v českých zemích a slovenská Demokratická strana (DS). Základním rysem nového uspořádání byla mimo jiné loajální účast všech povolených stran na vládě. Ve své podstatě to znamenalo omezení standardní politické soutěže, kterou později ještě více umocnila Úmluva o slušném vedení volební kampaně přijatá před prvními parlamentními volbami v roce 1946. Strany se zde zavázaly, že se zdrží kritiky Košického vládního programu, převezmou odpovědnost za dosavadní činnost vlády a po volbách budou opětovně spolupracovat na znovuvytvoření Národní fronty.¹⁷

Politologové Balík, Holzer, Hloušek a Šedo vymezují mezi lety 1945-1948 tři základní vývojové etapy. První z nich, mezi květnem 1945 a květnem 1946 označují jako „národně socialistickou fázi“, v níž „byly položeny základy, na nichž vyrostla historická stavba čtyř dalších desetiletí (omezení politické soutěže, konfiskace majetku a jeho znárodnění, devastace střední třídy, zbavení neslovanského obyvatelstva státního občanství, likvidace samosprávy apod.)“¹⁸ Na ni navazuje druhá – zhruba roční – etapa končící v polovině roku 1947, během níž nekomunistické strany získávají větší manévrující prostor, zároveň se však komunistům daří infiltrovat do rozhodujících státních institucí. Poslední etapa vrcholící komunistickým převratem z února roku 1948 (označují v některých částech textu též v literatuře často uváděnými termíny jako „Únor 1948“, či „Vítězný únor“ - pozn. O. H.) završuje události předchozích let přechodem ke kvalitativně vyšší vývojové etapě komunistické vlády. Zmínění

Svoboda, 1974, bod I.

¹⁷ Srv. BALÍK, Stanislav (et al.). *Politický systém českých zemí 1848–1989*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003, s. 119. s. 118-134.

¹⁸ In *Tamtéž*, s. 118.

politologové se domnívají, že v případě únorových událostí roku 1948 nelze hovořit o převratu v pravém slova smyslu, ale výsledek dlouhodobé snahy komunistické strany převzít moc v Československu.

Zajímavé jsou však i další aspekty poválečného vývoje v Československu. To se po skončení druhé světové války přihlásilo ke kontinuitě prvorepublikového právního systému. Ve skutečnosti tento stav příliš naplňován nebyl – Ústava z roku 1920 sice byla stále považována za klíčový dokument společenského zřízení v Československu, ale mnoho opatření bylo přijímáno mimo limity vymezené tímto základním zákonem. Velká část zákonů neprošla hlasováním v národním shromáždění, ale byla vydávána přímo prezidentem Benešem na nátlak jednotlivých členů vlády. Jednotlivá ministerstva navíc přijímala podstatné změny pomocí podzákoných vyhlášek. Cíl vlády připravit nový ústavní text narážel na podstatné neshody mezi národně socialistickou, lidoveckou a komunistickou verzí znění Ústavy. Schválit nový základní zákon se do únorových událostí nepodařilo. Devátého května 1948, tři roky po osvobození Československa Rudou armádou, byla již bez velkých debat přijata komunisty navržená Ústava.

Neopominutelným faktorem však zůstává, že komunisté se v prvních poválečných letech mohli opírat o silnou voličskou přízeň, které nejlépe dokumentuje vítězství v parlamentních volbách v roce 1946.¹⁹ K dobré pověsti komunistické strany přispěla nejen aktivní (a záměrně zveličovaná) účast členů KSČ v protinacistickém odboji, ale také skutečnost, že komunisté nebyli kompromitováni účastí v žádné z prvorepublikových vlád. Navíc představoval komunismus zcela novou vizi uspořádání společnosti. Jak uvádí pražští politologové Karel Vodička a Ladislav Cabada: „*Komunismus byl líčen jako pozemský ráj: beztřídní společnost bohatých a šťastných lidí, ve které jsou odstraněny všechny protiklady, kde všichni pracují dobrovolně, pro pouhou radost z práce, a všem se hojně dostává všeho, co potřebují. Stát, právo, peníze i monogamní manželství měly být nahrazeny vyššími – kolektivními – formami*

---

¹⁹ Komunisté zvítězili ve volbách do národního shromáždění v roce 1946. V českých zemích získali 40,1 % hlasů, celostátně 37,94 % hlasů. Druzí byli národní socialisté s 18,29 % hlasů, třetí lidová strana s 15,64 %, čtvrtá sociální demokracie s 12,5%. Na Slovensku získala téměř dvě třetiny hlasů DS (srv. KOCIAN, Jiří. *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 56).

soužití a dobrovolné kázně. Komunismus byl vizí, která fascinovala miliony.“²⁰ Uvědomíme-li si krizi kapitalistického systému po krachu newyorské burzy v třicátých letech a nízkou informovanost obyvatelstva o reálných dopadech socialismu uvedeného do praxe v Sovětském svazu (kult Stalinovy osobnosti padl až v roce 1956), získává volebnímu výsledek komunistické strany reálnější kontury.

Významnou roli při budování komunismu v Československu sehrála také zahraničně-politická situace. Evropa se po druhé světové válce rozdělila do dvou vlivových sfér. Jak uvádí historik Karel Kaplan: „*S dělením na Východ a Západ postupoval zánik střední Evropy jako geopolitického útvaru. V předválečné době tvořila střední Evropa oblast, ve které se střetávaly zájmy evropských mocností a probíhal zápas o vliv v jejich státech.*“²¹ Po druhé světové válce se toto tradiční schéma rozpadá, země střední Evropy přijímají nastavené rozdělení na dva bloky. Kaplan k tomu dodává: „*Československá politika si uvědomila středoevropský osud a její dřívější aktivní politika po roce 1945 skončila. Přesněji, podstatně se změnila ve dvou směrech: jednak se omezila na úpravu vztahů a řešení sporů s jednotlivými sousedními státy a jednak respektovala a snažila se využít rozhodující sovětské pozice ve střední Evropě k prosazování svých zájmů.*“²²

4. Stručný nástin činnosti rozhlasu v Československu před rokem 1945

4. 1. Dějinný kontext

Rok 1945 zastihl rozhlasové vysílání v době, kdy uplynulo dvaadvacet let od založení první československé stanice – Radiojournalu. Zdaleka již nebyl převratnou novinkou nebo módní záležitostí společenské smetánky, ale plnohodnotným zdrojem informací a zábavy. Pro lepší orientaci v textu jsem se pokusil rozlišit tři základní etapy vývoje rozhlasu na československém území.

První fáze, pro níž je charakteristický spíše zájem několika desítek radioamatérů, než stabilní legislativní, technické a kulturní vymezení rozhlasu

---

²⁰ In VODIČKA, Karel – CABADA, Ladislav. *Politický systém České republiky: historie a současnost.* Praha, Portál, 2003, s. 53.

²¹ In KAPLAN, Karel. *Československo v poválečné Evropě.* Praha: Karolinum, 2004, 407 s. 12.

²² In *Tamtéž*, s. 12.

jako instituce, začala již před první světovou válkou. Vzniku rozhlasu předcházela dynamický technologický vývoj v druhé polovině 19. a prvních desetiletí 20. století. Rozvoj radiotelegrafie navázal na rozmach infrastruktury, elektřiny a primitivnějších forem distanční komunikace – zejména telegrafu a telefonu. Rozhodující objev pak přinesl rok 1907, kdy se ukázalo, že některé minerály jsou schopny přijímat rádiové vysílání. To inspirovalo celou řadu radioamatérů, aby zkoušela vysílat a přijímat sdělení. První pokusy s radiotelegrafií byly na českém území provedeny již před první světovou válkou. „*Radiotelegrafie byla poprvé předvedena na území našeho státu v roce 1908 v rámci Obchodní a průmyslové výstavy v Praze.*“²³ Další rozvoj zbrzdily události první světové války.

Po letech útlumu, kdy v Československu platil přísný zákaz veškerých experimentů s radiofonií, zahájila ještě v listopadu roku 1918 skupina výzkumníků radiotechnické laboratoře a vojenských techniků pokusné vysílání z pražského Petřína. V následujících letech dochází k neustálému vylepšování technického zázemí. Významným impulsem pro vznik rozhlasové stanice byla také situace v dalších vyspělých zemích. V roce 1920 zahájila ve Spojených státech vysílání první rozhlasová stanice KDKA. O dva roky později začaly vysílat první evropské stanice – ve Francii, Británii a Švýcarsku.

Československo se své rozhlasové stanice – Radiojournalu – dočkalo v květnu roku 1923. Jak uvádí Maršík: „*Existovala zde již skupina zkušených techniků, vysílací stanice, několik zasvěcených úředníků na nejvyšších místech státní správy, podnikatelé se zájmem o rozvoj výroby rozhlasové techniky i soukromé osoby se zájmem o podnikání v oblasti rozhlasového vysílání a zkušenostmi ze zahraničí.*“²⁴ Pravidelnému vysílání předcházela poměrně dlouho trvající diskuze o charakteru stanice, její organizaci a finančním zázemí. „*Jednalo se přitom v zásadě o soukromou iniciativu několika osob, především redaktora Národní politiky Miloše Čtrnáctého a Ing. Eduarda Svobody, kteří byli v průběhu vyjednávání s ministerstvem pošt a telegrafů (MPT) ,dáni*

---

²³ In MARŠÍK, Josef. První pokusy s rozhlasovým vysíláním. In: Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 9

²⁴ In *Tamtéž*, s. 11.

dohromady se společností Radioslavia, jež měla na vysílání také zájem.“²⁵ Osmnáctého května stanice poprvé vysílala, ale teprve 7. června 1923 se konala ustavující schůze Radiojournalu, společnosti s r.o.. Finanční zajištění projektu leželo především na společnosti Radioslavia, která obchodovala s rozhlasovými přístroji a od rozvoje rozhlasu si slibovala ekonomický zisk. První léta však přinesla Radioslavii, stejně jako ostatním podílníkům, trpké zklamání. Zejména kvůli vysokým koncesionářským poplatkům v poměru k nízkému počtu odvysílaných hodin nebyl o legální poslech Radiojournalu velký zájem a společnost byla v prvních dvou letech výrazně ztrátová.

Druhá fáze začíná vstupem státních orgánů do Radiojournalu. V roce 1925 převzal stát 51 procent akcií prostřednictvím ministerstva pošt a telegrafů. Tento krok pomohl státu získat vliv na rozhlasové vysílání, které bylo ve světě stále populárnější, a zároveň umožnil snížit koncesionářské poplatky. Během roku se Radiojournalu přihlásilo přes 160 tisíc nových plátců a ten se vymanol z dosavadních ekonomických problémů.²⁶ V následujících dvou letech počet nových abonentů sice poklesl, ale od roku 1928 nabírá tato křivka znovu rostoucí tendenci. Třicátá léta se dají bez velkého přehánění považovat za „zlatou éru československého rozhlasu“. O to smutnější je však jejich konec – kdy se proměna společenského klimatu promítla také do rozhlasového vysílání. „*Pro vývoj rozhlasu byly nejpodstatnější slovenský separatismus, agresivita hitlerovského Německa a autoritativní tendence ve vládoucí agrární straně.*“²⁷ Stále častěji diskutovanou otázkou se stává omezení svobody slova v rozhlase a nutnost zavést po vzoru sousedních států více pořadů s propagandistickou tematikou. Jak uvádí historik Jaroslav Pacovský: „*V rámci všeobecných válečných příprav byl rozhlas registrován jako podnik důležitý pro ochranu státu a podřízen dozoru ministerstva národní obrany.*“²⁸ V průběhu celého roku 1938 také roste podíl cenzury, dochází k částečnému osamostatnění slovenského rozhlasu. Valná hromada v prosinci 1938 pak

---

²⁵ In ČÁBELOVÁ, Lenka. *Radiojournal: rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923–1939*. Praha: Karolinum, 2003, s. 36.

²⁶ Srv. MARŠÍK, Josef. Průkopníci rozhlasového vysílání 1923–1925. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 28–36.

²⁷ In ČÁBELOVÁ, Lenka. *Radiojournal: rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923–1939*. Praha: Karolinum, 2003, s. 56–57.

²⁸ In PACOVSKÝ, Jaroslav. *Na vlnách rozhlasu (1923–1993)*. Praha: Český rozhlas, 1993, s. 156.

rozhodla o přejmenování Radiojournalu na Česko-Slovenský rozhlas.

Ihned po příchodu nacistů do rozhlasu v březnu roku 1939 bylo zastaveno krátkovlnné vysílání do zahraničí, v následujících týdnech byla provedena rázná antisemitská čistka a do rozhlasu nastoupila řada německých pracovníků. „*V prvním relativně klidném období, se Němci v Protektorátu spokojili s personálními změnami na vedoucích místech rozhlasu a s některými technickými opatřeními.*“²⁹ Mezi ně patřilo především převzetí stanic v Brně, Moravské Ostravě a Mělníku. Situace se vyhrtila po příchodu zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha v září roku 1941, který měl již předem připravený plán na germanizaci českého národa a reformu správy. Jeho součástí bylo i vysílání Českého rozhlasu: „*Rozhlasová společnost měla sloužit zejména českým kulturním potřebám v rámci Velkoněmecké říše a měla přitom 'prováděti' zvláštní příkazy jí udělené říší, zastoupenou říšským protektorem.*“³⁰ Heydrichův příchod znamenal konec omezené autonomie, kterou rozhlas disponoval v průběhu prvních dvou let války. V praxi to znamenalo absolutní podřízení vysílání potřebám německé propagandy. Změna profilace Českého rozhlasu byla stvrzena na jaře 1942, kdy byla rozhlasová síť v Protektorátu začleněna do německých organizací. Atentát na zastupujícího říšského protektora, který v květnu 1942 provedli čeští parašutisté Gabčík a Kubiš, poměry v Čechách a na Moravě ještě více vyostřil. K alespoň částečnému uvolnění situace došlo až v druhé polovině roku 1944.

Historickou úlohu sehrál Český rozhlas při osvobození republiky v květnu roku 1945. Události z doby Pražského povstání ve dnech 5.-9. května³¹ jsou bezpochyby důkazem obrovské síly rozhlasu jako soudobého zdroje informací. „*V protinacistických náladách působí jako roznětka, když čeští hlasatelé začínají ráno 5. května 1945 vysílat jen česky a hrají zakázané české písně. Svobodné vysílání je pro národ ohromným povzbuzením a vysílané*

---

²⁹ In HRDLIČKA, František. *Rozhlas v okupaci 1939–1945*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 152.

³⁰ In ČÁBELOVÁ, Lenka. *Radiojournal: rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923–1939*. Praha: Karolinum, 2003, s. 63.

³¹ Termínem Pražské povstání bývá označováno období mezi 5. a 9. květnem 1945, krátce před úplným osvobozením republiky, kdy došlo v Praze ke krvavému konfliktu mezi českými vlastenci a německou armádou.

*informace mají strategický význam pro začínající povstání.*³² Reakce oddílů německých SS však na sebe nenechala dlouho čekat – jednotkám se brzy podařilo obsadit sídlo rozhlasu na Vinohradské třídě. O několik desítek minut později v budově došlo ke krvavému ozbrojenému střetu mezi českými a německými oddíly. Volání pracovníků rozhlasu o pomoc odstartovalo spontánní reakci českých obyvatel, kteří bojovali na území Prahy proti německé ofenzivě až do 9. května, kdy se podařilo zemi definitivně osvobodit.³³

4. 2. Společenský a kulturní kontext

Rozvoj rozhlasu v období mezi dvěma světovými válkami nelze hodnotit pouze prismatem politických událostí. Rozhlas byl v první řadě společenským a kulturním fenoménem, zcela novou a svébytnou formou sociální komunikace. Jeho význam dokládají nejen stále rostoucí řady abonentů vysílání a počty odvysílaných hodin, ale také zájem vědců o výzkum sociálního vlivu a dopadu rozhlasu. Zřejmě nejvýznamnějším z nich se stal americký sociolog rakouského původu Paul Lazarsfeld, který v rámci Bureau for Applied Social Research při kolumbijské univerzitě sepsal o rozhlasu řadu vlivných studií a stal se tak jedním z duchovních otců sociologického přístupu ke zkoumání médií. Reálné možnosti účinků meziválečného vysílání nejlépe dokumentuje strach podstatné části amerických posluchačů při rozhlasové adaptaci hry H. G. Wellsa *Válka světů*. Živé, šedesátiminutové zpracování plné živých vstupů a fiktivního zpravodajství v režii Orsona Wellesse uvedené 30. října 1938 vyvolalo u mnoha Američanů reálné obavy z invaze mimozemských civilizací.³⁴

Čábelová upozorňuje, že „*lidé se teprve museli naučit žít s tímto novým médiem a adekvátně k němu přistupovat.*“³⁵ V dalších odstavcích pak vymezuje základní rysy rozhlasu jako média: „*Rozhlasovou komunikaci*

³² In PÍCHA, Alexandr. *Čtyři dny bitvy o Český rozhlas* /online/. Český rozhlas – 2. světová válka – příspěvek. URL:<http://www.rozhlas.cz/wwii/rozhlas/_zprava/167814>.

³³ Srč. HRDLIČKA, František. *Rozhlas v okupaci 1939–1945*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 175-178.

³⁴ Srč. JERÁBEK, Hynek. *Paul Lazarsfeld a počátky komunikačního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1997, s. 106-118.

³⁵ In ČÁBELOVÁ, Lenka. *Radiojournal: rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923–1939*.

*charakterizuje interpretativnost a prostorovost, dynamičnost (časovost) a sugestivnost, nepřetržitost a okamžitost, masovost a dostupnost, zároveň ale i důvěrnost a komornost percepce, která však nevylučuje kvalitativně odlišný kolektivní poslech.*³⁶

Interpretativnost souvisí s tím, že každý posluchač musí slyšené slovo dotvářet ve svých představách. Dynamičnost spočívá ve specifickém způsobu vnímání času, kdy doba poslechu bývala zpravidla totožná s momentem vyslání sdělení. Nepřetržitost odlišovala rozhlas od dobových médií tím, že poslech nebylo možné přerušit či nahrát. Masovost sdělení souvisí s formou komunikace, kdy vysílatelem sdělení bývá jediné centrum, které vysílá pro širokou a rozptýlenou masu obyvatel. Poněkud paradoxní povahu má pak z tohoto úhlu pohledu další vlastnost rozhlasu – komornost. Lidé většinou poslouchali rozhlasové vysílání doma na svých přijímačích – tedy v soukromém prostoru, který nevylučoval vykonávání další činnosti. Kolektivní poslech přitom přinášel úplně odlišné kvality a totalitním režimům pomáhalo jeho organizování zvyšovat účinnost propagandistického vysílání.

Vývoj rozhlasového vysílání před druhou světovou válkou dokumentuje také měnící se struktura vysílacího schématu rozhlasových stanic. Radiojournal měl být podle původních představ především zpravodajskou stanicí, přinášející nejnovější hospodářské, meteorologické, burzovní, sportovní a společenské informace. Zpravodajství však nebylo příliš záživné (po dohodě o přejímání informací od Československé tiskové kanceláře /ČTK/ z dubna 1924 kritické hlasy ještě zesílily) a posluchači si oblíbili spíše hudební vysílání. S postupným rozšiřováním vysílací doby – rozhlas zprvu vysílal jen jednu hodinu denně – dostávaly stále častěji v programovém schématu prostor přednášky. V roce 1924 byl také odvysílán první živý sportovní přenos, kterým získal Radiojournal cenné prvenství mezi evropskými stanicemi. Reportáže ze sportovních klání spolu s originálním podáním legendárního komentátora Josefa Laufera pak významnou měrou rozhlasu pomáhaly při získávání nových koncesionářů.³⁷

Praha: Karolinum, 2003, s. 25.

³⁶ In *Tamtéž*, s. 25-26.

³⁷ Srv. MARŠÍK, Josef. *Stabilizace vysílání 1926–1929*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 59-69.

Zatímco v prvních letech komplikovaly vysílání technické problémy, a proto nelze až do přestěhování stanice do Strašnic v roce 1926 o jasné programové koncepci hovořit, na konci tohoto roku měl již Radiojournal pevně ukotvené vysílací schéma rozložené v průběhu celého dne. „*Na konci dvacátých let se začaly brát v úvahu jako důležitý programotvorný činitel ve větší míře než dosud také požadavky rozhlasových posluchačů.*“³⁸ Díky tomu se do programu dostaly tématické a historické večery, vzdělávací kurzy. Stále větší prostor získávaly také odborné rozhlasové pořady – zemědělský a dělnický. Jak uvádí historik Jiří Hraše: „*Do třicátých let vstoupil Radiojournal jako konsolidovaný podnik po finanční, provozní a technické stránce, personálně značně zkvalitněný a ve výsledcích úctyhodný.*“³⁹ Ve třicátých letech dochází k výrazné profesionalizaci rozhlasové žurnalistiky. Program zajišťují tři samostatná oddělení – hudební, pro slovesné umění a reportáže a přednáškový odbor.⁴⁰ Klíčovým mezníkem pro další vývoj se stává rozvoj záznamové techniky, která umožňovala vysílat jednotlivé rozhlasové pořady nejen v přímém přenosu, ale i ze záznamu. Největším problémem tak zůstávalo zpravodajství, kde si držela monopol ČTK. Ta vydávala zprávy určené především tiskovým orgánům, v rozhlase působil jazyk těchto textů nudně. „*Rozhlas přenesl těžiště z reproduktivní do produktivní oblasti vysílání. Za necelé desetiletí (1930-1938) hledáním a záměrným ověřováním rozvinul specifické prostředky svého výrazu, především montážní metodu, a ustavil základní modely rozhlasového vyjádření: reportáž, pásma a rozhlasovou hru. V dramaturgii hudebního vysílání našel východisko v záměrné programové práci se třemi kategoriemi hudby: vážnou, populární a lehkou (zábavnou). Ve vzdělávání našel vedle přednášky názornější a bohatší formy v besedě a vzdělávacím pásmu.*“⁴¹

V průběhu druhé světové války logicky došlo k zpřetrhání prvorepublikových tradic. Rozhlas byl plně podřízen potřebám německé říše, což dramatickým způsobem poznamenalo také podobu vysílání. Situaci

---

³⁸ In *Tamtéž*, s. 80.

³⁹ In HRAŠE, Jiří. *Profesionalizace vysílání 1930–1938*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 95

⁴⁰ Srv. *Tamtéž*, s. 99

⁴¹ Srv. *Tamtéž*, s. 143.

popisuje historik František Hrdlička: „V rozhlase se nesměla objevit slova demokracie, právo, republika, vypouštěly se repliky, ve kterých se mluvilo o lepších časech. Neuváděla se ani jména národů, které byly ve válečném stavu s Říší. V rozhlase se v tomto období uplatňovalo zejména pásmo krajové a národopisné, pásmo s historickou tematikou či pásmo přírodovědné.“⁴² Odvážnější reportéři se proto uchýlovali pouze k drobným narážkám. Po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha se situace ještě více vyhrotila a rozhlas až do roku 1944 prakticky denně přinášel seznamy odsouzených k smrti či popravených.

4. 3. Legislativní kontext

Postavení rozhlasu v prvorepublikovém legislativním systému do značné míry neodpovídá dnešnímu pohledu na rozhlasové vysílání. V prvních letech samostatného Československa byl rozhlas brán především jako revoluční technologická novinka, nikoli primárně jako zdroj informací. Proto spadal stejně jako telegraf do působnosti ministerstva pošt a telegrafů. „Pro provozování vysílání a příjmu rozhlasového vysílání platily stejné podmínky jako pro provozování telegrafie, v řeči příslušného zákona byl rozhlas zahrnut pod pojem bezdrátový telefon (radiotelegraf), resp. radiotelefon.“⁴³ V době přijetí zákona – v březnu roku 1923 – navíc pojem rozhlas ještě neexistoval. Jak uvádí Maršík, termín rozhlas poprvé užil v Národních listech v květnu 1924 redaktor J. D. Richard, který čerpal inspiraci v překladu anglického slova „broadcasting“.⁴⁴

Zákon 60/1923 Sb. o telegrafech vymežil státní monopol v oblasti vysílání pomocí telegrafu, telefonu i radiotelegrafu. Ustanovil povinnost udělovat koncese pro vysílání a zakázal výrobu, prodej i uchovávání radiotelegrafních zařízení bez státního dohledu. Sedmý paragraf pověřil dohledem ministerstvo pošt a telegrafů.⁴⁵ „Ministerstvo mělo například

⁴² In HRDLIČKA, František. *Rozhlas v okupaci 1939–1945*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 164.

⁴³ In ČÁBELOVÁ, Lenka. *Radiojournal: rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923–1939*. Praha: Karolinum, 2003, s. 34.

⁴⁴ In MARŠÍK, Josef. *Průkopníci rozhlasového vysílání 1923–1925*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 44.

⁴⁵ Srv. Zákon č. 60/1923 Sb. o telegrafech, § 3.

*monopol na povolování typů rozhlasových přijímačů a jedině ono mohlo žadatelům poskytovat tzv. rádiové koncese, které je opravňovaly ke zřízení a provozování přijímacích stanic a k poslechu rozhlasového programu. Také veškerá vysílací činnost byla pod jeho kontrolou a mohlo kdykoliv provést její revizi.*⁴⁶ Rozvoj vysílání však reflektovalo až vládní nařízení z dubna 1924, které stanovovalo podmínky pro udělení koncese na zřízení soukromé vysílací stanice. Pravidla pro jejich udělení byla však velmi striktní a byla jednou z hlavních příčin nízkého počtu posluchačů a finančních problémů Radiojournalu.⁴⁷

K oživení situace došlo na valné hromadě 2. června 1925, kdy se hlavním podílníkem Radiojournalu stal stát, který získal 51% kapitálového vkladu společnosti. Tento model reorganizace společnosti vydržel přes několik pokusů o změnu v třicátých letech až do období krátce před druhou světovou válkou. V souvislosti se změněnou ekonomicko-politickou situací v druhé polovině meziválečného období se však stále silněji ozývaly hlasy, které chtěly rozhlasové vysílání využít ve prospěch státního zájmu a soupeřit s propagandistickými pořady v některých sousedních státech. Zejména v druhé polovině třicátých let došlo k posilování cenzurních opatření, které vyvrcholily v květnu 1938, kdy byl Radiojournal označen za podnik důležitý pro obranu státu. O možnosti vytvořit speciální „rozhlasový zákon“ se v době mezi oběma světovými válkami několikrát diskutovalo, k realizaci ale nikdy nedošlo. Právní zakotvení rozhlasu tak nevycházelo z mediálních zákonů, ale z norem upravujících jiný druh činnosti.

Na konci roku 1938 přijala valná hromada Radiojournalu změnu názvu na Česko-Slovenský rozhlas. Pod novým jménem však rozhlas působil jen necelé tři měsíce. 14. března 1939 vznikl samostatný Slovenský štát a 16. března byl na českém území zřízen Protektorát Čechy a Morava. Došlo tak k faktickému oddělení obou rozhlasů. *„Oddělení zřejmě nebylo příliš komplikované, protože šlo jen o vazby organizačně-provozní, zatímco po programové stránce bylo již od října 1938 (6. října 1938 získalo Slovensko*

---

⁴⁶ In MARŠÍK, Josef. *Průkopníci rozhlasového vysílání 1923–1925*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 21.

⁴⁷ Srv. Vládní nařízení č. 78/1924 Sb. o podmínkách pro zřizování, udržování a provoz telegrafů.

politickou autonomii – pozn O. H.) *slovenské vysílání zcela autonomní*.“⁴⁸ Rozhlasová společnost v českých zemích načas přijala zpátky název Radiojournalu a na valné hromadě v červnu 1939 rozhodla o přejmenování na Český rozhlas s r.o.. Po zřízení Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939 převzali Němci vysílač v Mělníku, který začlenili do říšského rozhlasu. České vysílání tak mělo k dispozici vysílače v Praze, Brně, Ostravě a Mariánských Horách.

Významná organizační změna v Českém rozhlase je spjata s působením zastupujícího říšského protektora Heydricha. 13. března 1942 byl Český rozhlas sloučen s německým vysíláním v Protektorátě Čechy a Morava v rozhlasovou skupinu Sendegruppe Böhmen und Mähren. S převedením pod německou správu souviselo nejen výrazné odčerpání peněz z koncesionářských poplatků do říšské kasy, ale také zpřísněná cenzurní opatření. Všechny pořady Českého rozhlasu byly cenzurovány hned dvakrát – protektorátními i nacistickými cenzory a navíc je kontrolovala odposlouchávací služba. Již od září 1939 přitom platil zákaz poslechu zahraničních rozhlasových stanic – za porušení tohoto pravidla hrozila smrt.

5. Činnost ministerstva informací v letech 1945-1948

5.1. Vliv Košického vládního programu a Benešova dekretu o zřízení ministerstva informací na proměnu mediálního prostředí

5.1.1. Vyjednávání o nové podobě vlády

S blížícím se koncem druhé světové války uzrával také komunistický plán na převzetí moci v Československu. Součástí strategie bylo kromě pozvolného ovládnutí klíčových orgánů a legislativních úprav také vytvoření ideologické základny a dohled nad šířením informací. Klíčovou institucí pro naplňování komunistických ideálů se stalo nově vzniklé ministerstvo informací.

Komunisté měli při nastolování agendy ministerstva výhodnou pozici – mohli využít mementa nacistické okupace a kolaborace části politických stran k prosazení některých sporných idejí a formulací. Ty v rozkolísané době mohly budit zdání potřebných a dočasných převodových pák, které povedou k

---

⁴⁸ In HRDLIČKA, František. *Rozhlas v okupaci 1939–1945*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi*

obnovení demokratického zřízení. Politická praxe však byla odlišná a v příštích letech vliv komunistů stále sílil.

Poslání ministerstva informací naznačil už Košický vládní program, který v patnáctém článku vymezuje základní prvky kulturní politiky: „*Bude provedena očista škol i jiných kulturních ústavů (divadel, knihoven, apod.) od osob spolupracujících aktivně s okupanty v tomto oboru. Odstraněny budou všechny učebnice, vydané v době nesvobody. Provedena bude revize žákovských i veřejných knihoven, aby z nich bylo vypleněno nacistické i fašistické býlí. Bude provedena důkladná očista v oblasti žurnalistiky, rozhlasu a filmu.*“⁴⁹ Poněkud vágní formulace umožnila v následujícím období pozvolný přechod k sovětskému modelu řízení státu. Klíčovou roli při plánování kulturní očisty sehrálo právě ministerstvo informací, jehož vznik prosadila při budování organizace vlády komunistická strana.⁵⁰ Význam, který komunisté rezortu přikládali, nejlépe dokumentuje strategie při personálním obsazení jednotlivých ministerstev. Přestože představitelé komunistické strany měli při jednáních o podobě nové vlády velmi výrazný vliv, rozpoznali potenciál takového ministerstva a prosadili svého zástupce do vedení zdánlivě podřadného ministerstva informací, přestože ekonomický potenciál a rozpočet tohoto rezortu byl v porovnání s ostatními ministerstvy zanedbatelný.⁵¹ Dle mého názoru to svědčí o promyšlené strategii KSČ, která je jasně viditelná již od prvních jednání o nové podobě vlády. Obsazením ministerstva informací si vybudovali výborné zázemí pro šíření svého ideologického vlivu. Nic náhodě neponechali ani při obsazování pozice ministra. Vsadili na zapáleného ideologa Václava Kopeckého, zakládajícího člena KSČ, nepostradatelné součásti Ústředního výboru strany v třicátých letech a člena moskevského zahraničního vedení KSČ v průběhu druhé světové války.⁵² Podobná úvaha

---

desetiletí Českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 150.

⁴⁹ In *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*. Praha: Svoboda, 1974, bod XV.

⁵⁰ Srv. HANZLÍK, František. *Košický vládní program – důležitý krok KSČ na cestě k únoru 1948* /online/. Britské listy, 1. 4. 2005. URL:< <http://www.blisty.cz/art/22698.html>>.

⁵¹ V této souvislosti připomíná Ondráček projev ministra Kopeckého ze závěru roku 1947: „*Exposé ministra informací Václava Kopeckého uvedlo na pravou míru soustavné tažení proti jeho resortu, jako by zatěžoval miliardami státní rozpočet – zatím co částka pro tento resort je sotva půl procenta.*“ (in ONDRÁČEK, Jaroslav. *Hovoří parlamentní zpravodaj Jaroslav Ondráček*. Praha: Ministerstvo informací, 1948, s. 30).

⁵² Srv. KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*. Praha: Libri, 2002, s. 154.

zřejmě přiměla komunistickou stranu k získání ministerstva školství a osvěty vedeného Zdeňkem Nejedlým. Vedle dvou „ideologických ministerstev“ získala KSČ už jen jedno vládní křeslo – ministerstvo vnitra obsazené Václavem Noskem, které v následujících letech pomáhalo vytvořit mj. „politickou policii“ – Státní bezpečnost (StB).⁵³

5.1.2. Spory o působnost ministerstva

Ministerstvo informací oficiálně vzniklo Ústavním dekretem prezidenta republiky č. 1/1945 Sb. o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné z 2. dubna 1945. Pátý paragraf tohoto dekretu uvádí, že působnost jednotlivých ministerstev upraví zákon a vládní nařízení.⁵⁴ Taková zákonná úprava, která by vymezovala působnost ministerstev, však kvůli vleklým sporům nikdy nebyla přijata. A to i přesto, že absenci právního předpisu kritizuje již důvodová zpráva ze září 1945, v níž stojí: „... *dochází ke kompetenčním sporům, neboť § 5 dekretu č. 1/1945 nebyl dosud proveden. Přesun agendy z jednoho resortu na druhý je proveden prozatím pouze fakticky. Přitom dochází k četným kompetenčním sporům. Vláda již uložila usnesením ze dne 8. června 1945 ministrům, aby připravili návrhy na úpravu působnosti jednotlivých ministerstev... Faktický stav tu není ve shodě se stavem právním a celá řada aktů je proto formálně vadná. Nutno proto co nejdříve vytvořit kompetenční normu, která bude mít zpětnou účinnost ke dni 2. dubna 1945, a bude tedy dodatečně legalisovati správní činnost ministerstev.*“⁵⁵ Pro řízení ministerstva se tak stal rozhodující pouze plán organizace, který byl vypracován 9. dubna 1945 na Slovensku, a později už byl pouze doplňován.

Přesto zejména v prvních letech byla zřetelná snaha tento mimoprávní stav napravit. Zákon o působnosti ministerstev se několikrát dostal na program vládních schůzí, ale jeho schválení komplikovaly neustálé spory mezi jednotlivými ministerstvy a také postupná kodifikace jiných legislativních textů, které se činnosti jednotlivých ministerstev dotýkaly.

⁵³ Tři křesla získala také KSS – Vlado Clementis se stal státním tajemníkem ministerstva zahraničí, Július Ďuriš vedl zemědělství a Jozef Šoltézs ministerstvo sociální péče. Náměstkem (místopředsedou) vlády byl Klement Gottwald.

⁵⁴ Srv. Ústavní dekret prezidenta republiky č. 1/1945 Sb. o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné, § 5.

⁵⁵ In SÚA, Inventář MI. *Důvodová zpráva k dekretu presidenta republiky o nové organizaci vlády a*

Osnovu nového zákona rozeslalo ministerstvo vnitra již 21. června 1945, působnosti ministerstva informací byl věnován § 8. Ministerstvo informací zareagovalo s připomínkami k textu až 5. září 1945, kdy podalo vlastní návrh na znění textu. Kabinet tuto verzi nepřijal a na základě meziministerské dohody předložil návrh druhé verze textace tohoto paragrafu, který znovu musel projít celým schvalovacím procesem ve všech ministerstvech. Ministerstvo informací vedlo kompetenční spory zejména s ministerstvem průmyslu, které nesouhlasilo s převedením dohledu nad gramofonovým průmyslem, a s ministerstvem školství a osvěty, které chtělo dohlížet na neperiodický tisk.⁵⁶ Návrhem znění osmého paragrafu se ještě na počátku roku 1946 zabývaly jednotlivé odbory ministerstva informací. Přijetí zákona bránily také nově přijímané právní předpisy, kvůli kterým se muselo znění celého textu znovu a znovu předělávat. „*V mezidobí totiž byla kompetence ministerstva informací v několika úsecích buď normativně upravena nebo aspoň připravena nebo administrativně regulována.*“⁵⁷

5.1.3. Zákony upravující činnost ministerstva informací

Činnost ministerstva informací na přelomu let 1945 a 1946 ovlivňovala celá řada norem. Dekret prezidenta republiky č. 50/1945 Sb. o opatřeních v oblasti filmu rezortu svěřoval zásadní kompetence ve filmovém průmyslu, dekret č. 130/1945 Sb. o státní péči osvětové z října roku 1945 uvádí v § 1, odstavec 2, že „*státně politická výchova časové povahy přísluší ministerstvu informací.*“⁵⁸ Podle něj mělo ministerstvo přispět k obnovení a prohloubení národního a státního života a informovat domácí i zahraniční veřejnost o skutečnostech významných pro národní i státní život. Mělo hlavně soustřeďovat, zpracovávat a využívat všechny takovéto informace pro popularizaci vládního programu a vládních opatření a k rozšiřování vědomostí o Československé republice v zahraničí. Do jeho kompetence spadaly proto záležitosti tiskové, příslušející dříve ministerstvu lidové osvěty, dále publikační, rozhlasové, filmové a kulturní styky s cizinou. Později byla ještě

---

ministerstev v době přechodné; čj. 4996/45 pres.

⁵⁶Srv. *Tamtéž.*

⁵⁷In SÚA, Inventář MI. *Osnova zákona o prozatímní úpravě působnosti ministerstev; čj. 3682/46 pres.*

⁵⁸In Dekret prezidenta republiky č. 130/1945 Sb. o státní péči osvětové, § 1, odst. 2.

připojena osvětová péče, knihovnictví, záležitosti divadelní, polygrafického a gramofonového průmyslu.⁵⁹

K dalšímu vymezení kompetencí došlo na 97. schůzi vlády, kdy byla schválena osnova dekretu o koncertní ústředně a artistické ústředně. K ukotvení pozice ministerstva přispívaly také meziministerské debaty – tak například vznikla při ministerstvu zahraničních věcí funkce kulturních přidělců, kteří jezdili na návštěvy do cizích zemí spolu s delegací vyslanou ministerstvem informací. V příštích letech pak tito přidělenci sloužili mimo jiné jako poslové komunistických myšlenek a k monitorování nekomunistického ministra zahraničních věcí Jana Masaryka „ideologickým“ ministerstvem ve službách KSČ.

Činnost ministerstva informací regulovaly také výnosy a administrativní opatření, kterými byla zřízena výtvarnická komise, která posuzovala a vybírala výtvarná díla, jež mohla být prezentována na veřejnosti⁶⁰ nebo výnos upravující distribuci rozhlasových přijímačů a vybudování sítě informačních ústředí⁶¹.

Jak uvádí důvodová zpráva ministerstva informací z dubna 1946: „*Nejbolestivějším úsekem v kompetenci zdejšího ministerstva je nedostatek nesporné úpravy v oboru tisku, způsobený tím, že projednávání připravené normy a prozatímní úpravě nemohlo dosud býti finalisováno a regulace periodického i neperiodického tisku a knižního trhu se provádí na základě předpisů o obhospodařování papíru. Otevřena zůstává i otázka kompetence ve věcech tiskové policie, kterou pro sebe reklamuje ministerstvo vnitra, ale které se ministerstvo informací nemůže zásadně vzdát.*“⁶² Ve věci dohledu nad tiskem se přitom odkazovalo na působnost předcházejícího ministerstva lidové osvěty, které za druhé světové války bylo bezpečnostním úřadem ve věcech tisku.

Neustále se měnící právní řád a pro část politických představitelů výhodná nepřehlednost jednotlivých předpisů nakonec ukončil debatu o uceleném předpisu, který by vymezoval působnost jednotlivých ministerstev.

---

⁵⁹ In SÚA, Inventář ministerstva informací.

⁶⁰ In SÚA, Inventář MI. *Výnos o zřízení výtvarnické komise*, čj. 8655/45 pres.

⁶¹ In SÚA, Inventář MI. *Usnesení předsednictva vlády ze dne 1946*, čj. 126/dův/46 pres.

⁶² In SÚA, Inventář MI. *Osnova zákona o prozatímní úpravě působnosti ministerstev*, čj. 3682/46 pres.

Přesnější definice kompetencí přineslo až přijetí zákona č. 194/1948 Sb. z doby po únorovém převratu.

5.2. Legislativní úprava postavení médií; vliv Svazu novinářů

5.2.1 Legislativní úprava postavení médií

Jak již bylo naznačeno výše, získávalo ministerstvo informací stále větší vliv na činnost jednotlivých odvětví kultury. Jednou z nejvýznamnějších složek agendy ministerstva se stal dohled nad médii. V průběhu let 1945-1948 prošlo postavení novináře a médií samotných dynamickým vývojem. Ministerstvo těžilo z politiky znárodňování, provádělo personální čistky v jednotlivých odvětvích, ale především získalo téměř absolutní kontrolu nad tiskovými, filmovými, rozhlasovými, nakladatelskými i polygrafickými orgány. Připravilo tak komunistickému režimu skvělou výchozí pozici pro revoluční události Února 1948. Podívejme se na jednotlivé změny detailněji.

Východiskem pro změny se stal Košický vládní program, který stanovil, že bude provedena očista žurnalistiky, filmu a rozhlasu.⁶³ Ta byla zahájena ihned po osvobození a klíčovou roli v ní sehrály jednotlivé odbory ministerstva informací (viz kapitola 5.3.), které kopírovaly strukturu tehdejších typů médií.

V euforické atmosféře květnových dnů roku 1945 vystoupil se svým prvním projevem ministr informací Václav Kopecký. Průběh tiskové konference v Bartolomějské ulici popisuje tehdejší šéfredaktor Mladé fronty Jaromír Hořec: „... *stihl jsem ještě úvodní ministrovo expozé. Mluvil o úkolech ministerstva informací, co všechno se udělá pro rozvoj svobodného českého tisku, že prý odpadnou hospodářské potíže a tisku se bude věnovat veškerá pozornost a pomoc. A potom slavnostně naladěným hlasem oznámil, že právo vydávat noviny budou mít jen politické strany Národní fronty a veřejné a masové organizace.*“⁶⁴ Kopecký snahu taxativně vymezit počet povolených novin označoval za přechod od kvantity ke kvalitě, v praxi však opatření

⁶³ Srv. *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*. Praha: Svoboda, 1974, bod XV.

⁶⁴ Novinami, které povolil bylo Rudé právo, Česká pravda (později České slovo a Svobodné slovo), Právo lidu, Lidová demokracie, Práce, Národní osvobození, Lidové noviny a Mladá fronta. Ta však získala v euforické atmosféře právo vydávat noviny až na místě. (Srv. HOŘEC, Jaromír. *Na počátku byl čin*. In: HOŘEC, Jaromír – SÍGL, Miroslav. *Generace 45*. Praha: Rio-press Praha, 1997, s. 22).

znamenal velké omezení svobody tisku. „Změny v oblasti žurnalistiky vycházely především ze zásady, kterou prosazovaly pokrokové síly v čele s Komunistickou stranou Československa: tisk se napříště nesmí stát předmětem výdělečného podnikání.“⁶⁵

Tiskový odbor v následujících měsících „v zájmu pořádku a ústřední evidence“ požádal okresní národní výbory, aby předložily úplný seznam periodických tiskovin a časopisů. Oficiálním zdůvodněním byly problémy se zásobami papíru, ty však byly obratně využity ve prospěch regulace nepohodlných tiskovin. Výsadní postavení ministerstva ve věcech tiskových prohloubila vyhláška ministra průmyslu z 15. června 1945, podle níž byl tiskový odbor ministerstva informací odpovědný za hospodaření s papírem. Aparát rezortu vyhláškou získal další významný nástroj k zásahům do svobody periodik.⁶⁶ O dvanáct dní později začalo ministerstvo politiku aplikovat v praxi. V oběžníku vyzvalo okresní národní výbory a úřady národní bezpečnosti, aby zajistily všechny zásoby papíru a hlásily je tiskovému odboru.⁶⁷ V říjnu 1945 pak ministerstvo informací vydalo vyhlášku o přechodném omezení ve vydávání periodických tiskopisů. Ta stanovila, že bude možné vydávat pouze ty tiskoviny, které vezme na vědomí ministerstvo informací. Přitom platilo, že „v zájmu úsporného hospodaření s papírem může ministerstvo stanoviti náklad, rozsah a rozměr periodického tiskopisu, jakož i časové období jeho vycházení.“⁶⁸ V průběhu necelého půl roku tak ministerstvo získalo všechny potřebné páky k uplatňování regulace. Ty v roce 1946 nadále posílil vznik Sboru pro věci periodického tisku, který byl zřízen při ministerstvu informací a v jehož čele byli zástupci stran Národní fronty a zájmových celonárodních institucí.

Další významné posílení kontroly tisku je spjato s rokem 1947. V lednu 1947 přijalo Ústavodárné národní shromáždění zákon č. 20/1947 Sb., o povinných výtiscích, který blíže specifikoval pojmy vydavatel, tiskovina či

---

⁶⁵ In HUDEC, Vladimír (et al.). *Z historie naší novinářské organizace (1877-1987)*. Praha: Novinář, 1987, s. 73.

⁶⁶ Srv. ZIERIS, Karel František. *Nové základy českého periodického tisku*. Praha: Orbis, 1947, s. 17.

⁶⁷ Srv. ZIERIS, Karel František. *Jak číst tisk a jak s ním pracovat*. Praha: Novinářský studijní ústav, 1955, s. 23.

⁶⁸ In ZIERIS, Karel František. *Jak číst tisk a jak s ním pracovat*. Praha: Novinářský studijní ústav, 1955, s. 23-24.

časopis. Především však schválilo 28. května 1947 zákon č. 101/1947 Sb. o postavení redaktorů a Svazech novinářů. Ten významným způsobem zasáhl do soudobé praxe výkonu žurnalistické profese. Nejenže konkretizuje pozici redaktora: „*redaktorem je zaměstnanec časopiseckého nebo zpravodajského podniku nebo zařízení, který jako hlavní povolání vykonává duševní činnost za tím účelem, aby myšlenky, vyjádřené slovem nebo obrazem buď jeho vlastním nebo cizím vyšly tiskem v redakční části tiskopisu, nebo byly projeveny zvukovou nahrávkou*“⁶⁹ – určuje jejich povinnosti a taxativně vymezuje, kdo je z práva být redaktorem vyloučen. Především však zřizuje Ústřední svaz československých novinářů, jehož členy byl Svaz českých novinářů a Svaz slovenských novinářů.⁷⁰ Významným zásahem do svobody tisku je především § 6, odst. 3, tohoto zákona: „*Redaktoři (§ 1) a čekatelé (§2, odst. 2) jsou buď členy Svazu českých novinářů se sídlem v Praze nebo Svazu slovenských novinářů se sídlem v Bratislavě.*“ V praxi to znamenalo povinnost každého zájemce o žurnalistickou profesi přihlásit se do některého ze svazů. Ty pak měly k dispozici rozmanitý sazebník pořádkových a disciplinárních trestů, jimiž mohly nepohodlné redaktory zbavit dočasně členství nebo je ze svého středu zcela vyloučit.⁷¹ Ministerstvo informací potom bylo „*povinnou pečovat o to, aby Ústřednímu svazu a všem jeho složkám i orgánům bylo možno rozvíjeti co nejučinněji svou činnost.*“⁷²

Knapík o poměrech nastolených v době po vstupu zákona do praxe poznamenává: „*Ačkoli se vylučování novinářů veřejně nezduvodňovalo, zdá se, že se opíralo o svévolnou interpretaci zákona č. 101/1947 Sb. (...) V říjnu 1948 Václav Kopecký při hodnocení čítek na I. sjezdu novinářů uvedl, že zmíněný zákon na redaktorech požadoval ‚výslovně kladný postoj k lidově-demokratickému zřízení.‘⁷³ Absolutní vládu nad tiskem získalo ministerstvo informací v době únorového převratu (viz kapitola 6.1.).*

Ministerstvo informací si vedlo obratně také při ovládnutí dalších sdělovacích a kulturních prostředků. Nejvíce usnadněnou pozici mělo v oblasti

⁶⁹ In Zákon č. 101/1947 Sb. o postavení redaktorů a o Svazech novinářů, § 1, odst. 1.

⁷⁰ Srv. *Tamtéž*, § 5, odst. 1.

⁷¹ Srv. *Tamtéž*, § 11.

⁷² In *Tamtéž*, § 5, odst. 7.

⁷³ In KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha, Libri, 2004, s. 35.

filmů. Již 11. srpna 1945 vydal Edvard Beneš dekret prezidenta republiky č. 50/1945 Sb. o opatření v oblasti filmu. Ten ve své podstatě znárodnil československý filmový průmysl: „*K provozu filmových ateliérů, k výrobě osvětlených filmů kinematografických (v dalším jen filmů), k laboratornímu zpracování filmů, k půjčování filmů, jakož i k jejich veřejnému promítání je oprávněn pouze stát.*“⁷⁴ Z mého pohledu ještě zajímavější je preambule tohoto zákona, která předepisuje vyrábět, rozšiřovat a promítat pouze filmy, které povedou k plánovitě rozvíjené zaměstnanosti a budou zbaveny všech rušivých cizích a z hlediska státu nespolehlivých vlivů.⁷⁵ Tato ustanovení v příštích letech umožnila vznik pouze agitačním, tendenčním a ideologickým filmům, které potlačovaly hodnotu osobního vyjádření či prožitku. Díky tomuto zákonu získaly strany Národní fronty poměrně bezbolestně kontrolu nad celým rozvíjejícím se filmovým průmyslem, kterou v dalších letech pouze prohlubovaly personální čistkami. Jak uvádí Knapík k situaci po únorovém převratu v roce 1948: „*Mezi uměleckou elitou kinematografie v podstatě žádné personální změny nenastaly. Nebyly totiž ani zapotřebí – již před únorem 1948 strana tuto sféru po personální stránce zcela kontrolovala.*“⁷⁶

Situaci v rozhlase se podrobněji věnuje následující kapitola. Přesto si dovoluji malé zastavení při pohledu na schematičnost ovládání kulturních a mediálních institucí, již komunisté využívali. Zpravidla legislativním zásahem zřídili, obnovili či restrukturalizovali ústřední instituci, do níž se museli příslušníci původně svobodných řemesel přihlásit a v jejichž stanovách byly zakotveny jednak socialistická východiska pro budoucí práci a pak také lehce využitelné mechanismy pro případné vyloučení nepohodlných osob. Díky tomu se jim ještě před rokem 1948 podařilo „vyčistit“ tyto instituce (ať už se jmenovaly Svazy, Ústředny či Syndikáty) od vlivných osobností, majících jiné názory a udělat z nich organizace plně oddané komunistickým ideálům. Ty pak strana obratně využila v přípravě únorového převratu, v době reakce proti takzvanému „zostřenému třídnímu boji“ a jež jí posloužily jako významné převodové páky pro nastolení nového režimu (viz kapitola 6).

---

⁷⁴ In Dekret prezidenta republiky č. 50/1945 Sb. o opatření v oblasti filmu, § 1.

⁷⁵ Srv. *Tamtéž*, preambule.

5.2.2. Vliv Svazu novinářů na práci novináře

Zásahy státních orgánů (zejména pak ministerstva informací) do činnosti novinářů zákonitě vyvolávají otázku, jak byly zaváděné změny reflektovány samotnými žurnalisty. Bylo by s podivem, kdyby množství regulací provedených v letech 1945-1948 zůstalo bez negativní kritiky. Nejvýznamnějším reprezentantem profesních zájmů byla celostátní novinářská organizace – po druhé světové válce obnovený Národní svaz novinářů. Ten však od prvních týdnů přijal politiku státních orgánů a ministerstva informací – a spíše než na boj o svobodné tiskové poměry a profesní výsady se soustředil na prosazování oficiální vládní politiky. V prvních měsících po osvobození se zaměřil na provádění personální očisty. „*Již v květnu 1945 byla vytvořena se souhlasem ministerstva informací čistná komise, která měla za úkol prozkoumat činnost všech novinářů doma i v zahraničí a posoudit jejich chování a novinářskou činnost za války.*“⁷⁷ Členem organizace se pak mohli stát pouze „prověřeni“ novináři. Obnovený svaz novinářů byl pouze jakýmsi předstupněm pro vznik Svazu českých novinářů (SČN). Jeho přípravný výbor se sešel poprvé 19. června 1945 a jeho ustavující schůze se zúčastnili kromě zástupců redakcí a Syndikátu čs. novinářů v Londýně také vyslanci tiskového odboru ministerstva informací a představitelé Ústřední rady odborů.

Považuji za důležité upozornit v této chvíli na bleskový postup ministerstva informací v roce 1945. Zatímco se profesní organizace novinářů zabývala převážně personálními a organizačními záležitostmi, provedl Kopeckého rezort několik klíčových opatření – zejména výsada vydávání pouze vybraným deníkům a pokyny krajským úředníkům, kteří měli podat soupisy periodických tiskovin, jejichž „smysl“ a „užitečnost“ v následujících měsících ministerstvo informací posuzovalo. V době vzniku organizace již řada věcí nemohla být diskutována a působila spíše jako status quo.

Výhodou při argumentaci proti případným námitkám byla pro představitele ministerstva skutečnost, že regulovalo tisk pomocí sekundárních opatření a neexistovala přímá cenzura. „*Jedinými a dobrovolnými cenzory byly*

---

⁷⁶ In KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha, Libri, 2004, s. 33.

⁷⁷ In HUDEC, Vladimír (et al.). *Z historie naší novinářské organizace (1877-1987)*. Praha: Novinář, 1987, s. 74.

*samy politické strany a jejich koaliční seskupení – Národní fronta.*⁷⁸ Fakt, že ministerstvo nemohlo přímo ovlivnit podobu jednotlivých textů v konkrétním čísle, však vypovídá jen málo o jeho skutečném vlivu. Vydávání nepohodlných tiskovin mohlo být vždy v zájmu prosazování Košického vládního programu zastaveno. Kaplan a Tomášek zmiňují jako příklad střet komunistického ministra Kopeckého s předsedou lidovců Janem Šrámkem v listopadu roku 1945. „*Ministr obvinil listy Šrámkovy strany (zejména časopis Obzory), že ‚píší ve skutečně fašistickém a reakčním duchu‘ a vyhrožoval, že ‚tyto listy zakáže‘. A skutečně je na přechodnou dobu zakázal.*“⁷⁹

Další rozsáhlé kompetence získalo ministerstvo zejména při tzv. papírové krizi, kdy 26. října 1945 vydal ministr informací vyhlášku o přechodném omezení vydávání periodického tisku – a pravomoci, které získala, si podržela i v příštích měsících. „*I když časem pominul hlavní důvod, pro který byla vyhláška vydána, bylo nutno tuto vyhlášku zachovat nadále v platnosti, a to proto, že bylo i nadále nutno účelně hospodařit papírem a že vyhláškou bylo zavedeno povolovací řízení, které do zákonné úpravy vydávání periodického tisku se stalo jediným podkladem pro regulaci tisku ve smyslu zásad nového tiskového pořádku.*“⁸⁰ O obrovských pravomocech ministerstva svědčí i počet nepovolených tiskovin – do listopadu roku 1946 zamítlo z 1 760 návrhů na vydávání časopisů plných 995.⁸¹ Problémy provázely také obnovení významného předválečného časopisu Přítomnost, který chtěla vydávat pravděpodobně největší osobnost československé žurnalistiky – Ferdinand Peroutka. Časopis dostal povolení po řadě komplikací až v roce 1946, navíc musel být přejmenován na Dnešek.

Šíře regulačních pravomocí, kterou ministerstvo informací disponovalo, vedla řadu nekomunistických představitelů k žádosti o vytvoření jasně stanovených a striktně dodržovaných cenzurních pravidel. Tyto změny však odmítla valná hromada Svazu československých novinářů na své schůzi 17. března 1946. Na závěr tohoto setkání novinářů pak představitelé svazu

---

⁷⁸ In KAPLAN, Karel – TOMÁŠEK, Dušan. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, s. 8.

⁷⁹ In *Tamtéž*, s. 8.

⁸⁰ In SÚA, Inventář MI. *Exposé ministra informací Václava Kopeckého v informačním výboru ÚNS*, čj. 63421/47 pres.

⁸¹ Srv. *Tamtéž*.

přijali rezoluci, která zakotvila základy politické orientace organizace: „(...) svobodu tisku, kterou zaručuje Košický vládní program, chce prohlubovat hlavně tím, že budeme pěstovat vědomí zvýšené odpovědnosti novináře vůči národu a státu, a že budeme bdít nad tím, aby se do našich řad nevetřel nikdo, kdo pro novinářské povolání nemá též mravní kvality.“⁸² Závěry valné hromady umožnily jednak kontrolovat dodržování požadovaných politických hodnot a zároveň otevřely cestu pro další plánované změny. Jednou z nich byla příprava zákona o postavení redaktorů a svazech novinářů, na níž se podílel také nově vytvořený orgán – Ústřední svaz československých novinářů (ÚSČSN), který vznikl v květnu 1946.

Volební úspěch komunistů při volbách v roce 1946 rychlost změn jen umocnil. Spolupráce ministerstva informací s profesní novinářskou organizací při přípravě nového předpisu představovala velkou zbraň proti případným kritikům. Dokládá to i argumentace ministra Kopeckého při projevu v Ústavodárném národním shromáždění: „*Vláda se tedy jednomyslně a ve spojení s budovatelským programem usnesla, aby tiskové zákony byly ústavodárnému Národnímu shromáždění navrženy. A tak ministerstvo v nejužší spolupráci a v nejplnější shodě se Svazem novinářů vypracovalo již několik osnov zákonů, které jsou postupně předkládány vládě ke schválení.*“⁸³ Kopecký nacházel pro vývoj tisku po osvobození republiky výhradně pozitivní slova: „*Osmnáct měsíců bylo dostatečnou dobou k tomu, aby se ukázalo, že náš tisk byl sice postaven převratně na nový základ, že byl rozsáhle reorganizován a že je soustavně a plánovitě regulován, ale že při tom svoboda tisková, pokud je chápána jako svoboda projevu mínění v zákonně vycházejícím tisku, nejen ani v nejmenší míře neutrpěla, nýbrž vpravdě se teprve skutečnou demokratickou tiskovou svobodou stala. Nikdo nepopře, že u nás není žádné censury, žádných konfiskací, žádných ‚bílých fleků‘ a že každý má při psaní do tisku plnou volnost, že vyjde, co se napíše.*“⁸⁴

Přijetí zákona o postavení redaktorů a o Svazech novinářů v květnu roku 1947 učinilo z novinářů představitele „výběrové profese“, k jejímuž

---

⁸² In HUDEC, Vladimír (et al.). *Z historie naší novinářské organizace (1877-1987)*. Praha: Novinář, 1987, s. 79-80.

⁸³ In SÚA, Inventář MI. *Exposé ministra informací Václava Kopeckého v informačním výboru ÚNS*, čj. 63421/47 pres.

výkonu bylo bezvýhradnou podmínkou stát se členem stavovské organizace – Svazu českých novinářů nebo Zvazu slovenských novinářov. Tato „povinná příslušnost“ znamenala pro vrcholné představitele další možnost pro zavádění regulací, ale především svazu umožňovalo přímo kontrolovat dodržování politické linie.

V druhé polovině 1947 se změnil také dosavadní přístup komunistické strany k cenzuře. „*Tisková cenzura se stala vhodným prostředkem k umlčení množících se kritických hlasů v novinách k vnitro- i mezinárodněpolitickým událostem. Ti, kteří koncem roku 1946 byli proti cenzuře, se po roce velmi angažovali pro její zavedení.*“⁸⁵ Úkolu zavést dohled nad tiskem se zhostilo ministerstvo vnitra, které uložilo kontrolovat jednotlivá periodika úřadovně Státní bezpečnosti. Devátého prosince 1947 úřadovny konstatovaly, že část tiskovin nerespektuje státní zájmy a mělo by proti nim být zakročeno. „*Příkaz obsahoval výčet faktů, které je nutno stíhat: psaní o hospodářské tísní, jež vede k hlasu, pochybnosti o dodávkách ze SSSR, výzvy rolníkům k neplnění dodávkových povinností, kritika dvouletého a pětiletého plánu (který ještě neexistoval), spojenecká smlouva se SSSR, zlehčování úředních rozhodnutí vlády.*“⁸⁶ Ústřední svaz československých novinářů stál, minimálně co se týče jeho oficiální linie, v této době plně na straně vlády. Sám se aktivně podílel na zamítání kritiky svobody tisku, která zaznívala z úst představitelů nekomunistických periodik a při vysvětlování nezbytnosti opatření často používal jako záminku údajné prosby všemožných organizací, které si přály vliv nekomunistických médií (s postupující dobou stále častěji nazývaných jako „reakční“) usměrnit. „*Znovu se na SČN obrátili zaměstnanci grafického průmyslu, kteří v důsledku neustálých útoků reakčního tisku proti ROH a odborovým funkcionářům žádali členy vedení Svazu českých novinářů, aby , ... snahu znemožniti reakci rozvracet klid a pořádek v republice podpořili a ... po této stránce věnovali pozornosti jednotlivých svých členů – redaktorů a upozornili je na odpovědnost, kterou jako redaktori listů politických stran, které tvoří Národní frontu a vládu našeho státu, před celým národem*

---

⁸⁴ In *Tamtéž*.

⁸⁵ In KAPLAN, Karel – TOMÁŠEK, Dušan. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, s. 10.

⁸⁶ In *Tamtéž*, s. 10.

mají...“.⁸⁷ Více než čím jiným však byla taková provolání motivována záměry komunistické strany, jež měla v těchto organizacích rozhodujících vliv a vytvářela v intencích svého „plánu“ na ovládnutí společnosti umělý tlak na nekomunistická média.

V prosinci roku 1947 se čelní představitelé ministerstva vnitra a ministerstva informací (pevně ovládaných komunistickou stranou) shodli na nutnosti vytvořit kontrolní odbor a posílit pravomoci Státní bezpečnosti. Kontrolní odbor zahájil činnost 22. prosince 1947. Než však stihnul plně vymezit nová cenzurní pravidla, došlo k dokončení komunistického převratu a nastolení zcela nových společenských podmínek, které se projeví také při změně regulace médií.

V únorových dnech roku 1948 proběhl také jeden z nejvýznamnějších názorových střetů ve Svazu českých novinářů. Představitelé nekomunistických periodik vedení šéfredaktorem lidoveckého týdeníku Vývoj Pavlem Tigridem vystoupili proti textu rezoluce předložené místopředsedou svazu, komunistickým novinářem Vojtěchem Dolejšim⁸⁸. Dokument, který ostře vystoupil proti „reakčnímu“ tisku, byl nakonec přijat. 25. února pak ustavil Svaz českých novinářů akční výbor, v jehož čele stál Dolejší.

5.3. Vybudování, struktura, personální obsazení MI s důrazem na řízení

Při snaze hodnotit organizační strukturu ministerstva informací a kulturní politiku poválečného československého režimu narážíme na celou řadu problémů. Prvním z nich je dynamický sled historických událostí v poválečném Československu. Přetrhání demokratického vývoje státu a události druhé světové války vyžadovaly radikální společenský řez a celou řadu legislativních opatření. Je třeba si uvědomit, že období přerodu od nastolení míru do únorového komunistického převratu trvalo necelé tři roky. V průběhu těchto let mnohdy chaoticky vznikala nová struktura ministerstev a státních orgánů. V kontrastu s tím je systematická snaha komunistické strany, která usilovně pracovala na vytváření paralelní stranické struktury, jež měla

---

⁸⁷ In HUDEC, Vladimír (et al.). *Z historie naší novinářské organizace (1877-1987)*. Praha: Novinář, 1987, s. 86.

⁸⁸ Vojtěch Dolejší stál po smrti Otakara Wünsche v září 1947 v čele Svazu. (srv. HUDEC, Vladimír (et al.). *Z historie naší novinářské organizace (1877-1987)*. Praha: Novinář, 1987, s. 87.

kopírovat schéma oficiálních státních orgánů a s postupující politickým vývojem stále častěji zasahovala do jejich kompetencí.

Po únorovém převratu, kdy Národní fronta fungovala již jen v teoretické rovině a veškerou moc soustřeďovala Komunistická strana Československa, vyvstal nový problém – orgány strany se svým významem vyrovnaly státním orgánům. V dalších pěti sledovaných letech proto dochází k častým třenicím mezi ministerstvem informací a kulturními orgány v rámci KSČ – zejména Kulturním a propagačním oddělením. Vzájemné kompetenční spory navíc přižívaly ideové rozpory v názorech na vedení kultury a osobní antipatie mezi čelními představiteli obou významných orgánů (blíže specifikuje kapitola 6).

Minimálně v prvních dvou letech po osvobození Československa však klíčovou roli hrál ministerstvo informací. Pohled na utváření jeho struktury poměrně přesvědčivě dokumentuje, jak překotnému vývoji v prvních letech po osvobození Československa docházelo.

Jak naznačily kapitoly 5.1. a 5.2., působnost ministerstva nebyla ukotvena zákonnou normou, výchozím dokumentem se proto stala směrnice *Organisace a práce po dobu pobytu na Slovensku* přijatá 9. dubna 1945. Podle ní v první fázi vzniklo v rámci ministerstva šest odborů - informační, tiskový, publikační, rozhlasový, filmový a odbor pro styky se spřátelenými zeměmi.

Informační oddělení mělo za úkol zpracovávat zpravodajství ze zahraničí a do zahraničí, domácí zpravodajství a zpravodajství válečné.

Tiskový odbor se měl věnovat kontrole tisku, informací a propagandě tisku. Zároveň měl za úkol vytvořit plán nové organizace československého tisku.

Publikační odbor kontroloval propagační činnost publikační a vydavatelskou,

Oddělení pro věci rozhlasu, televise a gramofonových desek se mělo věnovat všeobecné kontrole rozhlasových vysílačů, instruování oficiálních zahraničního československého rozhlasového vysílání a vykonat přípravné práce pro budoucí Ústřední československý rozhlas.

Oddělení pro film a fotografii mělo v popisu práce kontrolovat program kin a vydávat směrnice pro produkci a výběr filmů a zajistit v dohledné době československý filmový týdeník.

Odbor pro informační styky s cizinou měl ve spolupráci s ministerstvem školství organizovat první akce kulturních styků se Sovětským svazem a obnovit Společnost pro kulturní sblížení se SSSR, ale také zhodnotit přátelské styky navázané za války v Anglii, USA a ve Francii.⁸⁹

Z této organizace ministerstva lze vyčíst jednak dočasnost této struktury, budované v průběhu druhé světové války, ale také zcela zřejmou orientaci československé zahraniční politiky na Sovětský svaz. Bezprostředními pracovními úkoly ministerstva informací v prvních týdnech po osvobození země byla všeobecná popularizace vládního programu (ministerstvo mělo připravit velký náklad brožury obsahující vládní program a vládní prohlášení); zahájení kampaně pro trestání válečných zločinců, zrádců a kolaborantů; podpora prohlášení vlády v otázce nového postavení Slovenska a Slováků v osvobozené republice; propagační akce pro bojující československou armádu; zatlačení německého a maďarského živlu, osvětlovat význam národních výborů, vytvořit pozitivní veřejné mínění pro vládní program v otázce pozemkové reformy a upřednostňovat slovanskou spojeneckou politiku nové československé vlády.⁹⁰

Na podzim roku 1945 mělo ministerstvo informací již několik stovek zaměstnanců a jejich počet v příštích letech stále narůstal, byť ne nijak strmě. Ministr informací vsadil při personálním obsazování úřadu na významné osobnosti československé kultury a léty prověřené komunisty. V čele filmového odboru stanul populární surrealistický básník Vítězslav Nezval, přednostou publikačního odboru se stal další významný spisovatel František Halas, rozhlasový odbor obsadil literát Ivan Olbracht, odbor pro styky s cizinou vedl přední karikaturista a ilustrátor Adolf Hoffmeister, diplomat Miloš Kratochvíl nebo překladatel Lumír Čivrný. Obsazení rezortu zkušenými politiky a ideologicky přece jenne tolik zatíženými osobnostmi se později ukázalo jako jedna z rozbušek konfliktu při sporech s Kulturně propagačním oddělením ÚV KSČ (viz kapitola 6.4.)

V souvislosti s personálním zbytněním ministerstva docházelo také k úpravě jeho struktury. Na vrcholné úrovni vznikl v průběhu roku 1945

---

⁸⁹ Srv. SÚA, Inventář MI. *Organisace a práce po dobu pobytu na Slovensku*, Příloha II k č.j. 4533/45 pres.

⁹⁰ Srv. *Tamtéž*.

kabinet ministra a presidiální odbor zajišťující věci legislativní a organizační. Došlo také k rozštěpení šestého odboru na dva – odbor pro styky se západními zeměmi a odbor pro styky s východními zeměmi. Zatímco základní rysy této struktury zůstaly zachovány až do roku 1948, kdy došlo k významné reorganizaci díky přebrání části agendy ministerstva školství a osvětové péče, poměrně živé organizační změny se děly ve strukturách jednotlivých odborů. Počet oddělení v jejich rámci se měnil podle aktuálních potřeb a je blíže specifikován v příloze.

5.4. Vztah stran Národní fronty a vedení ministerstva informací

5.4.1. Řízení rozhlasu

Politický kurs Československa po druhé světové válce vytyčil již několikrát zmíněný Košický vládní program. Ten mimo jiné slíbil důkladnou očistu v oblasti žurnalistiky, rozhlasu a filmu.⁹¹ Komunisté přikládali získání vlivu v rozhlase zásadní význam. Jak uvádí Eva Ješutová: „*Po jednání mezi východním a západním exilem v Moskvě byla v roce 1944 vypracována tajná instrukce, podle níž komunisté musí mít v rukou všechny nástroje boje ‚o duši národa‘. Čs. rozhlas jako nejvlivnější prostředek masového působení byl zcela logicky považován za klíčovou pozici. Počet jeho posluchačů byl vyšší než počet čtenářů denního tisku a v průběhu období neustále stoupal.*“⁹² Tomu odpovídal také boj o obsazení klíčových míst v Československém rozhlase, který se odehrál již v prvních týdnech po osvobození země. Napětí mezi jednotlivými názorovými proudy se snažil sjednotit pověřený dosavadní ředitel Otakar Matoušek, který kladl důraz především na odbornost jednotlivých pracovníků – na nejdůležitější pozice jmenoval zkušené rozhlasové matadory – ředitelem pražského vysílání se stal Zdeněk Morávek, šéfem programu Mirko Očadlík, správním ředitelem Karel Remeš, ředitelem techniky Ladislav Janík a šéfredaktorem zpravodajství František Kamil Zeman.⁹³

Profesora Matouška, kterého vedením rozhlasu pověřila 9. května 1945 Česká národní rada, vystřídal 25. května ve funkci generálního ředitele

---

⁹¹ Srv. *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*. Praha: Svoboda, 1974, bod XV.

⁹² In JEŠUTOVÁ, Eva. *Budovatelský rozhlas 1945–1948*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 191.

Československého rozhlasu bývalý redaktor Rudého práva, komunista Bohuslav Laštovička. Ten přislíbil maximální podporu vládě Národní fronty. Jedním z hlavních úkolů rozhlasu bylo sloužit jako nástroj státní a národní politiky.⁹⁴ Československý rozhlas (ČSRO) byl podle plánu organizace ministerstev z 9. dubna 1945⁹⁵ přímo podřízen ministerstvu informací, přesněji jeho rozhlasovému odboru – tedy institucím vedenými dalšími dvěma prověřenými komunisty – Václavem Kopeckým a Ivanem Olbrachtem. Řízení rozhlasu tak neodpovídalo poměrnému zastoupení stran v Národní frontě, ale patřilo již od počátku poválečného vývoje mezi instituce ovládané primárně komunisty. Ti dokázali v průběhu příštích tří let této výhody beze zbytku využít ve svůj prospěch. „*Rozhlas, obdobně jako film, byl oblastí, v níž KSČ získala dominantní vliv již v průběhu let 1945-1947... významné řídicí funkce obsadili komunisté i v samotném rozhlase. Jmenujme především generálního ředitele Bohuslava Laštovičku, programového ředitele Mirko Očadlíka, šéfredaktora politického zpravodajství (Rozhlasových novin) Jiřího Hronka a vedoucí vzdělávacího odboru rozhlasu Zdeňka Nováka, který od roku 1946 předsedal tamnímu celozávodnímu výboru KSČ.*“⁹⁶

Programovou linii Československého rozhlasu vytyčila porada jednotlivých studií s Kopeckým a Olbrachtem v lednu 1946. Cílem rozhlasu bylo podporovat odgermanizování a odfašizování veřejného života, upevňovat vztahy se slovanskými národy a speciálně se Sovětským svazem, formovat vzdělanost společnosti odbornými pořady a studovat technické pokroky. Z dnešního hlediska nejproblematictější byl bod sedmý, který sliboval „*poskytovat v každém směru rozsáhlou pomoc dílu vlády Národní fronty a sloužit tak nejvlastnějším zájmům národa i republiky*“.⁹⁷ Rozhlasový odbor ministerstva informací plnil celou řadu funkcí – kromě toho, že vypracoval status Československého rozhlasu a kontroloval činnost jeho předních představitelů, vypracovával průzkumy veřejného mínění nebo organizoval rozhlasovou službu pro zahraničí.

---

⁹³ Srv. *Tamtéž*, s. 188.

⁹⁴ Srv. *Tamtéž*, s. 192.

⁹⁵ Srv. SÚA, Inventář MI. *Organisace a práce po dobu pobytu na Slovensku*, Příloha II k č.j. 4533/45 pres.

⁹⁶ In KNAPIK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha, Libri, 2004, s. 33.

⁹⁷ In JEŠUTOVÁ, Eva. *Budovatelský rozhlas 1945–1948*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí*

Horáková ve své diplomové práci popisuje vztah mezi vedením rozhlasu a vedením ministerstva: „*Na programových konferencích dávalo ministerstvo samozřejmě pouze rámcové úkoly, za konkrétní provedení odpovídalo potom již samotného vedení rozhlasu (...) Svůj význam při řízení rozhlasu měl i osobní styk Václava Kopeckého a Bohuslava Laštovičky, jakož i jejich styk v orgánech KSC.*“⁹⁸ Po druhé světové válce byly v Československém rozhlase ustaveny závodní organizace jednotlivých stran Národní fronty. Ty představovaly další významnou páku umožňující ovlivňovat dění v rozhlase. Komunisté i v tomto případě postupovali velmi systematicky a cílevědomě. „*(...) na VIII. sjezdu (v březnu 1946 – pozn. O. H.) KSC bylo rozhodnuto zřídit rozhlasovou komisi při kulturním a propagačním oddělení ÚV KSC.*“⁹⁹ Poměrně nenápadným způsobem tak vzniká organizace, která v následujících letech získává rozhodující vliv v rozhlasu a po únorovém převratu se stane přímou konkurencí státních orgánů a jednou z hlavních příčin oslabení vlivu rozhlasového odboru ministerstva informací (viz kapitola 6.4.).

Dalším mezníkem ve vývoji rozhlasu i celé společnosti se stalo vítězství Komunistické strany Československa v parlamentních volbách roku 1946. Ministerským předsedou se stal komunist Klement Gottwald, který představil Budovatelský vládní program – v něm vláda přislíbila novou ústavu a představila dvouletý hospodářský plán. Šéf rozhlasu vyzval všechny rozhlasové pracovníky, aby se detailně seznámili s programem vlády a podporovali její budovatelské dílo. „*Na karlovarské programové konferenci, konané na přelomu ledna a února 1947, zopakoval, že Čs. rozhlas ‚má být aktivním bojovníkem a spoluuskutečňovatelem vládního programu‘.*“¹⁰⁰ Samotný text programového prohlášení si všímá rozhlasu pouze okrajově, podotýká pouze, že provede definitivní právní a organizační úpravy uspořádání správy v Československém rozhlase a v Československých filmových

---

Českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 193.

⁹⁸ In HORÁKOVÁ, Marta. Úsilí KSC o pokrokovou funkci rozhlasu v národně demokratické revoluci a v průběhu jejího přerůstání v revoluci socialistickou (dizertační práce). FSV UK, 1974, s. 36

⁹⁹ In *Tamtéž*, s. 36.

¹⁰⁰ In JEŠUTOVÁ, Eva. *Budovatelský rozhlas 1945–1948*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 193.

podnicích.¹⁰¹ Té se rozhlas dočkal, stejně jako text ústavy, až po únorovém převratu, kdy byl Československý rozhlas zákonem č. 137/1948 Sb. postátněn. Při únorových událostech přitom rozhlas sehrál významnou historickou úlohu.

5.4.2. Vývoj Československého rozhlasu

Rád bych věnoval malý exkurs situaci v rozhlase samotném – v průběhu let 1945-1948, zejména však ve dnech bezprostředně předcházejících komunistickému převratu. Bezprostředními cíli rozhlasu po druhé světové válce bylo navrátit důvěru v rozhlasové vysílání, očistit rozhlas od kolaborantů, znovu vybudovat síť poničenou válečnými boji, obnovit činnost poboček a vybudovat další studia. Kontinuita s předválečným vývojem byla do značné míry přerušena šesti lety války a navazání na předchozí období nepřála ani nová ideová a politická orientace vysílání. V prvních měsících po válce odvedl rozhlas cenné služby především při odstraňování válečných škod a mobilizaci obyvatelstva – v průběhu roku 1945 zařadil do vysílání několik kampaní. První z nich byla věnována repatriaci obyvatel a měla usnadnit návrat vězňů z koncentračních táborů. Uspořádána byla také sbírka na pomoc při obnově Lidic a Ležáků a pohonných hmot, která měla pomoci těmto lidem zajistit cestu domů. Tento agitační charakter rozhlasu z velké části zůstal i po odstranění nejakutnějších poválečných škod, od roku 1946 však sloužil především jako propagandistický nástroj budovatelského programu vlády.¹⁰²

Výraznými změnami prošly také formáty jednotlivých rozhlasových pořadů. Nejvýznamnějším pořadem po druhé světové válce se staly večerní Rozhlasové noviny – hodinový blok informací, v nichž bylo zpravodajství doplňováno publicistickými útvary. Vzniklo tak ve své době unikátní, pestré zpravodajské pásmo. Stále více se do středu zájmu staví divák – pořady kladou větší důraz na zábavu, mizí strohé zpravodajství České tiskové kanceláře, zpravodajství je prokládáno hudbou a zvukovými signály.¹⁰³ Vysoká

---

¹⁰¹ Srv. *Programové prohlášení vlády* /online/. Vláda České republiky. Vláda v období 2. 7. 1946 – 25. 2. 1948, 8. 7. 1946.
URL: <<http://www.vlada.cz/cs/vlada/historie/vlady/vlady1945-1960/vlada46-48/prohlaseni.html>>.

¹⁰² Srv. JEŠUTOVÁ, Eva. *Budovatelský rozhlas 1945–1948*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 210-212.

¹⁰³ Srv. ŠÍMOVÁ, Marie. *Rozhlasové noviny 1945–1948* (diplomová práce). Praha: FSV UK, 1976, s. 22-31.

poslechovost rozhlasových pořadů logicky sváděla ke snaze ideologicky ovlivňovat posluchače – ideálním prostředkem se pak ukázaly zejména komentáře. Největší prostor dostávali představitelé komunistické strany – František Kamil Zeman, Antonín Zápotocký, Zdeněk Nejedlý, Emil František Burian nebo Jiří Hronek.

Úpadek v rozhlasovém zpravodajství přichází podle Ješutové v roce 1947. „*Po zvolení J. Hronka generálním tajemníkem Mezinárodní organizace novinářů (MON) na druhém sjezdu konaném v létě 1947 v Praze se jeho častá nepřítomnost negativně promítla do vývoje zpravodajství i do podoby Rozhlasových novin. Do jejich skladby začaly více zasahovat rozhlasový odbor ministerstva informací i tiskový odbor KSČ.*“¹⁰⁴

Silný vliv komunisty ovládaných institucí vytvořil pro stranu výhodnou pozici v průběhu únorových dní roku 1948. Během nich rozhlas posloužil, podobně jako o tři roky dříve, jako velký hybatel veřejného mínění a nadšený agitátor. „*V únoru 1948 v době vládní krize se stal rozhlas nástrojem boje dělnické třídy o dobytí moci v Československu. Rozhlasoví pracovníci se ve své většině postavili za politiku KSČ, ale tak jako na jiných úsecích veřejného života mnozí z pracovníků rozhlasu se i aktivně veškerého dění účastnili. V Únorových dnech se Československý rozhlas postavil za plán KSČ na řešení vládní krize a spoluorganizoval všechny masové akce na podporu vlády Klementa Gottwalda.*“¹⁰⁵ Od 17. února 1948 začal rozhlas působit výhradně ve prospěch komunistické strany. Tiskový odbor KSČ vysílal do rozhlasu své posily, nejvlivnější byla závodní organizace strany v čele se Zdeňkem Novákem. Ten v tento den vyhlásil jménem stranické organizace stálou pohotovost. To v praxi znamenalo obsazení budovy prověřenými redaktory a techniky a zákaz vstupu zástupcům ostatních stran a ideových proudů. „*Od poloviny února přejímalo rozhlasové zpravodajství jen zprávy z Rudého práva, od 20. února mu zpravodajství dodával přímo ÚV KSČ. Tyto zprávy byly ihned zařazovány do vysílání. Stanovisko ostatních stran bylo*

---

¹⁰⁴ In JEŠUTOVÁ, Eva. *Budovatelský rozhlas 1945–1948*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 218-219.

¹⁰⁵ In HORÁKOVÁ, Marta. *Úsilí KSČ o pokrokovou funkci rozhlasu v národně demokratické revoluci a v průběhu jejího přerůstání v revoluci socialistickou (disertační práce)*. FSV UK, 1974, s. 53.

*interpretováno ve zkratce a zkresleně.*¹⁰⁶ Komunisté ovládli všechny tři vysílací směny, a ve vysílání tak získali prostor nejen pro šíření svých myšlenek a agitaci, ale také pro synchronizaci dalšího postupu - avizování komunistických manifestací, přenos projevů čelných představitelů. Situaci přibližuje Horáková, zde je ale nutné vzhledem k jisté tendenčnosti textu přistoupit k uvedeným tvrzením s jistou mírou opatrnosti: „*O účinnosti mluveného slova svědčí mimo jiné tato událost z 20. února. V Praze se toho večera shromáždilo několik tisíc pracujících na rohu Jindřišské ulice před ÚV KSČ a ÚV KSS'* (vysílané rozhlasem – pozn. O. H.), *a potom zcela spontánně uspořádali pochod vnitřním městem na podporu vlády Klementa Gottwalda.*¹⁰⁷ V příštích dnech rozhlas vysílal výzvy k demonstraci na Staroměstském náměstí. 22. února převzali dohled v rozhlasu příslušníci Lidových milicí – ozbrojené „pěti“ komunistické strany, o dva dny později jim začali vypomáhat příslušníci Sboru národní bezpečnosti.¹⁰⁸

Pětatvácátého února přenášel rozhlas památnou manifestaci z Václavského náměstí, v níž Klement Gottwald oznámil složení nové vlády. Ve stejný den byl založen také akční výbor Národní fronty v pražské stanici Praha I, na které navázal vznik řady dalších rozhlasových akčních výborů. Byl utvořen také akční výbor samotné Národní fronty¹⁰⁹. „*Dvacátým pátým únorem skončilo také pro rozhlasové pracovníky týdenní období horečného pracovního vypětí. V průběhu vládní krize nemohlo dojít samozřejmě v rozhlase k nějakým zvláštním změnám ani v organizaci ani v programu rozhlasu. Šlo o příliš krátké časové období. Teprve později došlo v rozhlase k významným změnám. A to nejen po stránce organizační, ale i obsahové. Základem pro tyto změny byl především IX. Sjezd komunistické strany Československa* (v květnu 1949, viz kapitola 6.4. – pozn. O. H.), *kteřý stanovil nové pojetí marxisticko leninské výchovy.*¹¹⁰

¹⁰⁶ In PEŠOUT, Radek. *80 let rozhlasu XIV. - Budovatelský rozhlas* /online/. RadioTV.cz, 1. 10. 2003. URL:<<http://www.radiotv.cz/clanky/2241/80-let-rozhlasu-xiv---budovatelsky-rozhlas.html>>.

¹⁰⁷ In HORÁKOVÁ, Marta. Úsilí KSČ o pokrokovou funkci rozhlasu v národně demokratické revoluci a v průběhu jejího přerůstání v revoluci socialistickou (disertační práce). FSV UK, 1974, s. 54.

¹⁰⁸ Srv. JEŠUTOVÁ, Eva. *Budovatelský rozhlas 1945–1948*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 198.

¹⁰⁹ Srv. *Tamtéž*, s. 197-199.

¹¹⁰ In HORÁKOVÁ, Marta. Úsilí KSČ o pokrokovou funkci rozhlasu v národně demokratické revoluci a v průběhu jejího přerůstání v revoluci socialistickou (disertační práce). FSV UK, 1974, s. 79.

5.5. Charakteristika agendy rozhlasového odboru MI před únorem 1948; jeho vztah k vedení Československého rozhlasu

5.5.1. Ukotvení rozhlasového odboru v systému MI

Ministerstvo informací vzniklo 2. dubna 1945 dekretem prezidenta republiky a mělo působit ve prospěch obnovy národního a státního života a zpracovávat a využívat informace pro popularizaci vládního programu a vládních opatření.¹¹¹ Vznik rozhlasového odboru je datován na 9. dubna 1945, kdy byl vydán interní dokument ministerstva informací *Organisace a práce po dobu pobytu na Slovensku*. V bodě 4 tohoto plánu je zakotven vznik Oddělení pro věci rozhlasu, televise a gramofonových desek – jehož prvními úkoly byla všeobecná kontrola rozhlasových vysílačů, vydávání informačních a propagačních směrnic pro jejich vysílání, instruování oficiálního československého rozhlasového vysílání v zahraničí, informace a propaganda rozhlasem, televizí a gramofonovými deskami. Cílem odboru bylo také obnovení vysílání Československého rozhlasu v českém a slovenském jazyce a připravit půdu pro budoucí Ústřední československý rozhlas a zajistit jeho postavení na mezinárodním poli.¹¹²

Detailnější úprava působnosti rozhlasového odboru procházela, podobně jako působnost celého ministerstva, v prvních týdnech a měsících po osvobození Československa poměrně dynamickými proměnami. Řada úkolů, vymezených v dubnovém organizačním plánu, ztratila po ukončení války svoji váhu. Nové instrukce pro rozhlasový odbor vymezila schůze ministra informací se zástupci odboru dne 24. května 1945. „*V důsledku toho udává (rozhlasový odbor ministerstva informací – pozn. O. H.) základní směrnice veškerému Československého rozhlasu, dbá na jejich dodržení, ověřuje si jejich působení na posluchače a po programové stránce má především úkolem znárodnit naši kulturu a veřejný život, odgermanizovat a odfašizovat jej, zdůrazňovat slovanství a postarat se o seznámení s životem a kulturou především SSSR. Po stránce technické pečovat, aby rozhlas byl stále na výši, odpovídající světové úrovni.*“¹¹³

¹¹¹ Srv. SÚA, Inventář ministerstva informací.

¹¹² Srv. SÚA, Inventář MI. *Organisace a práce po dobu pobytu na Slovensku*, Příloha II k č.j. 4533/45 pres.

5.5.2. Struktura rozhlasového odboru v roce 1945

Na základě této schůze bylo také vytyčeno první organizační schéma IV. odboru, včetně obsazení nejdůležitějších pozic. V čele odboru stálo presidiální oddělení, složené z přednosta odboru Ivana Olbrachta a čtyř jeho zástupců. V první fázi však byla personálně obsazena pouze dvě křesla – na programové oddělení dohlížel Miloš Kratochvíl, za technické oddělení zodpovídal Josef Ehrlich. Samotná agenda odboru byla rozdělena do pěti oddělení:¹¹⁴

Oddělení programové mělo za úkol udávat základní směrnice po ideové a formální stránce relacím literárním, navazovat kontakt s literárními korporacemi a sledovat takto zaměřené vysílání do zahraničí. Zodpovídalo také za popularizaci vědy, udávalo zaměření hudebních programů a dbalo o jejich uměleckou hodnotu. Struktura programového oddělení byla ještě vnitřně členěna – jednotlivá odvětví měla své referenty. Do programového oddělení vedeného Milošem Kratochvílem tak spadal referát literární (vedený Juliem Heidenreichem), které mělo udávat základní směrnice literárním relacím; naukový (František Oberpfalzer) měl za úkol popularizovat vědu, hudební (Karel Hába) dbalo na zaměření hudebních programů a jejich uměleckou hodnotu; referát školského rozhlasu a rozhlasu pro mládež (Jan Malík) měl na starosti vedení rozhlasu podle pedagogických poznatků a úzkou spolupráci při výchově mládeže s ministerstvem školství.

Oddělení regionálního rozhlasu mělo za úkol přebudovat dosavadní relace, které se věnovaly především lidovému folklóru na vysílání se širším záběrem, v nichž měl být akcentován vedle folkloristiky také národohospodářský význam jednotlivých krajů a jejich sociální a kulturní potřeby. V čele oddělení stál referent Miroslav Burian.

Oddělení odborného zpravodajství bylo rozděleno do pěti referátů. Zpravodajský referát dohlížel na zemědělské, průmyslové, dělnické a obchodní zpravodajství. Referát pro ženský rozhlas měl za úkol vybudovat ženský rozhlas a prosazovat v něm výchovu žen po stránce politicko-sociální. Referát politický obstarával politický dohled, v případě potřeby měl za úkol prosazovat státní propagandu a reagovat na případnou cizí propagandu. V rámci oddělení

---

¹¹³ Srv. SÚA, Inventář MI. *Organisace odboru IV.*, čj. 60193/45 pres.

existovaly také referáty hospodářského náboru a cizineckého ruchu.

Oddělení technické schvalovalo a kontrolovalo provozní podmínky a koordinovalo a sjednocovalo činnost celého odboru. Zodpovídalo za rozvoj rozhlasu po stránce technické – plánovalo výstavbu dalších zařízení, vedlo soupisy materiálu, dohlíželo na počet a typy přijímačů. Nezanedbatelnou součástí agendy oddělení byla výzkumná činnost publika.

Oddělení právní koordinovalo činnost odboru v případech, kdy bylo potřeba jednat s dalšími institucemi a při otázkách kompetenčních sporů. Posledně jmenované oddělení řešilo nejen vztahy s ostatními částmi ministerstva, ale také s ministerstvy školství a osvěty, které se částí své agendy sřetávalo s tímto rezortem, a ministerstvem pošt, kterému zůstala podstatná část agendy v případě rozhlasové techniky.

Uvedená struktura nebyla definitivní, což dokazuje například písemná odpověď odboru Jaroslavovi Černému ze Zpravodajské agentury slovenské z července 1945, ze které lze získat také částečné povědomí o nejdůležitějších úkolech odboru v prvních měsících po osvobození. *„Při organisaci IV. odboru, jež – jak vyplývá z poměrně krátké doby není dosud skončena – byl východiskem obsah rozhlasového vysílání. Rozhlas podléhá státní správě t.j. ministerstvu informací a musela proto býti státní správa vybudována tak, aby jednak měla po technické i personální stránce možnost kontroly obsahu rozhlasových relací, a mohla ovšem také na jejich obsah přímo působit předem, t.j. dodáváním potřebného materiálu.“*¹¹⁵ V průběhu roku 1945 nebyla jednotlivá oddělení personálně plně pokryta, na což si přednosta odboru Olbracht několikrát stěžoval.¹¹⁶

5.5.3. Agenda rozhlasového odboru bezprostředně po vzniku

Konkrétní úkoly popisuje přednosta Ivan Olbracht: *„IV. odbor (rozhlasový) jest zástupcem vlády resp. ministerstva informací v odboru československého rozhlasu, kde 1.) tlumočí program československé vlády, přijatý na schůzi vlády dne 5. dubna 1945 v Košicích a rozvedení důsledků*

---

¹¹⁴ Srv. *Tamtéž*.

¹¹⁵ In SÚA, Inventář MI. *Odpověď p. Jaroslavu Černému na otázky ohledně organisace IV. odboru*, čj. 60334/45 pres.

¹¹⁶ In SÚA, Inventář MI. *Přehled dosavadní činnosti IV. odboru*, čj. 60109/45 pres.

udává základní směrnice veškerému československému rozhlasu; 2.) dbá na dodržení těchto směrnic a ověřuje si působení rozhlasu na posluchače; 3.) dbá, aby po technické stránce byl rozhlas vybaven tak, aby vyhovoval nejmodernějším požadavkům; 4.) po stránce organizační a právní jest strážcem postavení rozhlasu vůči ostatním ministerstvům i na poli mezinárodním.“¹¹⁷ V prvních měsících po osvobození Československa bylo nejdůležitější uvést Československý rozhlas znovu do provozu, získat zpět vysílače, které patřily Němcům a vyřešit jeho organizační strukturu, která zůstávala po německé okupaci rozdělena. Rozhlasový odbor se angažoval v jednáních se zahraničními rozhlasovými společnostmi, se kterými vyjednával o budoucí spolupráci na programové úrovni, ale také o technické pomoci při obnovování sítě vysílačů. Ve spolupráci s ministerstvy pošt, zemědělství a sociální péče také koordinovalo rozhlasové vysílání – připravovalo jednotlivé typy pořadů, které měly přispět k co nejrychlejšímu napravení válečných škod. „Styk s českými stanicemi byl navázán přímými hovory se zástupci jednotlivých stanic a tam, kde tomu technické obtíže nedovolují, aspoň písemně. Všude byla zdůrazněna zásada, aby veškeré stanice se daly do služeb především vládního programu a v tom směru přejímaly nejdůležitější hlášení pražské stanice.“¹¹⁸ Velmi důležitá byla pro budoucí rozvoj Československa role pohraničí, které bylo v průběhu druhé světové války připojeno k německé říši a na kterém po obnovení československých hranic probíhal živelný odsun německého obyvatelstva. V pohraničí česko-polském pak jiskřily národnostní vášně při debatě o podobě státní hranice. Proto zřídil rozhlasový odbor funkci regionálního referenta, který budoval v pohraničních oblastech síť zpravodajů, kteří měli přispět při plnění vládního programu a vládní propagandy pro osídlování tohoto území.

Třináctého června 1945 proběhlo setkání mezi přednostou rozhlasového odboru Olbrachtem a předsedou Československé rozhlasové společnosti Ladislavem Šourkem. Hlavním tématem debaty bylo vyjasnění vztahu mezi Českým a Slovenským rozhlasem, které zůstaly po druhé světové válce rozděleny. Na schůzi bylo dohodnuto zřízení společného koordináčního

---

¹¹⁷ In *Tamtéž*.

¹¹⁸ In *Tamtéž*.

orgánu obou rozhlasů – střešové organizace Československého rozhlasu. Ten měl za úkol kontrolovat agendu, která byla pro oba rozhlasy společná – šlo především o dohled na obě společnosti po stránce hospodářské, o správu vysílačů a monitorování celostátních programů společných pro oba rozhlasy (těmi byly zejména vládní projevy, zákonodárství, reprezentační koncerty) a dbát přitom na prosazování vládního programu. „*Střešová společnost představuje se jako majitel podílů obou společností při čemž majitelem všech podílů je Československý stát.*“¹¹⁹

5.5.3. Příprava rozhlasových pořadů

Rozhlasový odbor projevil také zájem přímo ovlivňovat vysílání. Prvním náznakem byl návrh programových novinek a změn, který předložil v červnu roku 1945 šéf technického oddělení Josef Ehrlich. Mezi ně patřila např. výrazná svoboda pro regionální vysílání, zodpovědnost každého režiséra za jeho program, zavedení tzv. Dětské hodinky, která by denně seznamovala děti s přírodou nebo organizace přímých přenosů z jubileí. Z hlediska budoucí agendy rozhlasového odboru vyznívá poměrně překvapivě Ehrlichův návrh na zřízení tzv. „brain trustů“ – tématických bloků, v nichž by se otevřeně diskutovaly společenské problémy. „*Demokracie je diskuse,*“ uvádí šéf rozhlasového programu ve svém návrhu.

Rozhlasový odbor však především zodpovídal za prosazování „kvality“ a „lidovosti“ do rozhlasového vysílání. V případě, že některý z pořadů shledal nedostatečně kvalitním či lidovým, měl možnost prosadit jeho stažení.¹²⁰ Co si pod pojmem lidovost lze představit, naznačuje generální ředitel rozhlasu Laštovička „*(...) orientaci na většinu národa, na jeho hlavní vrstvy, jejichž úloha v celém národním dění je nejdůležitější a nejpodstatnější.*“¹²¹

V září připravil rozhlasový odbor ve spolupráci s odborem informačním návrh vlastního rozhlasového pořadu nazvaný „pásmo ministerstva informací“. Vycházel z předpokladu, že by síť zpravodajů a

¹¹⁹ In SÚA, Inventář MI. *Organisace rozhlasu*, čj. 60193/1945 pres.

¹²⁰ Srv. SÚA, Inventář MI. *Odpověď p. Jaroslavu Černému na otázky ohledně organisace IV. odboru*, čj. 60334/45 pres..

¹²¹ Srv. HORÁKOVÁ, Marta. Úsilí KSČ o pokrokovou funkci rozhlasu v národně demokratické revoluci a

informátorů, která pracovala pro ministerstvo informací v regionech, připravovala dvakrát týdně vlastní desetiminutový blok informací.¹²² Tento záměr nenašel u Československého rozhlasu pochopení; generální ředitel rozhlasu Laštovička pásmo odmítl s odůvodněním, že by hrozila duplicita zpráv.¹²³ Rozhlasový odbor námitky uznal a od záměru mít ve vysílání rozhlasu vlastní pásmo upustil. V počátečních měsících svého působení ještě nedisponoval takovou politickou a legislativní ani personální silou, aby mohl prosadit své představy direktivně. Především však připravoval vlastní, ucelený a výrazně omezený režim pro činnost Československého rozhlasu (viz kapitola 5.5.4.)

Naopak bez vážnějších námitek byl rozhlasem přijat programového oddělení rozhlasového odboru na kulturní výchovu obyvatelstva: „*Abychom také rozhlasem pomohli napravit škody, které způsobila v naší veřejnosti nacistická Moravcova*¹²⁴ *propaganda, a přispěli tak k duchovnímu formování nového českého a slovenského člověka, navrhli jsme už na pracovní rozhlasové poradě v srpnu t.r. velký historický cyklus rozhlasových pásem a her...*“¹²⁵ Rozhlasový odbor tímto dokumentem „předvybral“ Československému rozhlasu, které dějinné okamžiky považuje za důležité – patřila sem pestrá paleta historických epizod od nejstarších českých pověstí, doby Husa, Komenského, událostí následujících po Bílé Hoře, až po národní osvobození, žurnalistické osobnosti Nerudy a Sládka a samostatnost Československé republiky.¹²⁶ Přestože nemohu tvrzení podpořit žádným jednoznačným důkazem a přiznávám jistou výjimečnost dobové společenské situaci, domnívám se, že podobné kampaně vedly k jednostrannému prezentování národních dějin a připravovaly živnou půdu pro další osvětové akce

---

v průběhu jejího přerůstání v revoluci socialistickou (dizertační práce). FSV UK, 1974, s. 13.

¹²² Srv. SÚA, Inventář MI. *Pásmo ministerstva informací – návrh na vysílání*, čj. 60693/45 pres.

¹²³ Srv. SÚA, Inventář MI. *Pásmo ministerstva informací – návrh na vysílání (reakce Československého rozhlasu)*, čj. 60836/45 pres.

¹²⁴ Emanuel Moravec (1893-1945) byl jedním z nejvýraznějších symbolů české kolaborace s nacisty. V průběhu druhé světové války vykonával funkci ministra školství a později ministerstva osvěty, s cílem převychovat český národ v duchu nacistické ideologie. Několik dnů před úplným osvobozením Československa spáchal sebevraždu (srv. KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*. Praha: Libri, 2002).

¹²⁵ In SÚA, Inventář MI. 2. *zpráva o činnosti rozhlasového odboru (programové oddělení) za září a říjen 1945*, čj.60932/45 pres.

¹²⁶ Srv. *Tamtéž*.

ministerstva informací (např. Jiráskovská akce¹²⁷ nebo pouťorové protimasarykovské kampani¹²⁸). „*Cyklus má obsáhnouti v hlavních rysech naše dějiny literární, politické, historické a všeobecně kulturní... v prvním vypracování má mít slavnostní ráz ve večerních relacích, spojený s naší kulturní hudbou, v druhé má mít povahu spíše naukovou a ... jeho třetí zpracování má být zaměřeno školsky, neboť je určeno středoškolské a ostatní mládeži.*“¹²⁹

Vedle této historicky osvětové kampaně, připravoval rozhlasový odbor ještě několik dalších pásem – literární pásma o vztazích se slovanskými národy, „*v nichž by se dobře ozřejmilo posluchači, jak už od nejstarších dob sídlily všechny slovanské národy ve dnešních sídlištích a jak se navzájem stýkaly*“¹³⁰. Další tématické bloky demonstrují politické preference a hodnotovou orientaci čelních představitelů rozhlasového odboru ještě výmluvněji – do cyklu rozhlasových pásem a přednášek, které měly za úkol podpořit znárodnění klíčového průmyslu, byly zařazeny „*ukázky z české literární tvorby, pokud se v nich obráží zápas českého dělnictva se sociálním útiskem z epochy liberalistického kapitalismu*“¹³¹; cyklus literárních pásem, dramát a přednášek počítal s takovými ukázkami, v nichž se „*obráží boj drobného českého zemědělství s bohatými sedláky a velkostatkáři*“¹³²; pásma o českém, moravskoslezském a slovenském pohraničí využívala ukázek zápasu s germanizací a polským útiskem. Pro popularizaci nacionalisticky a socialisticky formulovaného programu měly být prezentovány výňatky z děl předních českých umělců, z nichž jmenuji alespoň Vítězslava Háška, Josefa Kajetána Tyla, Jana Nerudy, Jaroslava Vrchlického, Jaroslava Seiferta, Petra Bezruče, ale také z knih odborového přednosty Ivana Olbrachta.

¹²⁷ Jiráskovskou akci je myšlena cílená snaha natáčet vlastenecké filmy podle předlohy Aloise Jirásky a dát tak prostor vybrané interpretaci dějin (srv. KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha, Libri, 2004, s. 270-272).

¹²⁸ První československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk se mezi lidmi těšil velké obliby, což se nelíbilo představitelům komunistického režimu. Po únorovém převratu proto sílila snaha zpochybnit jeho autoritu a přínos pro československé dějiny (srv. KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha, Libri, 2004, s. 122-124).

¹²⁹ In SÚA, Inventář MI. 2. zpráva o činnosti rozhlasového odboru (programové oddělení) za září a říjen 1945, čj.60932/45 pres.

¹³⁰ In *Tamtéž*.

¹³¹ In *Tamtéž*.

¹³² In *Tamtéž*.

Programové oddělení připravovalo v průběhu roku 1945 také cyklus relací k Mezinárodnímu sjezdu studentstva 17. listopadu v Praze. Do programu měly být zařazeny projevy řady významných osobností českého politického života – včetně čelných představitelů komunistické strany a ministerstva informací. Sjezd sloužil také jako prezentace nových typů rozhlasových pořadů – regionálního, literárního, ženského a školského rozhlasu.¹³³

5.5.4. Olbrachtův návrh na posílení vlivu ministerstva v Čsl. rozhlasu

Prvním dokumentem, který svědčí o sílícím vlivu IV. odboru ministerstva na vysílání Československého rozhlasu je dopis Olbrachta Kopeckému z 12. listopadu 1945. V něm je rozhlas popsán jako „vynikající prostředek informační“ podřízený ministerstvu informací. *„Jest nyní otázkou jak má být tato ‚podřízenost‘ rozhlasové společnosti novému ministerstvu provedena organizačně,“* píše přednosta rozhlasového odboru. *„Rozhlasová společnost až dosud obstarávala veškerou rozhlasovou činnost, vytvářela téměř všechny pořady sama (snad kromě zpráv z ČTK), ověřovala si sama též vliv těchto relací na veřejné mínění a podněty, vycházející odjinud, používal podle svého zvláštního uvážení. Průlom do této neomezené volnosti přináší nyní zřízení zvláštního ministerstva informací. Jeho úkoly vyjadřují se obyčejně, pokud jde o rozhlas, heslem: ‚Ideové vedená a kontrola.‘“¹³⁴* Olbracht také připomíná, že stav, kdy je vedení rozhlasu obsazeno spolehlivými osobnostmi (komunisty), nemusí platit i v budoucnu a ideologická linie Československého rozhlasu by se mohla s případnými personálními proměnami odchýlit od ministerstvem prosazovaného kursu. K argumentaci pro posílení vlivu ministerstva v rozhlasu využívá znění Košického vládního programu, které stanovilo rozhlasovému vysílání nové cíle (viz předchozí kapitoly): *„(...) programem vlády z 5. 4. 1945 byly i rozhlasu uloženy úkoly, na které nebude vždy možno použít osvědčené šablony. Zřízením zvláštního ministerstva informací bylo srozumitelně vysloveno, že dosavadní organizace nejsou považovány za dostatečně způsobilé (...)“¹³⁵*

Dochází tak k bezprecedentnímu zásahu rozhlasového odboru do

¹³³ Srv. *Tamtéž*.

¹³⁴ In SÚA, Inventář MI. *Funkce IV. odboru ministerstva informací*, čj. 61163/45 pres.

dosavadní úpravy činnosti Československého rozhlasu. Olbracht zároveň navrhuje tři způsoby, jakými může ministerstvo informací svoje nově nabyté pravomoci uplatňovat: 1) ponechat významný vliv veřejnému mínění, přikládat velkou váhu dotazníkovým šetřením a regulovat činnost rozhlasu pouze pomocí přípisů a nařízení – v tomto případě však upozorňuje, že toto řešení může přinášet i „výsledky po politické anebo kulturní stránce nevyhovující“¹³⁶; 2) ponechat klíčové rozhodovací pravomoci orgánům kontrolovaným společnostmi a regulovat rozhlasovou činnost tím, že bude ministerstvo provádět přísný výběr vedoucích pracovníků Československého rozhlasu; 3) vytvořit zvláštní, na společnosti nezávislý orgán, který by mohl pracovat na několika úrovních – od kontroly poslechu, přes personální opatření, až po zařazování vlastních pořadů do programového schématu Československého rozhlasu a zákaz vysílání pořadů.

Opatření počítalo také se vznikem tzv. „stálých referentů“, kteří budou mít za úkol sledovat písemný i zvukový materiál. „*Okolnost, že v hotových programech jest nevhodno něco měnit, vynucuje si sama požadavek, aby referenti se zúčastňovali všech programových porad, na nichž by závazné požadavky ministerstva informací, at' ve formě všeobecných směrnic, at' ve formě konkrétních požadavků, přednesli aneb si sdělení tohoto stanoviska vyhradili. Rychlému a nebyrokratickému způsobu jednání prospěje též budou-li referenti odboru mít možnost vyžádat si vysvětlení od příslušných referentů rozhlasu přímo.*“¹³⁷

Závěrečná část textu, který naprosto změnil dosavadní rozdělení kompetencí mezi rozhlasem a ministerstvem, je věnována pořadům, které by ministerstvo informací samo vytvářelo. „*Pokud je IV. odboru známo, vzbuzuje u rozhlasové společnosti největší odpor myšlenka, že by ministerstvo mělo právo dodávat hotové části programu a žádati jejich zařazení do vysílání. Odpor jistě oprávněn není...*“¹³⁸ Olbracht argumentuje úspěšným a kvalitním vysíláním pro ženy a cizojazyčnými relacemi, které připravovalo programové oddělení IV. odboru v předchozích měsících. V závěrečné pasáži textu

---

135 In *Tamtéž*.

136 *Srv. Tamtéž.*

137 In *Tamtéž*.

138 In *Tamtéž*.

přednosta odboru upozorňuje, že případná neochota rozhlasu podřídít se novým pravidlům může mít závažné důsledky.

5.5.5. Agenda odboru před parlamentními volbami v roce 1946

Nejvýznamnější událostí domácí politiky v roce 1946 byly bezpochyby květnové volby do národního shromáždění, které mohly výrazně ovlivnit budoucí směřování Československa. Vysílání přitom mělo neoddiskutovatelný vliv na veřejné mínění a komunistické vedení rozhlasu i ministerstva informací mělo v úmyslu tento potenciál plně využít. Domnívám se, že právě blížící se volby fungovaly jako jakýsi katalyzátor systémových změn při regulaci rozhlasu. Ty se, kromě výše zmíněného dokumentu, projevovaly také při přípravě programu činnosti odboru pro rok 1946: „... *jest dalším úkolem vybudovati přesnou kontrolní službu nad veškerými rozhlasovými pořady, vysílanými na území Československé republiky... Úkolem kontroly bude nejen, míti pro účely ministerstva informací a státní správy vůbec přesný přehled způsobu práce, ale též dozírati na to, aby ministerstvem informací přednesené návrhy a požadavky byla také řádně prováděny a respektovány.*“¹³⁹

Dalšími úkoly odboru bylo dodržovat bedlivý dozor nad plněním Košického vládního programu, zejména při dodržování požadavku lidovosti ve vysílání Československého rozhlasu, a prohloubit činnost regionálního rozhlasu v souladu s vládním plánem na osidlování pohraničních oblastí. Cílem byla také větší profilace tématických rozhlasů – vylepšení programu v případě školského rozhlasu a vybudování zemědělského a průmyslového rozhlasu, jež nebyly uvedeny do provozu v roce 1945. K popularizaci rozhlasového vysílání měly přispět podle IV. odboru tiskové reklamy, plakáty, soutěže, ale především oživení jednotlivých rozhlasových pořadů živějším a poutavějším vystupováním redaktorů.¹⁴⁰

Bezpochyby největší pozornost však rozhlasový odbor věnoval dokončení plánovaných změn v postavení ministerstva informací a Československého rozhlasu a jejich uvedení v praxi. Po neoficiálním návrhu

¹³⁹ In SÚA, Inventář MI. Program činnosti na rok 1946, čj. 61343/45 pres.

¹⁴⁰ Srv. Tamtéž.

z listopadu v rámci osobního listu přednosta odboru Olbrachta ministru Kopeckému (viz kapitola 5.5.4.), předložil v prosinci rozhlasový odbor připravované znění nové úpravy. To se od neoficiální verze příliš nelišilo, přejalo z ní většinu nejvíce regulativních zásahů (zástupci MI při všech poradách rozhlasu, možnost požadovat okamžité vysvětlení, zákaz odvysílání některých typů pořadu bez předchozího schválení, výhradní právo odstranit určitou relaci z vysílání aj.) a navíc přiznalo zástupcům ministerstva informací možnost volně se pohybovat po budovách Československého rozhlasu a podle svého uvážení se zde „přesvědčovat o způsobu provozu instituce“.¹⁴¹

K definitivní aplikaci nových zásad iniciativní a dozorčí funkce rozhlasového odboru došlo na programových poradách pracovníků Československého rozhlasu ve dnech 22.-25. ledna 1946, kde nová pravidla představil přednosta odboru Olbracht. „*Zdůraznil, že ,odbor pracuje na otázkách vztahu oblasti rozhlasu k poštovní správě a na úpravě organizačních otázek spojených s budováním jednotného Československého rozhlasu. Politická a programová linie Československého rozhlasu se plně kryje s intencemi rozhlasového odboru a tato shoda přináší dobré výsledky.*“¹⁴² Vymezil zároveň hlavní zásady, kterými by se měl rozhlas při tvorbě programu v příštích měsících řídit: pokračovat v odgermanizování a odfašizování československého veřejného života, upevňovat vztahy s bratrskými slovanskými národy, věnovat rozsáhlou péči dospívající a školní mládeže, klást důraz na hospodářské otázky, pokračovat v organizovaném vědeckém výzkumu veřejného mínění, studovat technické pokroky na rozhlasovém poli a především v každém směru poskytovat rozsáhlou pomoc politice Národní fronty a sloužit tak zájmům národa a republiky.¹⁴³

Uvedením nových pravidel do praxe se činnost rozhlasového odboru směrem k Československému rozhlasu na krátkou dobu utlumila. Z prvních měsíců roku 1946 stojí za povšimnutí především snaha koordinovat činnost jednotlivých částí ministerstva. Představitelé rozhlasového odboru iniciovali 6. března schůzku přednostů jednotlivých odborů, na níž si stěžovali na

¹⁴¹ Srv. SÚA, Inventář MI. *Návrh na stanovení kompetence IV. odboru*, čj. 61103/45 pres.

¹⁴² In ŠTRAUS, Richard. *Československý rozhlas ve světle dokumentů KSČ v letech 1945–1975* (diplomová práce). Praha: FSV UK, 1981, s. 20.

¹⁴³ Srv. *Tamtéž*, s. 20-21.

nedostatečnou informovanost o postupu ostatních složek a prosadili pravidelné porady přednostů (nebo jejich zástupců) jednou za 14 dní.¹⁴⁴ Na schůzku navázal v březnu Olbrachtův dopis osobního, až přátelského charakteru, který adresoval ministru Kopeckému. Informuje ho o průběhu únorové schůzky přednostů: „*Bylo diskutováno také o tom, že naše přímé styky s Tebou jsou příliš malé. Jsme hrdi na důvěru, kterou nám věnuješ při vedení našich odborů ale zároveň také cítím velkou odpovědnost, neboť naše práce nabývají takových dimensí, že bližší a pravidelný styk s Tebou pokládáme za velmi potřebný. Jde nám o příkazy, direktivy a informace s Tvé strany; s naší pak o stručné referování a případně také o zprávy, o kterých by ses jinak mohl nedovědět.*“¹⁴⁵

V prvních měsících roku 1946 proběhla také setkání představitelů odboru se zástupci ministerstvem školství a osvěty, na nichž se konkretizovala spolupráce ve věcech osvětových, které byly v působnosti obou komunisty ovládaných „ideologických“ ministerstev. Výsledkem jednání bylo rozdělení osvětové činnosti mezi oba rezorty – ministerstvo školství odpovídalo za státně-politickou výchovu jako celek a ministerstvo informací za státně-politickou výchovu časové povahy. Bylo také stanoveno, že tiskový odbor MI bude předkládat osvětovým pracovníkům „týdenní zprávy“ – jakési manuály pro případná veřejná vystoupení a výčty věcných informací ze zahraniční i domácí politiky.¹⁴⁶

Alespoň částečnou představu o „běžné“ agendě rozhlasového odboru v jarních měsících roku 1946 můžeme získat ze záznamu referentské schůze z 12. dubna. Projednávána byla například situace kolem tematického časopisu *Náš rozhlas*, jehož šéfredaktor Jiří Hronek odmítl uveřejnit několik textů představitelům rozhlasového odboru kvůli nevhodné stylizaci, připravovány byly propagační přednášky ve dnech květnových oslav, rozhlasový cyklus *Týden dětské radosti* a akce „Žena – zemědělkyně v pohraničí“ na podporu osidlování pohraničí.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Srv. SÚA, Inventář MI. *Vzájemné schůzky přednostů odborů nebo jejich zástupců za účelem informování a spolupráce mezi jednotlivými odbory ministerstva informací*, čj. 60358/46 pres.

¹⁴⁵ In SÚA, Inventář MI. *Porada odborových přednostů ministerstva informací dne 6. III. 1946.*, čj. 61193/46.

¹⁴⁶ Srv. SÚA, Inventář MI. *Spolupráce s ministerstvem školství ve věcech osvětových*, čj. 61422/46 pres.

¹⁴⁷ Srv. SÚA, Inventář MI. *Záznam o referentské schůzi IV. odboru dne 12. IV. 46.*, čj. 62291/46 pres.

5.5.6. Agenda odboru po parlamentních volbách v roce 1946

Vítězství KSČ v parlamentních volbách bylo pro komunisty impulsem k urychlení jednotlivých systémových změn a ještě intenzivnější přípravě na absolutní převzetí moci v zemi. Možnost opřít se o konkrétní volební výsledky znamenala v boji s politickou opozicí významnou strategickou výhodu. Nově také komunisté disponovali větším zastoupením na ministerských postech a především vlastním mužem na pozici ministerského předsedy. Vláda Klementa Gottwalda vytyčila pro následující dva roky výrazně socialisticky orientovaný budovatelský program, který předznamenal řadu systémových změn (dvouletý plán hospodářské obnovy – tzv. dvouletku, přijetí nové ústavy, novou živnostenskou a zemědělskou daň, další etapu pozemkové reformy apod.).¹⁴⁸ V zájmu komunistické strany bylo vyvolat budovatelské nadšení v široké veřejnosti a navozovat zdání naprosté výjimečnosti tohoto vládního programu. Vynikajícím prostředkem pro tuto agitační práci byl rozhlas a samozřejmě také úplná podpora ministerstva informací, které kontrolovalo stále větší část médií v zemi. Zejména zásluhou MI byla kampaň propagující program Gottwaldovy vlády minimálně srovnatelná s podporou Košického vládního programu, a to navzdory skutečnosti, že společnost se dokázala již vypořádat s velkou částí nejpálčivějších problémů, které v Československu zanechaly boje druhé světové války.

Bezvýhradná podpora budovatelského programu se stala také hlavní náplní činnosti rozhlasového odboru v druhé polovině roku 1946. Ten připravil 29. července seznam zásad, jak propagovat program Gottwaldovy vlády v rozhlase. Součástí tohoto manuálu bylo detailní seznámení každého pracovníka rozhlasu s textem programu; rozhlasový odbor upozorňoval, že se přechodem z liberalistického na socialistické hospodářství „*mění i smysl mnohých hospodářských pojmů, pouček a názorů, jež však jsou zakořeněny v myslích lidí v starém a přežitém významu.*“¹⁴⁹ Cílem rozhlasových

¹⁴⁸ Srv. KOCIAN, Jiří. *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s.55-58.

¹⁴⁹ In SÚA, Inventář MI. *Účast IV. odboru na propagaci budovatelského programu Gottwaldovy vlády v rozhlase*. Čj. 64506/46 pres.

pracovníků bylo připravit veřejnost na změnu sociálních podmínek i na nový slovník, který byl pro komunistickou společnost typický¹⁵⁰. Po seznámení posluchačů s hlavními cíli a výrazovými prostředky měla nastoupit agitace, která využívala jako argumenty konkrétní čísla jednotlivých hospodářských odvětví.

Úvodní část tohoto „manuálu“ pak vyzývá k dodržování mravní kvality budoucí generace – latentně přitom obsahuje neochvějnou jistotu, že vláda s převahou komunistické strany není něco dočasného, co by mohlo být vystřídáno při příštích volbách odlišným politickým proudem.

Druhá část zásad je věnována přímo realizaci jednotlivých bodů budovatelského programu. „*Pro tento platí zásada všeobecného prolnutí myšlenkami budovaného programu; rovněž sem spadají všechny oficiální projevy vlády atd.*“¹⁵¹ Nejdůležitějšími myšlenkami, které měly být rozhlasem prosazovány především, byly idea pracovní mobilizace, rovnocennost veškeré dobře vykonávané práce, vyvolání psychózy („*aby národ sám prováděl kontrolu plnění programu*“), všeobecná prosperita a optimismus a tvořivý elán.¹⁵²

Ve třetím bodě pak byly ustanoveny principy, jakou formou vládní program propagovat. „*Formu propagace určuje zásada, že jde o agitaci. Podle toho nejsou žádoucí formy, které nechávají posluchače pasivního jako přenašky, dlouhé výklady apod. Jest třeba forem útočných, které získávají zábavností, úderností a pružně se přizpůsobují aktuálním náladám a problematice. Všechny formy od rozhovoru, reportáží přes dramatisaci až po skeče a smíšené programy, jsou k tomu dobré.*“¹⁵³ „Údernost“ nejdůležitějších příspěvků měly kompenzovat oddechové pasáže – i ty však mají dosahovat kulturních hodnot, „*aby se tak vytvořila celková atmosféra vážného, ale při tom radostného chápání celého našeho života a aby vzniklo vědomí hodnot,*

---

¹⁵⁰ Specifika jazykových prostředků využívaných komunistickou stranou velmi přesvědčivě popisuje v knize *Řeč komunistické moci* Petr Fideleius (srv. FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. Praha: Triáda, 2002).

¹⁵¹ In SÚA, Inventář MI. *Účast IV. odboru na propagaci budovatelského programu Gottwaldovy vlády v rozhlase*. Čj. 64506/46 pres.

¹⁵² Srv. *Tamtéž*.

¹⁵³ In *Tamtéž*.

kteří stojí za to, aby se pro ně dvouletý nápor podnikal.“¹⁵⁴

Instrukce při plnění budovatelského programu se odrazily také v náplni činnosti technického oddělení, které mělo spolupracovat se znárodněným průmyslem a Svazem vysílačů. Primárním úkolem oddělení bylo vybudovat síť vysílačů s frekvenční modulací a podstatně tak zlepšit poslech rozhlasu. Mělo také podnítit zájem veřejnosti o stavbu amatérských stanic a pomoci rozšířit rozhlasové přijímače do továren a škol.¹⁵⁵

Dvanáctého září 1946 vydal rozhlasový odbor Pracovní instrukce IV. odboru. Interní dokument vymezuje základní pravidla pro činnost jednotlivých pracovníků odboru podle typu jejich činnosti. Povinnostmi ministerstva v oblasti programové bylo: 1) udávat linii celku československého vysílání – zvyšovat jeho obsahovou a formální úroveň, řídit se programem vlády a pokyny kabinetu i ministerstva informací. Dílčí cíle pak stanovovala programová konference, pro kterou MÍ zpracovávalo základní směrnici. Pracovní instrukce také prohloubily výlučnost vlivu ministerstva na rozhlas a zbavily představitele nekomunistických stran jakýmkoli způsobem ovlivnit jeho činnost: *„Ministerstvo informací jest jediným orgánem, který oznamuje rozhlasu vůli vlády, jednotlivých ministerstev, ostatních ústředních úřadů a vládních institucí, pokud vyžadují (...) služeb rozhlasu. Tato pravomoc se uplatňuje nejenom pozitivně, nýbrž i negativně, tj. ministerstvo informací zabráňuje, aby se se strany těchto institucí nevykonával na rozhlas přímo nátlak.*“¹⁵⁶ ; 2) kontrolovat program Čs. rozhlasu – zakotven byl přitom princip jak preventivní, tak dodatečné kontroly. Zástupci ministerstva se mohli účastnit všech programových porad rozhlasu, vyžadovat texty některých relací ještě před jejich odvysíláním a jejich případné odvysílání pozastavit. Dodatečnou kontrolu provádělo MÍ poslechem a čtením předložených textů, které zpětně analyzovalo. Součástí kontrolních mechanismů bylo také provádění pravidelného průzkumu veřejného mínění o rozhlase. *„Aby tuto svou povinnost mohlo ministerstvo informací plnit ve vší úplnosti, má právo informovati se všemi vhodnými prostředky o druhu a způsobu veškerého provozu Čs. rozhlasu. Proto je mu otevřen přístup do místností a podniků Čs.*

---

¹⁵⁴ In *Tamtéž*.

¹⁵⁵ Srv. *Tamtéž*.

rozhlasu tak, aby měl možnost o způsobu provozu na místě se poučiti.“¹⁵⁷ Nově mohlo ministerstvo také nařídit rozhlasu revizi či změnu v případě, že se jeho stanovisko nekrylo s veřejným zájmem; 3) podle svého uvážení provádět dílčí akce, které ukládá ministerstvu informací státně politický zájem – jako příklady byly vybrány propagování dvouletky a dílčích tématických bloků (např. Týden dětské radosti) nebo prosazování zpráv a pořadů o Československu do programu zahraničních stanic; 4) získávat podněty z cizích rozhlasů a využívat je pro svoji činnost; 5) připravovat akce směřující k propagaci rozhlasu (ankety, soutěže, náborové akce, výstavy...) a zvýšení jeho technické i programové úrovně.

Na tvorbě programu se podílelo ministerstvo i rozhlas rovným dílem, vedoucí pracovníci obou institucí měli nařizující pravomoc i právo vydávat iniciativní pokyny. Podle instrukcí se měl programový vedoucí IV. odboru pravidelně scházet s ředitelstvím rozhlasu a alespoň jednou ročně také s řediteli jednotlivých stanic. „*Ministerstvo informací připravuje status rozhlasové společnosti, návrh rozhlasového zákona a v budoucnu sjednává podklad pro návrhy zákonů a vládních opatření, jimiž se poměry čs. rozhlasu budou event. nově upravovat . Dozírá na dodržení statutu rozhlasové společnosti a dodržování (...) zákonů a vládních nařízení, jež budou v budoucnu vydány.*“

¹⁵⁸ Nadále příslušelo ministerstvu informací řešit případné kompetenční spory mezi Českým a Slovenským rozhlasem, rozhodovat o ředitelích rozhlasových stanic a kontrolovat hospodaření Čs. rozhlasu.

Technické oddělení MI mělo za úkol sledovat technický pokrok a využívat nejnovějších vědeckých poznatků, připravovat podklady pro radiofonní zákon, spolupracovat s poradními sbory, organizovat průzkum rozhlasových posluchačů, hájit zájmy rozhlasu a ministerstva na mezinárodních konferencích a zájmy veřejnosti při otázkách týkajících se rozhlasových přijímačů. Významným úkolem technického oddělení byla také příprava podmínek pro zahájení televizního vysílání.¹⁵⁹

---

¹⁵⁶ In SÚA, Inventář MI. *Pracovní instrukce IV. odboru*, čj. 65160/46 pres.

¹⁵⁷ In *Tamtéž*.

¹⁵⁸ In *Tamtéž*.

¹⁵⁹ Srv. *Tamtéž*.

5.5.7. Projevy Václava Kopeckého

V následujících řádcích jsem si dovolil narušit dosavadní strukturu textu zařazením zvláštní subkapitoly věnované projevům ministra informací Václava Kopeckého. Ospravedlněním pro porušení logiky jednotlivých kapitol jsou dva důvody – jednak je dochováno o činnosti rozhlasového odboru na přelomu let 1946-1947 poměrně málo pramenů, vyjma dvou obsáhlých projevů ministra informací popisujících celkovou situaci na ministerstvu informací (na jejichž přípravách se podílel také rozhlasový odbor), a pak také osobitost těchto projevů. Jak uvádí Kaplan a Kosatík: „*Po roce 1945 platil (Václav Kopecký – pozn. O. H.) za nejproslulejšího řečníka své strany: mluvil často, ochotně a rád a neméně rád se také poslouchal (...) Kopecký se uměl ‚odvázat‘ a strhnout svým výkonem i početné auditorium, zvlášť když v něm neseděli inteligentní lidé.*“¹⁶⁰ Přestože citovaná pasáž slouží spíše pro odlehčení textu a autoři v ní využívají až beletristické nadsázky, sami přiznávají v dalších částech knihy Kopeckému velký vliv na vedení KSČ a tvorbu ideologické linie strany: „*Pro mnohé byl jen zábavný řečník, bavič, pro jiné obávaný soupeř a útočník. Ve skutečnosti však jeho hlavní role byla ještě jiná a skrytá: ač se to někomu mohlo zdát neuvěřitelné, zůstával tento člověk, povahou komediant, vrchním ideologem strany.*“¹⁶¹ I proto představují jeho prosincový projev z roku 1946 před Ústavodárným národním shromážděním a únorová řeč z roku 1947 před jeho informačním výborem velmi zajímavé svědectví o atmosféře na ministerstvu informací, postavení médií v této době i samotné osobě Václava Kopeckého.

V říjnu roku 1946 připravil rozhlasový odbor písemné podklady pro připravovaný projev Kopeckého v Ústavodárném národním shromáždění. Vysvětluje v nich působnost rozhlasového odboru. Bezesporně nejzajímavější pasáží je informace o připravovaném rozhlasovém zákoně, jehož návrh slíbil odbor předložit do konce října 1946. Z právní agendy jsou zmíněny i již dříve přijaté normy – vypracování statutu Československého rozhlasu, uzavření smluv s vedoucími představiteli rozhlasu a kompetenční vymezení mezi IV. odborem a Čs. rozhlasem. Při hodnocení programu jsou vyzdviženy tématické

---

¹⁶⁰ In KAPLAN, Karel – KOSATÍK, Pavel. *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004, s. 222.

¹⁶¹ In *Tamtéž*, s. 232.

cykly – série přednášek při příležitosti dne studentstva, hudební cyklus připomínající mnichovskou konferenci a činnost speciálních rozhlasů (zejména regionálního, ženského a oddělení odborného zpravodajství). Kladně hodnocena je také činnost referátu zahraniční propagace, který vznikl k 1. březnu 1946.¹⁶²

Kopecký vystoupil v informačním výboru národního shromáždění 13. listopadu 1946 a z přípravy, kterou mu před projevem poskytl IV. odbor, nevyužil nic. Celý projev věnoval situaci v tisku, jehož část byla nastíněna již výše (viz kapitola 5.3.), přesto považuji za užitečné nejdůležitější body Kopeckého projevu v této ucelené formě připomenout. Ministr pochválil přechod tiskových orgánů z rukou soukromníků do rukou vybraných politických stran a celostátních organizací, vymizení bulvárního tisku. Ocenil také změnu ve výkonu novinářské profese, která je „mnohokrát významnější a odpovědnější z hlediska veřejného zájmu“, v této souvislosti zmínil zejména vlídné přijímání změn Svazem novinářů, zdůraznil nutnost regulace tisku vyhláškou o přechodném omezení (jež zůstalo v platnosti i v dalších měsících). „*Jsmo ještě značně vzdáleni normálním poměrům a právě přijatý dvouletý budovatelský plán je dokladem toho, že jsme se rozhodli pro plánování ve všech oborech hospodářského života a tudíž také v oboru novinářského podnikání.*“¹⁶³ Kopecký také ocenil vládní usnesení z července 1946, které schválilo přípravu nového tiskového zákona. Spatřoval v něm pojistku proti případnému návratu „bulvárního, senzačního, dryáčnického typu, tisku páte kolony, působiště Wernerů, Vajtauerů (kolaborantů z doby německé okupace – pozn. O. H.) a podobných žurnalistů“. Obecný a nekonkrétní duch svého projevu opustil při zmínce o lidoveckém časopise *Obzory*. „*Jsem nucen znovu uvést tu na přetřes a na pranýř časopis, který již jednou byl předmětem veliké aféry, a to časopis 'Obzory'. Prohlašuji, že nelze strpěti provokativní antisovětské štvání Obzorům (...) Obzory prostě nechtějí vzít na vědomí, že vycházejí v Praze, v Československu. Obzory zřejmě myslí, že vycházejí někde*

¹⁶² Ten se spolu s dalšími odbory ministerstva podílel na vzniku bulletinu Československá zahraniční rozhlasová korespondence, který vycházel dvakrát týdně. Tento plátek obsahující informace o politické, kulturní a hospodářské situaci v zemi byl posílán do zahraničních rozhlasových stanic, které z něj mohly čerpat náměty pro své vysílání.

¹⁶³ Srv. SÚA, Inventář MI. Exposé ministra informací Václava Kopeckého v informačním výboru ÚNS, čj. 63421/47 pres.

v Americe, patří do Hearstova koncernu nebo že jsou orgánem Churchilla a že i tady, na půdě Československa si mohou dovolit psát proti našemu spojenci, proti Sovětskému svazu tak zlovolně a nepřátelsky, jako to vidíme v tisku mezinárodní reakce.“¹⁶⁴

Zatímco v předchozí části vystoupení vyzdvihoval možnost jednotlivých tiskových orgánů vydávat ničím neomezené zprávy, v případě Obzorů tuto linii významným způsobem popírá: „Avšak nutno s veškerým důrazem říci, že takovéto psaní nemůže býti trpěno a nemůže zůstat bez trestu. Nemůže to strpěti ani vláda a nestrpí to náš československý lid. Ano! Necht' je vám každému jasno, že náš lid nestrpí aby byl zločinně urážen Sovětský svaz. Náš lid nestrpí, aby někdo podvracel naše spojenectví se Sovětským svazem. A náš lid také nestrpí, aby u nás mohli opět vyrůstat noví Scheinostové (významný katolický prvorepublikový novinář, který za války kolaboroval) , a aby se u nás mohla formovat nová pátá kolona, která by národ a republiku znovu zradila.“¹⁶⁵ Druhá konkrétní zmínka patřila satirickému časopisu Dikobrazu, který pracoval ve službách komunistické strany a v němž byla urážlivá památka amerického prezidenta Wilsona, jíž kritizovali představitelé nekomunistických stran a kterou redakce omluvila s tím, že ji do Dikobrazu poslal příslušník národněsocialistické strany působící v americké tiskové agentuře v Praze. „A naše ministerstvo, ministerstvo informací, se, bohužel, i tu ocitá v ohni nájezdů, jako by bylo odpovědno za všechno, co se stane a co se napíše v našem tisku.“¹⁶⁶ Kopecský také naznačil ambici ministerstva vydávat vlastní úřední denní list, který by vyjadřoval oficiální vládní mínění. Jako hlavní motiv pro vznik tohoto odpoledníku uvedl Kopecský neúplné a přepracované znění zpráv, které ministerstvo informací denně vydávalo. Zároveň se snažil apelovat na jednotlivá periodika, aby přejímaly ministerstvem zpracované zahraniční události a šetřili tak náklady na vlastní zpravodaje.

Projevy nesouhlasu s textem zazněly z pléna podle záznamu již několikrát v průběhu Kopecského vystoupení. V závěrečné diskuzi kritické hlasy reprezentovali slovenský poslanec Demokratické strany Alois Hatina,

---

¹⁶⁴ In *Tamtéž*.

¹⁶⁵ In *Tamtéž*.

který nepovažoval skutečnost, že média neotiskují všechny zprávy vydávané orgánem ministerstva za důvod pro vznik nového vládního listu, a ministr za národně socialistickou stranu Jaroslav Stránský, jenž kritizoval výběrovou manipulaci s nedostatkovým papírem. Ministr odpověděl, „že názor na tendenčnost záleží na kritikově stanovisku k režimu. Ministr se jako šéf resortu informací všem zavděčit nemůže a ani nechce. Jeho ministerstvo je vysloveně ideologického a politického charakteru, dalo se do služeb režimu, vládního programu a vládní politiky, a to se může někomu eventuálně nelíbit. Ministr s tím počítá jako s údělem, souvisejícím s jeho úkolem, ale ujišťuje, že se jednou dopracuje k tomu, že se jeho práce bude posuzovat pozitivně.“¹⁶⁷ Závěrečné prohlášení Kopeckého považují za více než symptomatické – dle mého názoru poměrně přesvědčivě představuje jako předního ideologa komunistické strany, který pracuje plně v intencích komunistického „plánu“ na převzetí moci ve společnosti. Z této pozice skutečně bylo pravděpodobné, že jeho činnost na ministerstvu bude s odstupem vnímána jako pozitivní.

O měsíc později přednesl Václav Kopecký další ze svých projevů – tentokrát v rozpočtovém výboru. Připomněl zde, že se snaží být levným ministerstvem, vyzdvihl „nadšení a obětavé úsilí“ jeho pracovníků. Podobně jako v prvním projevu odmítá kritiku ministerstva podporou lidu – který fungoval spolehlivě jako nezpochybnitelný (byť jen obtížně ověřitelný) protiargument: „Avšak proti všem těm nepříznivým hlasům lidí nám nepřejících je pro nás velkým zadostiučiněním a povzbuzením mínění našeho lidu, našeho prostého československého lidu, který v republice nyní rozhoduje a který projevuje našemu ministerstvu sympatie, který dovede ocenit naši činnost a které dobře a nejlépe ví, jak se vyplatí s té sumy 70 miliard státních výdajů dáti nepatrný díleček na ministerstvo informací.“¹⁶⁸

Ministr představil hlavní pilíře programu ministerstva pro rok 1947, mezi něž patřila zejména propagace vládního programu (jež ministerstvo informací provádělo jednotně za celý kabinet) a podpora různých oslav a

---

¹⁶⁶ In *Tamtéž*.

¹⁶⁷ In *Tamtéž*.

¹⁶⁸ In SÚA, Inventář MI. *Exposé ministra informací Václava Kopeckého v rozpočtovém výboru ÚNS*, čj. 64113/47 pres.

konferencí – organizace tělovýchovných slavností mládeže, mezinárodního sjezdu žurnalistů a světové festivaly mládeže a příprava Všesokolského sletu a oslav výročí založení Karlovy univerzity, které měly proběhnout v roce 1948. „*Ministerstvo informací se chopilo ihned úkolu podchytit, soustředit a jednotně vést celou propagaci dvouletky, koordinovat propagační akce všech ministerstev a do jednotného soustředěného vedení propagace dvouletky pojmouti a zapojit i masové organizace.*“¹⁶⁹ Novinkou v rámci ministerstva informací měl být vznik Československého ústavu pro výzkum veřejného mínění, který se měl vydělit z dosavadních kompetencí I. odboru ministerstva. Další změnou byl vznik instituce kulturních přidělců, které ministerstvo vysílalo do zahraničí spolu s delegacemi ministerstva zahraničních věcí. Tyto zástupce ministerstva informací jmenoval sám Kopecký se souhlasem ministra zahraničí, v případě přidělců tiskových byla praxe opačná. Vedle České tiskové kanceláře měla vzniknout polooficiální informační agentura Pragopress, jež „*by jednak soustředila a sjednotila vydávání různých informačních bulletinů pro potřeby vnitřní a která by také plánovitě a systematicky obstarávala zasílání novinářských statí, článků, informací a pod. do ciziny.*“¹⁷⁰

Kopecký také připomněl, že ministerstvo již splnilo část úkolů definovaných v budovatelském programu vlády a připravilo definitivní právní a organizační úpravy Československého rozhlasu a Československých filmových podniků – v obou případech přislíbil vliv zástupců nekomunistických stran. K situaci v rozhlasu Kopecký ještě podotýká: „*Stále se budil dojem, jako by činnost našeho rozhlasu se setkávala s nějakou nespokojeností, nebo docela s odporem posluchačů. Avšak nejpádnejším důkazem pravdy je skutečnost, že např. V prvních devíti měsících tohoto roku počet posluchačů našeho rozhlasu vzrostl o 219.255 posluchačů. Zatím co po osvobození činil tento počet v českých zemích necelý jeden milion, činí dnes v českých zemích 1,405.000. Za půl druhého roku se zvýšil počet posluchačů rozhlasu u nás o půl milionu řádných koncesionářů.*“¹⁷¹ Zároveň zalitoval, že část peněz z koncesionářských poplatků stále zůstává namísto rozhlasům

---

¹⁶⁹ In *Tamtéž*.

¹⁷⁰ In *Tamtéž*.

Československé poště, které z dob první republiky náležela zodpovědnost za technické řízení rozhlasu.

5.5.8. Agenda odboru v roce 1947

Plnění jednotlivých bodů budovatelského programu – a především uskutečňování plánu komunistické strany na převzetí moci v zemi – vyžadovalo zesílenou aktivitu všech komunisty ovládaných státních orgánů i vlastního stranického aparátu. K větší efektivitě tohoto snažení měla přispět také reorganizace rozhlasového odboru: „(...) v praxi se ukázalo průběhem doby, že toto rozdělení nevystihuje zcela dělbu práce v odboru a že náplň, která pro jednotlivá oddělení byla předpokládána, ukázala se postupem času v některých případech nevyhovující.“¹⁷² Tu navrhl presidiální šéf ministerstva Václav Patzak spolu se zástupcem přednosty Miroslavem Burianem. Vznikla tak nová struktura, v níž přibýlo jedno oddělení, ale především se významně proměnila agenda jednotlivých částí odboru:

1) **oddělení politické** mělo za úkol kontrolovat rozhlasové zpravodajství po stránce politické a „filtrovat“ ve spolupráci s pátým oddělením informační materiál vysílaný do ciziny. Prozatímně je vedl dosavadní referent regionálního rozhlasu a jeden z autorů nové struktury odboru Miroslav Burian;

2) **oddělení právní** řešilo otázky personální a rozpočtové, povolovalo zaměstnancům cestovat do ciziny a zajišťovalo organizaci a administraci rozhlasových otázek. V čele oddělení byl Vojtěch Strnad;

3) **oddělení technické** neprošlo žádnými změnami, zůstala mu i nadále dosavadní agenda pod vedením Josefa Ehrliha;

4) **oddělení pro program umělecký, osvětový a výchovný** vedl Jan Malík a dohlíželo na rozhlasové pořady naukové, hudební a literární a zodpovídalo za ženský a školský rozhlas;

5) **oddělení pro program hospodářský a zahraniční rozhlasové vysílání** koordinovalo vysílání všech odborných rozhlasů (agendu spravoval Bohuslav Horák) a vedlo zahraniční rozhlasové zpravodajství (externí spolupracovník ministerstva František Bělohávek).

---

¹⁷¹ In *Tamtéž*.

Z uvedeného rozdělení poměrně přesvědčivě vyplývá, jakým způsobem se proměnila činnost rozhlasového odboru v průběhu necelých dvou let. Nové členění plně reflektuje podstatné rozšíření pravomocí odboru, jehož prvořadým úkolem se postupně stávala kontrola politické orientace vysílání, přímé ovlivňování podoby jednotlivých pořadů a dohled na pečlivé dodržování všech částí budovatelského programu Gottwaldovy vlády. Přímý dohled nad kontrolou rozhlasového vysílání získala hned tři oddělení, zdaleka nejvýznamnějším se však stalo oddělení první, jež mělo kontrolování dodržování politické linie přímo ve svém názvu.¹⁷³

Rozhlasový odbor v průběhu dvou let získal kontrolu nad nejdůležitější částí rozhlasového vysílání – mluveným slovem. Jediný autonomní prostor tak zůstal rozhlasu v oblasti hudby. Ta se ocitla v zájmu představitelů odboru v květnu roku 1947, kdy podali návrh na převedení gramofonového průmyslu z filmového odboru ministerstva na rozhlasový. Požadavek zdůvodnili tím, že se agenda „oddělení gramofonu“ v rámci V. odboru dosud nerozběhla.¹⁷⁴ Důvodová zpráva uvádí, že rozhlas i gramofonový průmysl nakupují desky nezávisle na sobě, a tím vznikají nesnáze autorsko-právní a především v jednotném plánování propagace hudby. „V zájmu sjednocení repertoáru a technické spolupráce mezi rozhlasem a gramofonovým průmyslem jest žádoucí, aby bylo zřízeno oddělení ve IV. odboru, nebo aspoň referát, jenž by tyto nesnáze odstranil a staral se o jednotný plán.“¹⁷⁵ Pátý odbor ministerstva se postavil k plánovanému převedení agendy zamítavě s tím, že gramofonové desky využívají mechanický způsob rozšiřování, stejně jako fotografie a film.

O skutečné náplni činnosti rozhlasového odboru v roce 1947 získáváme větší povědomí ze zprávy z července tohoto roku: „Tato složka ministerstva informací má totiž především určovat státně politické směrnice rozhlasového programu a zabezpečovat předpoklady pro jejich technickou realizaci, soustřeďovat a formulovat iniciativní návrhy pro všechny složky rozhlasové praxe a konečně provádět přímou i nepřímou kontrolu

---

¹⁷² In SÚA, Inventář MI. *Návrh na reorganizaci odboru*, čj. 66177/47 pres.

¹⁷³ Srv. *Tamtéž*.

¹⁷⁴ Srv. SÚA, Inventář MI. *Převedení gramofonového průmyslu ke IV. odboru*, čj. 63042/47 pres.

¹⁷⁵ In *Tamtéž*.

rozhlasového provozu po stránce obsahové i formální. První skupina pracovních úkolů projevuje se navenek především účastí zástupců odboru na rozhlasových programových konferencích, kde se stává exposé přednosty IV. odboru už jakousi tradicí, a ovšem pravidelnou přítomností šéfa odboru na jednatelejších a ředitelských schůzích Čsl. rozhlasu.¹⁷⁶ Velkou zásluhu si připisují představitelé odboru v oblasti cizineckého ruchu, který tato složka ministerstva podněcovala týdenními přehledy o událostech v Československu. Tyto souhrnné informace zasílala 180 zahraničním spojům v několika jazykových mutacích spolu se zásilkami gramofonových desek. Poměrně novou praxí byla činnost kulturních přidělců vysílaných ministerstvem informací na zahraniční cesty spolu se zástupci ministerstva zahraničí. Jejich fungování vyzdvihuje i rozhlasový odbor kvůli získávání zvukových materiálů z ciziny. Pozitivně je hodnocena také podpora regionálního vysílání a podíl na přípravě kulturních a tématických bloků a rozhlasových konferencí.

Přes uvedené priority se však lze jen stěží ubránit dojmu, že tyto oblasti činnosti odboru leží zcela ve stínu úkolu hlavního – a tím bezesporu byla kontrola potencionálních opozičních názorů v rozhlase a jejich okamžité potlačení a potrestání v zájmu absolutní podpory budovatelského programu Gottwaldovy vlády. Významným impulsem při provádění této kontroly se ukázaly být průzkumy veřejného mínění, které odbor sám prováděl. „Už dnes můžeme říci, že výsledky průzkumu daly podnět k přečteným, drobnějším i zásadním reformám ve struktuře našeho rozhlasového programu. Tento pracovní obor je tedy nesčetně projevem (...) péče o posluchače, o kterého se staráme tím, že se snažíme uplatnit u vedoucích činitelů našeho národního radioprůmyslu zásady, jejichž praktickým výsledkem je účelná typisace rozhlasových přístrojů a vpravě lidová politika.“¹⁷⁷ Je vysoce pravděpodobné, že tyto výzkumy umožňovaly představitelům komunistické strany výběrově třídit informace a především, jako v případě projevů ministra Kopeckého, sloužily jako vždy využitelný argument v případě kritik z nekomunistických pozic. Domnívám se, že svévolná interpretace hesla, jež by se dalo zjednodušeně vyjádřit formulkou „lid si žádá“, komunistické straně výrazně

¹⁷⁶ In SÚA, Inventář MI. Přehledná zpráva o dosavadní činnosti IV. odboru pro Dr. Málka v presidiu, čj. 63101/47 pres.

¹⁷⁷ In Tamtéž.

usnadnila cestu k převzetí moci. Stanoviska jednotlivců či organizací, namnoze budovaných výhradně pro potřeby KSČ, byly používány za přesvědčivého reprezentanta celospolečenské vůle. Opatření, jež následovala, pak byla ospravedlňována potřebami takto vymezeného „lidu“.¹⁷⁸

5.5.9 Agenda odboru bezprostředně před „Vítězným únorem“

Na přelomu let 1947 a 1948 se v Československu naplno rozhořel ideologický boj mezi komunisty a představiteli nekomunistických sil. Komunistická strana rozpory mezi oběma tábory záměrně přižívovala, aby mohla sáhnout k radikálnějším politickým opatřením a urychlit tak splnění konečného cíle – naprostého ovládnutí politiky, kultury i společnosti v zemi. Přesto, že všechny strany zůstávaly součástí vlády Národní fronty, jednota tohoto uskupení byla čistě formální. Při „souboji s reakcí“ byla plně aktivizována všechna státní i stranická centra, kterými KSČ disponovala – a komunisté vyvíjeli enormní tlak, aby získali pod svou kontrolu další významné společenské instituce. Proto vytvářeli vlastní zájmové a profesní svazy, v jejichž stanovách byly uplatňovány části komunistického programu a infiltrovali potencionální opoziční centra a nekomunistické politické strany sympatizanty KSČ.¹⁷⁹ To samozřejmě neplatilo pro ministerstvo informací, které pracovalo bezvýhradně v zájmu komunistické strany a poměrně dlouho před únorovým převratem mělo vybudováno takové mechanismy, aby dokázalo případné „reakci“ efektivně vzdorovat.

Čtvrtý odbor disponoval prakticky neomezenou kontrolou rozhlasového vysílání a soustředil se proto spíše na eliminaci odlišných názorů nejen v samotném rozhlase, ale i v odborném periodickém tisku, podřízených rozhlasových institucích a změnu pravidel kvůli jednotlivým případům. Zesílenou ideologickou ofenzivu lze tak vytušit z obnoveného pravidelného měsíčního (či častějšího) přehledu, který poskytoval rozhlasový odbor presidiu ministerstva na přelomu let 1947 a 1948. Nutnost koordinovat činnost jednotlivých složek ministerstva je zachycena v důvodové zprávě k prvnímu

---

¹⁷⁸ Viz projevy Kopeckého.

¹⁷⁹ Srv. KOCIAN, Jiří. *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 57-68.

z těchto obnovených přehledů z prosince roku 1947.¹⁸⁰ Kromě z dnešního pohledu nepříliš podstatných informací a sdělení o činnosti jednotlivých zahraničních centrál se v přehledu objevují i zprávy, které připomínají ideologický souboj mezi jednotlivými stranami Národní fronty. Přehled agendy z 18. ledna 1948 kritizuje list národních socialistů Svobodné slovo: „*Dne 13. I. 1948 byl ve ‚Svobodném slově‘ uveřejněn článek týkající se záležitosti redaktora Němečka a Ústřední státní bezpečnosti, z něhož jasně plynulo, že dal někdo redakci ‚Svobodného slova‘ k dispozici protokoly o vysílání. Poněvadž tyto protokoly jsou úředním tajemstvím, usnesl se jednatelský sbor upozorniti příslušné zaměstnance na disciplinární následky, kdyby se podobný případ opakoval.*“ Stejný přehled pak upozorňuje na případ z 30. prosince 1947, kdy ministerstvo vnitra (vedené KSČ – pozn. O. H.) požadovalo opravu jedné z rozhlasových relací, ale v rozhlase nebyl nikdo, kdo by tuto nápravu realizoval. Odbor proto vydal opatření, aby služba byla organizována vždy tak, aby byl alespoň v dosahu telefonického spojení člověk, který by mohl okamžitě a operativně zasahovat do jednotlivých rozhlasových pořadů, a především, aby relace týkající se státního zájmu musely být před odvysíláním předloženy Ústředně státní bezpečnosti při ministerstvu vnitra.¹⁸¹ Důkazy o ideových střetech přináší také přehled z 28. ledna 1948: „*V ‚Svobodném slově‘ byl v pátek 23. ledna rozhlas obviněn, že nevysílal z parlamentu projev min. Drtiny.*¹⁸² *Věc se měla ve skutečnosti takto: Min. Drtina mluvil 40 minut. O téže věci mluvil min. Nosek. Oba ministři mluvili protichůdně. Rozhlas by byl musil vysílat buď oba projevy v délce půldruhé hodiny, což by bylo neúnosné, nebo z každého projevu jenom výtah. Rozhlas se rozhodl pro druhé řešení, při čemž z projevu min. Drtiny přinesl veškerý podstatný obsah, z projevu min. vnitra výtah o třech řádcích.*“¹⁸³ Událostem přímo v průběhu převratu se pečlivěji věnuje kapitola 6.5.

6. Činnost ministerstva informací v letech 1948-1953

¹⁸⁰ Srv. SÚA, Inventář MI. *Přehled běžné agendy IV. odboru*, čj. 65275/47 pres.

¹⁸¹ Srv. SÚA, Inventář MI. *Přehled běžné agendy IV. odboru*, čj. 60171/48 pres.

¹⁸² Prokop Drtina byl jedním z čelných představitelů ČSNS po druhé světové válce. V letech 1945 až 1948 působil ve funkci ministra spravedlnosti a patřil mezi nejvýznamnější kritiky komunistické strany.

¹⁸³ In SÚA, Inventář MI. *Přehled běžné agendy IV. odboru*, čj. 66297/48 pres.

6.1. Vliv událostí tzv. Vítězného února na proměnu mediálního prostředí

6.1.1. Společenská a politická situace v letech 1948-1953

Komunistický mocenský převrat v únoru roku 1948 potvrdil změněný kurs v československé politice a završil tak několikaleté úsilí strany o ovládnutí situace v zemi. Již na začátku roku 1948 kontrolovali komunisté klíčové orgány v zemi, disponovali podporou velké části veřejnosti, podepřenou úspěchem ve volbách v roce 1946, a především Sovětského svazu, do jehož vlivu po druhé světové válce Československo patřilo a jehož pozici KSČ v poválečných letech záměrně posilovala. Byla tak vytvořena půda pro revoluční převzetí moci v Československu. Záminkou se pak stala záměrně prohlubovaná vládní krize – řada jednostranně výhodných zákonů a politické metody komunistů vyvolávaly nevoli u nekomunistických ministrů, rozpory vyostřovaly také diametrálně rozdílné představy o podobě nové československé ústavy¹⁸⁴. Komunisté dokázali v rámci boje za svůj cíl obratně manipulovat i s mimopolitickými událostmi – zejména problémy s nedostatkem úrody v mimořádně suchém roce 1947 využili ke kampani proti nepohodlným osobnostem v rámci vlády a opětovné prezentaci Sovětského svazu jako lidového a altruistického spojence.¹⁸⁵ Rozpory mezi zástupci jednotlivých stran vládní koalice v národním shromáždění v lednu roku 1948 popisuje prokomunistický rozhlasový zpravodaj Jaroslav Ondráček: „*Do únorových událostí bylo ve sněmovně stále patrnější, že tu prostě není chuti pracovat. Osnovy, s takovou námahou prosazené ve vládě proti skryté opozici – se dostávaly ve sněmovně mezi opozičníky ještě záluďnější: co nemohli předělat tak, aby z původní dohodnuté osnovy nezůstal kámen na kameni – to aspoň zdržovali a odkládali.*“¹⁸⁶

Skutečnou rozbuškou otevřeného konfliktu mezi jednotlivými stranami vládnoucí Národní fronty se stal spor o zneužívání Sboru národní bezpečnosti komunisty. Kauzou se měla 17. února 1948 zabývat vláda, ale její

¹⁸⁴ Srv. KAPLAN, Karel. *Příprava Ústavy ČSR v letech 1946-1948*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993, s. 12-15.

¹⁸⁵ Na mimořádné 116. schůzi třetí československé vlády NF z 1. prosince navrhl dokonce ministr informací Kopecký, aby vláda poslala generalissimu Stalinovi děkovní dopis. (srv. KAPLAN, Karel – ŠPÍRITOVÁ, Alexandra. *ČSR a SSSR 1945-1948: dokumenty mezivládních jednání*. Brno, Doplněk, 1997, s. 424-428).

¹⁸⁶ In ONDRÁČEK, Jaroslav. *Hovoří parlamentní zpravodaj Jaroslav Ondráček*. Praha: Ministerstvo informací, 1948, s. 37.

předseda Gottwald odmítl její projednávání kvůli nepřítomnosti komunistického ministra vnitra Václava Noska. Nekomunistickým ministrům vadilo nedostatečné vyšetřování Krčmaňské aféry ze září roku 1947, při níž dostali národněsocialističtí ministři Prokop Drtina a Petr Zenkl a nestraník Jan Masaryk balíček s výbušninami, a Mostecké aféry, která měla přinést důkazy o přípravě protikomunistického puče předáky národně socialistické strany. Cílem obou útoků byla diskreditace a zastrašení nejvlivnějších ochránců demokratického zřízení a nejhlasitějších kritiků komunistických metod.

Dvacátého února podávají ministři tří nekomunistických vládních stran demisi, v kabinetu zůstali pouze zástupci sociální demokracie, kteří trvali na vlastním postupu, a Jan Masaryk. Gottwald zareagoval vlastním návrhem na nové personální složení vlády. K jeho prosazení měla pomoci také demonstrace, vytváření vlastních ozbrojených složek (Lidových milicí) a organizování Akčních výborů Národní fronty na mnoha místních i zájmových úrovních. 24. února vypukla masivně podporovaná generální stávka a o den později podlehl prezident Edvard Beneš tlaku komunistů. *„Právě se vracím z Hradu od prezidenta republiky. Dnes ráno jsem panu prezidentu republiky podal návrh na přijetí demise ministrů, kteří odstoupili 20. února tohoto roku. A současně jsem panu prezidentu navrhl seznam osob, kterými má být vláda doplněna a rekonstruována. Mohu vám sdělit, že pan prezident všechny mé návrhy, přesně tak jak byly podány, přijal (...)“*¹⁸⁷ - prohlásil předseda vlády Gottwald v památném projevu před davy demonstrantů na Václavském náměstí.

Projev byl symbolickou tečkou za obdobím komunistických příprav na převzetí moci a potřebou alespoň částečně skrývat své skutečné ambice. Událost, která vstoupila do československých dějin pod označením Vítězný únor, znamenala zavedení totalitního režimu, neomezenou moc Komunistické strany Československa a určila několik desítek let politického směřování Československa. Zejména v prvních letech byl přítom komunistický režim, ve snaze dosáhnout naprosté společenské, politické, kulturní i ideologické dominance, nebývale agresivní.

Období jsem se pokusil v zájmu lepší orientace vnitřně rozčlenit do tří

---

¹⁸⁷In K. Gottwald na tzv. manifestaci pracujících v Praze na Václavském náměstí 25. února 1948 /online/.

etap, přestože hranice mezi nimi jsou ještě podstatně méně zřetelné a mnohem snáze zpochybnitelné než v případě let 1945-1948.

První fáze byla zahájena ještě před únorovým převratem a poněkud zjednodušeně ji charakterizují jako „boj s vnějším nepřítelem“. Ten sváděla komunistická strana v průběhu let 1945-1948, kdy se snažila ve spolupráci se Státní bezpečností, tajnými sovětskými agenty i sympatizanty KSČ infiltrovat případná opoziční centra. Po Vítězném únoru přestalo být nezbytné tuto taktiku maskovat a mohlo dojít k podstatně otevřenějšímu zápasu s politickými a ideovými konkurenty. Prvním významným náznakem budoucích událostí se stala podivná smrt ministra zahraničí Jana Masaryka. Úmrtí charismatického syna prvního československého prezidenta a nejvýznamnějšího nekomunistického ministra Gottwaldovy vlády bylo vysvětleno jako sebevražda, historici však tuto verzi poměrně přesvědčivě vylučují a obviňují z vraždy představitele KSČ ve spolupráci s československými a sovětskými tajnými službami.¹⁸⁸

O den později poslanci rozhodovali o novém programovém prohlášení Gottwaldovy vlády. Pro hlasovalo všech 230 přítomných poslanců, zbylí opustili před hlasováním shromáždění, vzdali se mandátu nebo byli ve vězení.¹⁸⁹ Řada představitelů nekomunistických stran se ze strachu z pronásledování rozhodla odejít do exilu, jejich domácí reprezentace přijaly politiku KSČ a loajálně s nimi spolupracovaly. Tato změna orientace nebyla nahodilá, ale spíš výsledkem dlouhodobé systematické práce komunistů. Jejich sympatizanti již před „Únorem“ zakládali ve stranách levicové frakce. Ty v roce 1948 převzaly iniciativu a zmocnily se pod dohledem jejich vedení.¹⁹⁰ Sociální demokracie se s KSČ dokonce 27. června 1948 sloučila, a její předseda Zdeněk Fierlinger získal místo v ústředním výboru strany, v němž

Československé dějiny 1945–1989. URL:<<http://www.khi.zcu.cz/Hrad.htm>>.

¹⁸⁸ DAŇKOVÁ, Šárka. *Šlo o vraždu. Jen nevíme, kdo ji spáchal* /online/. Lidové noviny, 18. 12. 2006. URL:< http://lidovky.zpravy.cz/slo-o-vrazdu-jen-nevime-kdo-ji-spachal-dwt-/ln_noviny.asp?c=A061218_000037_ln_noviny_sko&klic=216763&mes=061218_>

¹⁸⁹ Srv. ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech*. Praha: Libri, 1999. s. 824.

¹⁹⁰ Národní socialisté se ještě v únoru přejmenovali na Československou stranu socialistickou, zbavili se většiny svých členů a plně podporovali politiku KSČ. Předseda ČSL Jan Šrámek a bývalý ministr této strany František Hála byli 21. března zatčeni při pokusu opustit území Československa a strana se pod vedením Josefa Plojehara orientovala výrazně prokomunisticky. V dubnu roku 1948 začala také jednání mezi sociální demokracií vedenou od března prokomunistickým křídlem v čele se Zdeňkem Fierlingerem a KSČ. Slučovací sjezd proběhl 27. června.

působil až do roku 1971.¹⁹¹

Devátého května 1948, v den třetího výročí osvobození Československa Rudou armádou, byla přijata nová Ústava. Ta v sobě obsahovala všechny klíčové mechanismy, které komunistická strana potřebovala při správě země – Československo se stalo lidově demokratickou republikou, zrušilo ústavní soud, nebývale se rozšířila moc armády a bezpečnostních sil. Prezident Beneš odmítl tuto Ústavu podepsat a abdikoval. Parlamentní volby na konci května 1948 nemohly postavení KSČ nepotvrdit: „*V atmosféře silného politického tlaku se konaly volby do Národního shromáždění; opoziční kandidáti nebyli připuštěni a voličům byla předložena jednotná kandidátka, na níž měli komunisté zajištěno 70 % ze všech mandátů. Jednotná kandidátka získala 89,3 % hlasů.*“¹⁹² V červnu zvolilo shromáždění jednomyslně Klementa Gottwalda prezidentem republiky, předsedou vlády se stal o den později Antonín Zápotocký. Tento kabinet přijal v říjnu roku 1948 pětiletý hospodářský plán, který navázal na plán dvouletý z roku 1946. Mezitím však ústřední výbor komunistické strany schválil politiku „ostrého kursu proti reakci“, v jejímž rámci bylo rozhodnuto mimo jiné o: 1) zřízení táborů nucené práce, v nichž skončila celá řada politických a ideových protivníků, 2) přijetí tvrdého zákona na ochranu republiky, který připravil pozici pro politické procesy¹⁹³, 3) tvrdém postupu vůči církvi.

Jistým dělítkem v tomto vývoji se stal IX. sjezd KSČ v květnu 1949. Ten vyhlásil tzv. generální linii výstavby socialismu, jejímiž prioritami byla kolektivizace zemědělství, likvidace maloburžoazie, utváření společenských vztahů na základě teorie zostřování třídního boje, upevňování mocenské autority státu, výchova nové prorežimní inteligence a v důsledné uplatňování vedoucí úlohy komunistické strany.

Pozvolna tak začíná **druhá fáze**, která přesouvá část pozornosti od hledání ideových nepřátel vně strany na protivníky přímo v jejím rámci. Začíná

---

¹⁹¹ Zdeněk Fierlinger byl v průběhu druhé světové války československým velvyslancem v Sovětském svazu a podle některých tvrzení už od poloviny třicátých let spolupracoval se sovětskými tajnými službami. Po válce se tento člen sociální demokracie stal předsedou československé vlády a navázal úzkou spolupráci s KSČ. Po únorovém převratu patřil mezi přední protagonisty sloučení obou stran a faktické likvidace ČSD (srv. KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*. Praha: Libri, 2002).

¹⁹² Srv. ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech*. Praha: Libri, 1999. s. 831.

¹⁹³ Zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky.

tak souboj, který se významně promítl také do kulturní roviny, jež je pro tuto práci nejdůležitější. Dochází ke střetu mezi stalinskými dogmatiky vedenými vedoucím Kulturního a propagačního ústavu ÚV KSČ Gustavem Barešem, jež formulují program plné angažovanosti umění, a „umírněnější“ skupinou kolem ministra informací Václava Kopeckého (viz kapitola 6.4.). V letech 1949-1952 probíhají prověrky členů KSČ – po masivním přílivu členů po roce 1948 a v plném souladu se sovětským modelem zastrašování nepřátel, jsou hledáni skrytí viníci. Nejtransparentnějším případem se stal vykonstruovaný politický proces se „Slánského skupinou“, na jehož konci bylo v prosinci roku 1952 vyneseno 12 rozsudků smrti – i pro vrcholné představitele KSČ – generálního tajemníka Rudolfa Slánského, ministra zahraničních věcí Vladimíra Clementise, vedoucího tajemníka krajského výboru strany v Brně Otto Šlinga či náměstka ministra financí Otto Fischla. Kauza byla iniciována Sovětským svazem, který se bál, aby se v Československu neopakovala situace z Jugoslávie, která pod vedením Josefa Broze Tita začala postupovat nezávisle na SSSR, a nesla v sobě výraznou stopu antisemitismu.

Neustaly však ani uměle vyvolávané politické procesy s nekomunisty. Ve zřejmě nejnámějším z nich byla na přelomu května a června 1951 za údajnou přípravu protistátního puče popravena přední funkcionářka národně socialistické strany Milada Horáková. Neuvěřitelně rozsáhlý proces zasáhl všechny nekomunistické strany. Před soudem stálo 639 osob, bylo vyneseno deset trestů smrti, 48 trestů doživotního vězení a celková délka trestů byla 7850 let.¹⁹⁴ Drastická opatření, včetně politických procesů, zasáhla významně také církve – která měla v Československu významnou pozici a představovala pro komunisty nejdůležitějšího ideového odpůrce mimo politiku. Zákonná opatření¹⁹⁵, politické procesy a infiltrace církve přívrženci komunistické strany, dokázaly činnost církve na dlouhou dobu podchytit a omezit její vliv.

Soupeření s vnějšími i vnitřními nepřáteli potenciál komunistické ideologie i osobností v rámci strany značně vyčerpalo. Tuto krizi považují za průvodní jev **třetí fáze**, která začíná na přelomu let 1951 a 1952. V této době bylo postavení KSČ ve všech složkách společenského života pevně uchycené a

¹⁹⁴ Srv. ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech*. Praha: Libri, 1999. s. 834.

¹⁹⁵ Např. Zákon č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní.

nezpochybnitelné. Po téměř sedmi letech ideologického boje se vyčerpávala účinnost komunistické agitace, navíc se strana musela potýkat s reálnými výsledky vlastní politiky, které mnohdy neodpovídaly slibovanému stavu.¹⁹⁶ Pro stranickou příslušnost nebo sympatizování s politikou KSČ přestal být klíčový ideový rozměr, stále častěji začala být postavena na pragmatickém základu. K prohloubení krize přispěla v březnu 1953 úmrtí dvou nejvýznamnějších tvůrců politické linie strany – prezidenta Klementa Gottwalda a sovětského generalissima Josifa Visarionoviče Stalina. Na místa obou předních politiků, nastoupily osobnosti s výrazně menší autoritou.

6.1.2. Proměna mediálního prostředí

Celospolečenské změny samozřejmě významným způsobem ovlivnily také činnost médií. Ta sice byla z velké části personálně i legislativně převedena pod kontrolu KSČ již před únorovými událostmi, ale zrušení povinnosti diskutovat o změnách s politickými oponenty a alespoň zčásti respektovat demokratická „pravidla hry“, posloužilo jako katalyzátor dalších změn. Komunistická strana navíc dokázala vytěžit velký politický kapitál z vypjatých únorových dní. Jak uvádí Knapík: „*Již 12. února se konal v Praze Aktiv kulturních, osvětových, školských a tělovýchovných pracovníků KSČ, pořádaný Kulturním a propagačním oddělením ÚV KSČ, na němž padla výzva k mobilizaci všech kulturních pracovníků proti reakci.*“¹⁹⁷ Účastníci aktivu vyzvali k masové agitaci se ve prospěch marxisticko-leninských myšlenek. Jejich ztělesněním se staly nejrůznější akční výbory, které ve dnech rozbourené společenské situace představovaly nejvlivnější politickou sílu v zemi.¹⁹⁸

Úkolem národních výborů na všech úrovních bylo manifestovat jednotu a obrovskou sílu, která stojí za požadavky KSČ. Jednotlivé akční výbory, které vznikaly ve všech profesních organizacích, pak zastřešoval Ústřední akční výbor Národní fronty, který vznikl v Praze 23. února 1948. V něm byli shromážděni jak nejvýznamnější představitelé politického života, tak

¹⁹⁶ Důkazem budiž situace ve filmovém průmyslu, která vinou systémových vad direktivně řízené kinematografie ani zdaleka neplnila plán růstu, který sliboval ve svém projevu ministr informací Václav Kopecký, došlo k pravému opaku – v roce 1951 vzniklo pouze 7 filmů (srv. KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha, Libri, 2004, s.271-272).

¹⁹⁷ In KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha, Libri, 2004, s. 20.

¹⁹⁸ Srv. *Tamtéž*, s. 22.

i zástupci kultury. Spolu se spisovateli Janem Drdou, Marií Pujmanovou, Marií Majerovou, hercem Jindřichem Plachtou a režisérem Emilem F. Burianem¹⁹⁹ reprezentoval kulturu také přednosta rozhlasového odboru ministerstva informací Ivan Olbracht. Postavení akčních výborů neupravoval žádný zákon, i proto disponovaly z dnešního pohledu málo pochopitelnými pravomocemi – a provedly za komunistickou stranu významnou část práce. V první řadě šlo o několik kol personálních čistek, po nichž musela umělecké a profesní svazy opustit celá řada významných osobností. Hlavním vodítkem se stala politická příslušnost – vylučováni byli zejména členové a sympatizanti národně socialistické a lidové strany a lidé, kteří nebyli loajální v průběhu únorových událostí. Akční výbory zodpovídaly také za správu majetku jednotlivých organizací nebo navrhovaly legislativní úpravy.

Ještě než k nim však stačilo dojít, proběhly velké změny v několika listech – funkcionáři národně socialistické strany odmítli vytvoření akčního výboru, proto byl 24. února zastaven jejich list Svobodné slovo, akční výbor lidové strany převzal dohled nad Lidovou demokracií. „*Koncem února 1948 se nové vedení syndikátu (českých spisovatelů – pozn. O. H.) zmocnilo také Svobodných novin, které do té doby řídil Ferdinand Peroutka. Vydavatel deníku, Sdružení kulturních organizací, sám sebe rozpustil a jeho akční výbor 'rozhodl', aby Svobodné noviny přešly pod Syndikát českých spisovatelů.*“²⁰⁰

Klíčovou roli při kontrole periodického tisku sehrálo v průběhu roku 1948 ministerstvo informací, které v souladu se svým *Ideovým a pracovním programem pro příští činnost* regulovalo počet vydávaných periodik a jejich činnost (podrobnější informace v kapitolách 6.2, 6.3. a 6.5.).

6.1.3. Podíl rozhlasu na únorových událostech

Podobně jako při osvobození Československa v roce 1945 sehrál významnou roli rozhlas také při událostech v roce 1948. Horáková v kapitole Úloha rozhlasu při odražení pokusu o kontrarevoluční puč píše: „*V únoru 1948 v době vládní krize se stal rozhlas nástrojem boje dělnické třídy o dobytí moci v Československu. Rozhlasoví pracovníci se ve své většině postavili za politiku*

¹⁹⁹ Viz kapitola 5.4.2.

²⁰⁰ In KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha, Libri, 2004, s. 23-24.

KSČ, ale tak jako na jiných úsecích veřejného života mnozí z pracovníků rozhlasu se i aktivně veškerého dění účastnili. V Únorových dnech se Československý rozhlas postavil za plán KSČ na řešení vládní krize a spoluorganizoval všechny masové akce na podporu vlády Klementa Gottwalda. ²⁰¹ Dlužno dodat, že při snaze získat na svoji stranu rozhlas, měli komunisté usnadněnou pozici z předchozích let – rozhlasový odbor ministerstva informací vedl spolehlivý komunista Olbracht a členové KSČ obsadili také klíčová místa v samotném Československém rozhlase – generálním ředitelem byl Bohuslav Laštovička, programovým ředitelem Mirko Očadlík, šéfredaktorem politického zpravodajství Jiří Hronek a vedoucím vzdělávacího odboru rozhlasu Zdeněk Novák. Právě posledně jmenovaný vyhlásil 17. února jménem stranické organizace stálou pohotovost. Budova rozhlasu byla hlídána a nepohodlní zaměstnanci měli zakázaný vstup. „Od poloviny února přejímalo rozhlasové zpravodajství jen zprávy z Rudého práva, od 20. února mu zpravodajství dodával přímo ÚV KSČ. Tyto zprávy byly ihned zařazovány do vysílání. Stanovisko ostatních stran bylo interpretováno ve zkratce a zkresleně.“²⁰²

Komunisté ovládli všechny tři vysílací směny a získali tak prostor nejen pro šíření svých myšlenek a agitaci, ale také pro synchronizaci dalšího postupu - avizování komunistických manifestací, přinášení projevů čelných představitelů. Situaci přibližuje Horáková, byť je k uvedeným tvrzením potřeba přistupovat s jistou dávkou opatrnosti: „O účinnosti mluveného slova svědčí mimo jiné tato událost z 20. února. V Praze se toho večera shromáždilo několik tisíc pracujících na rohu Jindřišské ulice před prodejnou 'Rudého práva', kde z tlampačů pracující vyslechli 'stanovisko k situaci ÚV KSČ a ÚV KSS', a potom zcela spontánně uspořádali pochod vnitřním městem na podporu vlády Klementa Gottwalda.“²⁰³ 20. února došlo také k vytvoření akčního výboru Československého rozhlasu v čele s technickým náměstkem Kazimírem Stahlem.

²⁰¹ In HORÁKOVÁ, Marta. Úsilí KSČ o pokrokovou funkci rozhlasu v národně demokratické revoluci a v průběhu jejího přerůstání v revoluci socialistickou (disertační práce). Praha: FSV UK, 1974, s. 53.

²⁰² In PEŠOUT, Radek. 80 let rozhlasu XIV. - Budovatelský rozhlas /online/. RadioTV.cz, 1. 10. 2003. URL:<<http://www.radiotv.cz/clanky/2241/80-let-rozhlasu-xiv---budovatelsky-rozhlas.html>>.

²⁰³ In HORÁKOVÁ, Marta. Úsilí KSČ o pokrokovou funkci rozhlasu v národně demokratické revoluci a v průběhu jejího přerůstání v revoluci socialistickou (disertační práce). Praha: FSV UK, 1974, s. 54.

V následujících dnech byla do budovy rozhlasu vyslána „ozbrojená pěst komunistické strany“ – příslušníci Lidových milicí. Ve vysílání nesměly zaznít opačná stanoviska, projevy sociálnědemokratického ministra Václava Majera či pražského arcibiskupa Josefa Berana byly vedením ČSRO zakázány.²⁰⁴ Rozhlas vysílal všechny důležité projevy komunistických funkcionářů, přímé přenosy ze shromáždění. „Rozhlas jako nejvlivnější sdělovací prostředek byl zcela v rukou KSČ. Přenášel pouze akce vzniklé z podnětu ÚV KSČ(...)“²⁰⁵. Pětadvacátého února byla živě přenášena manifestace z Václavského náměstí, kde Gottwald informoval o přijetí komunistického návrhu na nové složení vlády Benešem. Hned další den pochválil zástupce akčního výboru Čsl. rozhlasu v čele s Kazimírem Stahlem ministr informací Václav Kopecký v doprovodu generálního ředitele rozhlasu Bohuslava Laštovičky a zástupce rozhlasového odboru Miroslava Buriana.

6.2. Změny právního postavení médií a novinářů; posílení vlivu Svazu

6.2.1 Změny právního postavení médií a novinářů

Únorový převrat urychlil úplné ovládnutí médií komunistickou stranou, tento přechod ale byl výrazně usnadněn již předchozím vývojem. Velkou roli sehrály akční výbory jednotlivých zájmových a profesních svazů, které pomohly z profesních organizací odstranit řadu předních novinářských osobností. *"Poúnorové čistky vyvrhly z českého kulturního života početnou skupinu osob, včetně význačných tvůrců, jež čekal často úděl občanů 'druhého řádu'. Nastupující moc s nimi dále nepočítala a - alespoň pro bezprostřední období se ocitali mimo okruh autoritativně definované 'socialistické kultury'."*²⁰⁶ Akční výbory byly historicky prvkem zcela ojedinělým a fungovaly zcela mimo právní řád. K jejich zakládání přispěla také výzva kulturních pracovníků Kupředu, zpátky ni krok!, kterou uveřejnily 25. února ve Svobodných novinách. „*Voláme vás všechny, mistry i dělníky národní kultury, abyste v této historické chvíli nezůstali stranou živé národní obce, abyste se výrazně postavili po bok pracujícího národa. Vstupujte do akčních výborů*

²⁰⁴ Srv. *Tamtéž*, s. 61.

²⁰⁵ In JEŠUTOVÁ, Eva. *Budovatelský rozhlas 1945–1948*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 198.

²⁰⁶ In KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha, Libri, 2004, s. 35-36.

*Národní fronty, pomáhejte zneškodňovat síly temna a zpátečnictví, účastněte se činně při formování pokrokových sil národa, který zajistí naší krásné zemi šťastnou a dobrou budoucnost. Kupředu, zpátky ni krok!*²⁰⁷ Mezi 153 signatáři této výzvy byla bohatá paleta umělců i představitelů kulturních orgánů komunistické strany – jmenuji alespoň ministra školství Zdeňka Nejedlého, ministra informací Václava Kopeckého, přednosty odborů tohoto ministerstva Adolfa Hoffmeistera, Ivana Olbrachta či Vítězslava Nezvala, ředitele Československého rozhlasu Bohuslava Laštovičku, vedoucího Kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ Gustava Bareše, tvůrce kulturní politiky KSČ Ladislava Štolla nebo režiséra a rozhlasového redaktora Emila F. Buriana. Akční výbory disponovaly z hlediska komunistické strany obrovskou výhodou – mohly jednat operativně a nedodržovat obvyklé zákonné procedury. Příprava právních předpisů vyžadovala delší přípravu.

Dvanáctého března 1948 uložila vláda svým usnesením ministru informací, aby přikročil k revizi všech povolení na vydávání novin a časopisů. Díky ní bylo možné zastavit vydávání téměř 350 časopisů a zároveň periodik „reakčních“ politických stran. Ve spolupráci s ministerstvem průmyslu vydalo ministerstvo informací v dubnu vyhlášku o hospodaření s papírem, která umožnila omezit počet stran okresních novin a nekomunistických časopisů.²⁰⁸ V dubnu došlo zákonem č. 137/1948 Sb. k postátnění Československého rozhlasu. „*Na československý stát přecházejí veškerá práva ‚Českého rozhlasu, společnosti s ručením omezeným se sídlem v Praze‘ a ‚Slovenského rozhlasu, spoločnosti s ručením obmedzeným so sídlom v Bratislave.‘*“²⁰⁹ Rozhlas se tímto zákonem sjednotil a jeho činnost vykonával nadále státní podnik Československý rozhlas. Z pohledu této práce je nejdůležitější čtvrtý odstavec § 3, který udává: „*Vrchní vedení podniku přísluší ministru informací; vyžadují-li zájmy obrany státu zvláštní opatření, rozhoduje ministr informací v dohodě s ministrem národní obrany.*“²¹⁰

Ještě v průběhu roku 1948 vydalo ministerstvo informací vyhlášku

²⁰⁷ In *Kupředu, zpátky ni krok!* /online/. Necenzurované noviny.

URL:< www.cibulka.net/nnoviny/nn1995/nn0795/obsah/24.htm>

²⁰⁸ Srov KÖPPLOVÁ, Barbara (et al.). *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo.*

Praha: Karolinum, 2003, s. 384.

²⁰⁹ In Zákon č. 137/1948 Sb. o postátnění Československého rozhlasu, § 1, odst. 1.

²¹⁰ In *Tamtéž*, § 3, odst. 4

zřizující Hospodářské ústředí vydavatelstev časopisů při ministerstvu informací. Nová instituce nahradila Sbor pro věci periodického tisku.²¹¹ Především však byl přijatý zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky. Ten umožňoval udělovat přísné tresty za velezradu, sdružování proti státu, pobuřování proti republice, hanobení republiky, vyzvědačství, nedbalé uchovávání státního tajemství, ohrožení obrany republiky, válečné škůdnictví nebo nedovolené zpravodajství. Komunistická justice tak dostala do rukou pestrou paletu široce definovaných přestupků, za které mohla udělovat vysoké tresty. Tím byl dokončen nejdůležitější proces při ovládnutí médií.

Změnilo se také postavení ministerstva informací v systému vlády, rezort získal v červenci roku 1948 do své agendy od ministerstva školství a osvěty dohled nad osvětovou péčí a knihovnami.²¹² Tato změna kompetencí byla v říjnu vyjádřena i změnou názvu obou ministerstev – z ministerstva informací se stalo „ministerstvo informací a osvěty“, z ministerstva školství a osvěty „ministerstvo školství, věd a umění“.²¹³

V prosinci roku 1949 přijalo národní shromáždění zákon č. 272/1949 Sb. o řízení výroby a distribuce v oboru působnosti ministra informací a osvěty. „*Ministr informací a osvěty se zmocňuje, aby v rámci jednotného hospodářského plánu a v souladu s ním činil v oboru své působnosti, zejména v odvětví výroby polygrafické, knihařské, gramofonové a filmové opatření k řízení výroby a distribuce s výjimkou zahraničního obchodu a to se zřetelem k uspokojení kulturních potřeb pracujícího lidu.*“²¹⁴ Byla tak alespoň oficiálně potvrzena klíčová role ministerstva informací a osvěty nad médii v zemi. Konkurentem zůstávaly pouze vlastní stranické orgány KSČ, jejichž působení se blíže věnuje kapitola 6.4. Kopeckého pozici ještě posílilo vládní nařízení z 8. dubna 1952, kdy stanul v čele nově vzniklého Československého rozhlasového výboru. Organizace budovaná podle sovětského vzoru byla

²¹¹ Srv. KÖPPLOVÁ, Barbara (et al.). *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*. Praha: Karolinum, 2003, s. 387.

²¹² Srv. Zákon č. 194/1948 Sb., jímž se mění předpisy o státní péči osvětové a o veřejných knihovnách obecních.

²¹³ Srv. Zákon č. 233/1948 Sb. o názvu ministerstva informací a ministerstva školství a osvěty, jakož i příslušných pověfenectev, § 1, odst. 1, 2.

²¹⁴ In Zákon č. 272/1949 Sb. o řízení výroby a distribuce v oboru působnosti ministra informací a osvěty, §

pověřena vedením rozhlasové a televizní práce.

V lednu roku 1953 bylo ministerstvo informací vládním nařízením č. 6/1953 Sb. a osvěty zrušeno.²¹⁵ Jeho historická úloha byla ukončena. Jeho úkoly v oblasti osvěty převzalo nově zřízené ministerstvo školství a osvěty. *Ostatní agendu převzaly výbory zřízené při vládě – Státní výbor pro věci umění a Výbor pro kulturní styky se zahraničím. Při úřadu předsednictva vlády byla zřízena hlavní správa polygrafického a gramofonového průmyslu, vydavatelství a obchodu s knihami a hlavní správa kinematografie.*²¹⁶ Přední tvůrce ideologické linie strany i ministerstva informací (a osvěty) Václav Kopecký se v září roku 1953 stal ministrem kultury.

6.2.2. Posílení vlivu Svazu československých novinářů

Podstatně důležitější úlohu než v prvním sledovaném období sehrála v letech 1948-1953 profesní novinářská organizace – Svaz českých novinářů. Akční výbor svazu vedený Václavem Dolejším se ještě v průběhu února roku 1948 významně podílel na „očistném procesu“ v rámci organizace. Na zasedání 25. února vyloučil 17 publicistů „známých svým protikomunistickým postojem, a označil je za „škůdce národního a státního celku.“²¹⁷ Zároveň vyzval všechny své pobočky k základní vlastních akčních výborů a vyloučení „reakčních novinářů“. Komise akčního výboru vypracovala Ideové směrnice českého novináře. Ty vytyčily v několika základních bodech poslání žurnalistů – měli se stát učitelé a vychovateli společnosti, podnětnými činiteli veřejného života a organizátory tvůrčích sil národa.²¹⁸

Významným předělem se stal I. sjezd novinářů, který proběhl 23. a 24. října 1948 v Praze. Setkání se zúčastnili také nejvýznamnější představitelé režimu – prezident Klement Gottwald, předseda vlády Antonín Zápotocký, ministr informací a osvěty Václav Kopecký i předseda Kulturního a

1, odst. 1.

²¹⁵ Srv. Vládní nařízení č. 6/1953 Sb., kterým se zrušují a zřizují některé orgány státní správy a upravuje jejich působnost.

²¹⁶ In SÚA, inventář ministerstva informací.

²¹⁷ In KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha, Libri, 2004, s. 34.

²¹⁸ Srv. HUDEC, Vladimír (et al.). *Z historie naší novinářské organizace (1877-1987)*. Praha: Novinář, 1987, s. 88.

propagačního oddělení ÚV KSČ Gustav Bareš.²¹⁹ Jejich projevy vymezily poslání novinářů a zavedly jako východiska pro práci žurnalistů Leninovy teze o funkcích tisku nového typu: „... je již konec, definitivní konec minulosti, kdy čtenář byl vlastně obětí tisku, kdy úkolem tisku bylo desinformovat, desorganisovat a ohlupovat čtenáře tak, jak to vládnoucí kapitalistická třída potřebovala. Dnes jsou úkoly tisku zcela jiné. V našem novém lidovém řádu má být tisk jedním z hlavních činitelů národní, státní a mravní výchovy lidu, má být účinným pomocníkem v našem budovatelském díle.“²²⁰ Závěrečná sjezdová revoluce přijala toto poselství za své a na dlouhou dobu tak určila poslání českých novinářů.

Velký vliv na činnost novináře měla mít také Kulturní rada, která vznikla v září 1948 a dostala za úkol kontrolovat a řídit hromadné sdělovací rady. Projednávala všechny ideologické a kulturní otázky, legislativní zásahy v oboru školství, tisku, filmu, rozhlasu i tělovýchovy a rozhodovala o obsazování významných pozic na ministerstvu školství a informací. Její vliv však poměrně záhy začal oslabovat a její místo zaujaly orgány komunistické strany – zejména tiskový a rozhlasový odbor v ÚV KSČ (více viz kapitola 6.4.).²²¹ „Tiskový odbor ÚV KSČ dával redakcím deníků a týdeníků nejen obecně politické směrnice, ale rovněž kontroloval, jak ,zajišťují politiku KSČ‘ a plní jeho vlastní směrnice.“²²² Odbor také zavedl model, v němž byli šéfredaktoři novin a časopisů zodpovědní za dodržování stranické linie.

Tato praxe byla změněna 20. prosince 1950, kdy byl přijat zákon č. 184/1950 Sb., o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů. Ten vymezil, že posláním tisku je napomáhat budovatelskému úsilí československého lidu a spolupracovat na jeho výchově k socialismu a že časopisy nesmí být předmětem soukromého podnikání²²³. Paragraf třetí pak taxativně vymezuje, kdo je oprávněn časopisy vydávat – právo příslušelo stranám Národní fronty, státním orgánům, jednotným odborovým organizacím

²¹⁹ Srv. KNAPÍK, Jiří. Kdo spoutal naši kulturu: portrét stalinisty Gustava Bareše. Přerov, Šárka, 2000, s.78-79.

²²⁰ In NS RČS 1948-1954, 50. schůze, část 6/11 /online/. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, 20. prosince 1950. URL:<<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/050schuz/s050006.htm>>.

²²¹ Srv. KAPLAN, Karel – TOMÁŠEK, Dušan. O cenzuře v Československu v letech 1945–1956 : studie. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, s. 12-13.

²²² In Tamtéž, s. 14.

a vrcholným organizacím kulturním, hospodářským, zájmovým, sociálním a tělovýchovným. Ostatním organizacím a právnickým osobám smělo ministerstvo informací a osvěty udělit oprávnění pouze v případě, že prokázaly, že je vydávání časopisu nutné pro obecný zájem.²²⁴ Zákon rovněž definoval Svaz československých novinářů jako profesní organizaci, v níž musí být každý zájemce o práci novináře zaregistrován. 13. března 1951 vydal ministr informací nařízení č. 21/1951 Sb., kterým byl určen organizační statut svazu. Ten stanovil pro novináře další podmínky: museli být přesvědčenými stoupenci lidově demokratického zřízení a aktivně se účastnit budování socialismu v Československu²²⁵. Nově byly také rozděleny funkce redaktora a čekatela. Redaktorem se mohl stát člověk až po uplynutí jednoleté čekatelské doby a po vykonání kvalifikační zkoušky před předsednictvem Svazu nebo odbornou komisí.²²⁶

V dubnu roku 1953 zřídila vláda tajným usnesením Hlavní správu tiskového dohledu (HSTD). Zavedení tohoto ústředního cenzurního úřadu jen dokresluje definitivní proměnu mediální situace – právě absence přímé cenzury byla posledním (jakkoli chatrným a alibistickým) bodem komunistické obhajoby, na němž komunisté dlouho stavěli obranu proti případným kritikům. V roce 1953 nebylo pochyb o jasné jednostrannosti všech médií – KSČ omezila počet deníků i periodik a vzniku nových musel předcházet souhlas komunistických orgánů. Profesní novinářská organizace přijala veškeré teze leninské doktríny a ve svých stanovách měla zásadu služby budovatelskému programu a lidově demokratickému zřízení. Uchazeči o pozici žurnalisty navíc museli projít kádrovými posudky před komisí, která ideový profil považovala za klíčové kritérium výběru. V čele organizace navíc stáli prověřeni komunističtí novináři, kteří disponovali pravomocí operativně zasáhnout proti případným protikomunistickým či jen málo agitačním textům. Od roku 1953 pak existoval cenzurní úřad, který mohl efektivně zabránit vydání článku. Tyto přísné podmínky prakticky vylučovaly zastoupení jakéhokoli opozičního

²³ Srv. Zákon č. 184/1950 Sb., o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů, § 1, odst. 1.

²⁴ Srv. Zákon č. 184/1950 Sb., o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů, § 3–6.

²⁵ Srv. Nařízení ministra informací a osvěty č. 21/1951 Sb., kterým se vydává organizační statut Svazu československých novinářů, § 3, odst. 2c.

²⁶ Srv. *Tamtéž*, § 7.

názoru v médiích. To si museli uvědomovat i samotní novináři, kteří tak pracovali pod dojmem silné autocenzury, umocněné navíc přísným sazebníkem trestů za přečiny proti komunistickému zřízení a mementem v podobě vykonstruovaných politických procesů.

6.3. Restrukturalizace ministerstva informací s důrazem na řízení rozhlasu

6.3.1 Změny ve struktuře ministerstva informací

Ministerstvo informací sehrálo v průběhu let 1945-1948 z pohledu komunistické strany nesmírně důležitou úlohu, když připravovalo ideologickou pozici pro převzetí moci. S naplněním tohoto základního poslání se musela její agenda zákonitě proměnit. Ke změnám ve struktuře přispěly také zákonné úpravy. Ministerstvu informací byl přiznán osvětový dozor nad divadly z hlediska státně-politické výchovy²²⁷, předpisem 69/1948 Sb. získalo ministerstvo kompetence v nově vzniklé hudební a artistické ústředně²²⁸, zákon 194/1948 Sb. převedl pod správu ministerstva informací část působnosti ministerstva školství v oblasti osvětové a správě veřejných knihoven. Ve zcela nových rolích se ocitlo ministerstvo informací ve vztahu k rozhlasu a polygrafickým podnikům, které byly znárodněny. Všechny tyto změny reflektovala také změna názvu ministerstva z října roku 1948, kdy se rezort zákonem č. 233/1948 Sb. přejmenoval na ministerstvo školství a osvěty.

Při budování vlastní agendy nově definovaného ministerstva je již patrná výrazná změna slovníku i cílů, které plně korespondovaly s potřebami komunistické strany. „*V naší lidově demokratické republice pokládá ministerstvo osvěty a informací za svůj velký úkol, vzítí zděděné bohatství naší národní kultury a pokrokové kulturní tvorby a dát ho užívat v plnosti nejširším masám našeho lid, při čemž lidem rozumíme především pracující třídy, dělníky, rolníky, živnostníky, řemeslníky, pracující inteligenci, studenty, mládež, ženy atd.*”²²⁹ Bezvýhradným požadavkem, které ministerstvo na kulturu kladlo, byla její přístupnost všem vrstvám společnosti – zejména však pracujícímu lidu.

²⁷ Srv. Zákon č. 32/1948 Sb., kterým se vydávají základní ustanovení o zřizování divadel a o divadelní činnosti (divadelní zákon).

²⁸ Srv. Zákon č. 69/1948 Sb. o hudební a artistické ústředně.

²⁹ In SÚA, Inventář MI. *Ideový a pracovní program pro příští činnost ministerstva*, čj. 62438/48 pres.

Zapojit lid a přimět jej k „radostné práci“ chtělo ministerstvo pravidelným odměňováním nejlepších pracovníků, ale také pořádáním agitačních masových oslav, které připomínaly velké události komunistické revoluce. „*V rámci těchto úkolů bude ministerstvo osvěty a informací zaměřovati veškerou vnitřní státně politickou činnost tak, aby se myšlenky a zásady lidové demokracie a socialismu staly duchovním majetkem všeho lidu a aby vyrostly v mohutnou hybnou sílu našeho dalšího vývoje.*“²³⁰

V rámci osvětové činnosti si vytyčilo ministerstvo dva základní cíle – stát se plánovanou součástí mimoškolní výchovy a vychovávat všechny občany starší 15 let tak, aby neustrnuli ve vzdělání. „*Touto soustavnou prací... bude se vytvářet nový člověk se socialistickým zaměřením, čínorodý vlastenec, se smyslem pro budování a obranu státu, který si bude vědom, že jen prostřednictvím národního a státního celku může rozvinout svou individualitu a uskutečnit své štěstí.*“²³¹ Ministerstvo přislíbilo vznik nového zákona, který by předal dohled nad osvětovou činností národním výborům, a navýšení počtu osvětových pracovníků. Významné pro ministerstvo bylo získání dohledu nad knihovnami – z nichž slíbil program odstranění „braku“ a dobudování sítě okresních a obecních knihoven.

Program se detailněji zabývá také postavením ve vztahu k médiím. Tisku program vyčítá jeho „liberálnost“ (jakkoli byla svoboda slova v předchozích letech výrazně omezována)²³², která podle názoru ministerstva umožňovala majitelům generovat zisky a z novinářů učinila „pouhé vykonavatele vůle jejich chleboďárců“. „*Logickým důsledkem tohoto pojetí je plánování a regulace našeho časopisectví, které přispěje k jeho zkvalitnění, umožní jeho specializaci takovým způsobem, aby postihla veškeré obory našeho veřejného života a postaví je tak plně do služeb socializačního úsilí.*“²³³ Hlavním úkolem ministerstva však byla příprava nového tiskového zákona. S ní měla souviset také chystaná novelizace zákona o postavení redaktorů a Svazech novinářů – v novém znění bylo zakotveno mimo jiné „umožnění“ ideové výchovy československého novináře. „*Bude historickým*

¹ In Tamtéž.

² In Tamtéž.

³ Viz předchozí text, zejména kapitoly 5.2. a 6.2.

⁴ In SÚA, Inventář MI. *Ideový a pracovní program pro příští činnost ministerstva*, čj. 62438/48 pres.

*úkolem dovést československý tisk k tomu, co je za dnešních poměrů jeho nejvladnějším posláním: stát se v duchu nejlepších havlíčkovských a štúrovských tradic morálně politickou zbrojnicí našeho lidu v jeho boji o pokrok a socialismus, stát se katalysátorem a organisátorem jeho budovatelských snah a pomáhat mu svým objektivním, pravdivým a pokrokovým zpravodajstvím v nalezení správné orientace ve všech otázkách vnitřní i zahraniční politiky.*²³⁴

Z výše uvedených změn ve struktuře ministerstva informací (a osvěty) by mělo zřetelně vyplývat podstatné rozšíření pravomocí a posílení vlivu tohoto rezortu. Přesto ve skutečnosti došlo spíše k pravému opaku. Důvodem byl výrazný nárůst vlivu stranického aparátu KSČ, zejména Kulturní a propagační komise ÚV KSČ, která vytvořila jakýsi paralelní ekvivalent státní politiky a v mnoha oblastech ministerstvu informací přímo konkurovala. K oslabení došlo i díky silnému vlivu akčních výborů, které zejména v prvních měsících po únorovém převratu vykonávaly praktickou politiku v celé řadě uměleckých svazů a kulturních organizací. Důkazem nového rozdělení rolí byl už Sjezd národní kultury, který proběhl 10. a 11. dubna v pražské Lucerně. Na jeho přípravě se podílelo především Kulturní a propagační oddělení strany vedené Gustavem Barešem. Sjezdu byla věnována mimořádná publicita a jeho cílem bylo demonstrovat, že význační představitelé kultury stojí za Gottwaldem.²³⁵

V dalších měsících kompetenční spory stále narůstaly – důkazem je mimo jiné nefunkčnost Kulturní rady, zřízené v září roku 1948, v níž zasedali čelní představitelé státního i stranického aparátu. Střety mezi oběma centry vyústily v poměrně otevřený konflikt zejména v letech 1949-1952, jemuž se detailněji věnuji v kapitole 6.4.

I díky těmto změnám se struktura ministerstva informací a osvěty v letech 1949-1952 několikrát proměnila. Bohužel nemohu jednotlivé přesuny kompetencí v následujících odstavcích v úplnosti popsat, protože archivní prameny se dochovaly jen velmi útržkovitě. K první zásadní změně došlo v roce 1949, kdy dosavadní odbory nahradily tzv. skupiny, sdružující vždy

---

²³⁴ In *Tamtéž*.

²³⁵ Srv. KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha, Libri, 2004, s. 62.

několik odborů. „Jednalo se o Skupinu osvětovou a publikační; Skupinu pro zahraniční styky a tisk; Skupinu správní, věci společenských, plánování a kontroly a Skupinu kádrovou. Tehdy také zanikl odbor filmový a rozhlasový, které nahradily málo významné stejnojmenné referáty.“²³⁶

K další významné reorganizaci došlo pravděpodobně v srpnu roku 1951 v rámci celostátních opatření k posílení výrobních odvětví a snižování počtu administrativních zaměstnanců. Základními stavebními kameny ministerstva se stal sekretariát a šest odborů – první čtyři se zabývaly odbornou agendou, zbylé dva zajišťovaly provozní chod úřadu a dohlížely na záležitosti podniků, které podléhaly dozoru ministerstva informací a osvěty:

Odbor I. zodpovídal za osvětové a státněpolitické akce, propagaci a podporu lidové umělecké tvorby a knihovnictví. Vnitřně byl rozčleněn na další tři oddělení – osvětově vzdělávací, státně propagační a umělecko propagační.

Odbor II. řídil oblast tisku a zpravodajství (oddělení: péče o tisk a novináře, organizace tisku, péče o zahraniční novináře)

Odbor III. zodpovídal za vydávání, distribuci a propagaci publikací (oddělení: vydavatelské, lektorské, distribuce a propagace)

Odbor IV. se staral o kulturní styky se zahraničím (oddělení: všeobecné kulturní styky se zahraničím, styky se SSSR, styky se spřátelenými zeměmi na Východě, styky s ostatními státy)

Odbor V. sestavoval rozpočet ministerstva, připravoval plány na jednotlivá období, zodpovídal za správu majetku i legislativu. Tomu odpovídalo také rozdělení na jednotlivá oddělení (legislativní a správní, plánovací, rozpočtové, podnikové, hospodářské, účtárna a spisovna)

Odbor VI. obstarával věci kádrové a personální povahy, připravoval učební materiály a zodpovídal za kontrolu a revizi.²³⁷

Reorganizace z roku 1951 svědčí o podstatně odlišné agendě ministerstva informací a osvěty oproti minulému období. Odbory, které se věnovaly jednotlivým typům médií, nahradily podstatně méně významné referáty. Jejich výsadní postavení převzaly orgány komunistické strany. Naopak podstatně silnější pozici získalo ministerstvo v oblasti osvětové péče.

---

²³⁶ Tamtéž, s. 72.

²³⁷ Arch. SÚA, Inventář ministerstva informací – dodatky.

3.2. Vliv ministerstva informací na vedení rozhlasu

Vybudování nového vztahu vlády a Československého rozhlasu jmenoval Gottwaldův kabinet velkou pozornost již v prvních týdnech po komunistickém převratu. Návrh na změnu postavení rozhlasu projednávala vláda již na svém prvním zasedání 13. března 1948, kdy schválila postátnění rozhlasu.²³⁸ Národní shromáždění zákon č. 127/1948 přijalo 28. dubna. Stát tímto zákonem získal stoprocentní podíl v rozhlasové společnosti a vykonáváním dozoru v tomto jednotném státním podniku bylo pověřeno ministerstvo informací.²³⁹ Kopeckého rezort tak převzal i část agendy, která dosud příslušela ministerstvu pošt a telegrafů – dohled nad činností vnějšího technického okruhu a vysílacích stanic.²⁴⁰ Jednou z prvních změn byla reorganizace jednatelského sboru společnosti, která proběhla 18. června 1948. Jejím předsedou se stal zástupce Ivana Olbrachta Miroslav Burian.²⁴¹ 2. servence jmenoval ministr informací nového generálního ředitele rozhlasu Bohuslava Laštovičku, který se stal velvyslancem Československa v Sovětském svazu, nahradil Kazimír Stahl – klíčová osobnost akčního výboru Československém rozhlase v době únorového převratu. „*Ten nastoupil svou funkci v době, která přinášela našemu rozhlasu neobyčejně závažné úkoly. Před sebou měl kromě jiného celý problém rozhlasové výstavy, která kromě českých zemí zahrnovala jednotně i rozhlasové budování Slovenska, plné sloučení do té doby samostatných rozhlasů – Českého a Slovenského, sloučení vysílacích stanic s dosavadním rozhlasovým projevem aj.*“²⁴²

Vliv ministerstva však poměrně záhy začal oslabovat. V září roku 1948 komunistická strana začala prosazovat politiku tzv. přímého stranického řízení, která posilovala vliv orgánů KSČ na úkor státních institucí. Vrcholným orgánem kontrolujícím kulturní politiku se měla stát Kulturní rada ÚV KSČ

v. ŠTRAUS, Richard. Československý rozhlas ve světle dokumentů KSČ v letech 1945–1975 (olomovská práce). Praha: FSV UK, 1981, s. 21.

v. Zákon č. 137/1948 Sb. o postátnění rozhlasu, § 5.

v. ŠTRAUS, Richard. Československý rozhlas ve světle dokumentů KSČ v letech 1945–1975 (olomovská práce). Praha: FSV UK, 1981, s. 27.

v. JEŠUTOVÁ, Eva. Budovatelský rozhlas 1945–1948. In: Od mikrofonu k posluchačům: z osmi letiletí Českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 191.

v. ŠTRAUS, Richard. Československý rozhlas ve světle dokumentů KSČ v letech 1945–1975 (olomovská práce). Praha: FSV UK, 1981, s. 28.

sele s Václavem Kopeckým. Ta vznikla 20. září 1948 a v osmičlenném
dení zasedl také generální ředitel rozhlasu Kazimír Stahl.²⁴³

Význam, jaký komunistická strana rozhlasu přikládala, dokumentuje
hláse projev ministra a šéfa Kulturní rady ÚV KSČ Václava Kopeckého na I.
státní konferenci Československého rozhlasu 12. ledna 1949: „*To je ta
významnější změna v činnosti našeho rozhlasu, že se zařídil na to, být jako
státní podnik ve službách našeho režimu, vlády, orgánu státní moci. V tom tkví
měna charakteru našeho rozhlasu a v tom je vyjádřen jeho přerod v rozhlas
dodoučně zcela nový, v rozhlas socialistický, po vzoru rozhlasu Sovětského
azu.*“²⁴⁴

Pro uskutečnění Kopeckého ideálu bylo nutné provést v rozhlase
kladnou personální očistu. Té se ujaly akční výbory ve spolupráci se
stupci sekretariátu ÚV KSČ. V letech 1948–1951 musela odejít řada
ivných osobností, dokonce i takových, které se podílely na prosazování
jmů komunistické strany před rokem 1948. „*Rozhlas ovládala v té době
mosféra strachu a nedůvěry. Rozcházela se i stará přátelství. Nebylo lehké
hodnout, kdo bude další na řadě... Víra ,ve stranu byla silnější než víra
člověka. Nad každým bdělo oko některého z inkvizitorů všemocného
vodního výboru KSČ.*“²⁴⁵

Stále silnější propojení mezi československým a sovětským
ozhlasem, které vytyčil jako cíl ve svém projevu Václav Kopecký, získalo
álnou podobu nejprve ve smlouvě, kterou podepsal 28. října 1949 se svým
ovětským protějškem ředitel Čsl. rozhlasu Kazimír Stahl. Na základě této
ohody výrazně stoupl podíl sovětské tematiky ve vysílání.²⁴⁶ V roce 1951 pak
řijeli sovětští poradci diskutovat do Prahy o zásadní změně postavení a
struktuře zdejšího rozhlasu. Trnem v oku sovětským odborníkům byla
odniková forma zakotvená v zákoně č. 137/1948 Sb., která orientovala zájem
ozhlasu příliš na technickou stránku a nevěnovala dostatečnou pozornost
rogramu. Kritika zasáhla také státní aparát, který až příliš orientoval schéma

KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha, Libri, 2004, s. 124-131.

Naš rozhlas, 1949, č. 5, s. 5.

BĚHAL, Rostislav. *Rozhlas po nástupu totality 1949–1958*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi
tiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 237.

KÖPPOVÁ, Barbara (et al.). *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*.
Praha: Karolinum, 2003, s. 67.

rozhlasového programu podle své vlastní struktury.²⁴⁷

K napravení této situace měl přispět vznik Československého rozhlasového výboru, organizovaného podle sovětského vzoru a pověřeného řízením rozhlasové a televizní práce. Orgán vznikl 8. dubna 1952 a v jeho čele stanul Václav Kopecký. Jeho funkce však byla z velké části formální, skutečným vedoucím tohoto orgánu byl dosavadní oblastní ředitel Čs. rozhlasu na Slovensku Jozef Vrabec. Jednota technické a programové části, deklarovaná zákonem o postátnění rozhlasu, se znovu rozštěpila. Technickou agendu převzalo vládním nařízením č. 13/1952 Sb. nově vzniklé ministerstvo spojů. To mělo za úkol pečovat o výstavbu a provoz technických rozhlasových a televizních zařízení.²⁴⁸ Programové oddělení okopírovalo sovětský model a rozdělilo se do čtyř hlavních redakcí – politické, literárně-dramatické, hudební a vysílání pro děti a mládež. Toto rozdělení však vydrželo pouze do září roku 1953.²⁴⁹

6.3.3. Vývoj rozhlasu v letech 1948-1953

Rozhlasové vysílání si navzdory ideologické vypjatosti zachovalo i po únorovém převratu přízeň posluchačů. Z velké části to bylo způsobeno i tím, že mediální nabídka byla vinou opatření podstatně zúžená a všechna dostupná média byla podobně jako rozhlas zatížena důsledným sledováním komunistické propagandy. K popularizaci rozhlasu přispěla i úspěšná mezinárodní výstava rozhlasu (MEVRO), kterou v květnu 1948 Československo hostilo. Expozice představila celou řadu atraktivních novinek – zapojení telefonu přímo do studia, využití přenosných reportážních vysílačů nebo první představení československé televize. Posluchači ocenili kvalitu jednotlivých programů vysílaných v rámci MEVRA, k nimž přispěl také osobitý styl reportérů Karla Kyncla a Pavla Kohouta. *„Do běžné rozhlasové praxe však ‚metoda MEVRO‘ trvale a v plném rozsahu přejít nemohla, protože se stále více uplatňovaly cenzurní zásahy. Jakékoli pokusy o oživení MEVRA musely vzhledem k změněným společenským podmínkám zákonitě skončit*

²⁴⁷ Srv. BĚHAL, Rostislav. *Rozhlas po nástupu totality 1949–1958*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 243.

²⁴⁸ Srv. Vládní nařízení č. 13/1952 Sb. o správě spojů.

²⁴⁹ Srv. KÖPPOVÁ, Barbara (et al.). *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*.

nezdarem.“²⁵⁰

Následující období ovlivnily především personální změny, při nichž musela opustit místa v rozhlasě řada zkušených odborníků (např. Mirko Očadlík, František Gel, František Kamil Zeman), které vystřídala generace mladých komunistických dogmatiků přísně střežících vypjatou ideologickou linii strany (Zdeněk Novák, Jan Čejka, Jaroslav Jiránek).²⁵¹ Pilířem programu zůstávaly pravidelné denní Rozhlasové noviny, i ty se však podřídily budovatelskému poslání. Z rozhlasu se stal nástroj převýchovy obyvatelstva. „Bylo třeba vyvrátit mnohé z toho, čemu učilo předválečné české školství, dát nový výklad dějinám, přírodním vědám, světové filozofii, náboženství, vštípit nový světový názor. Bylo třeba vychovat, nebo – jak se o tom mluvilo a psalo – „vytvořit“ nového socialistického člověka.“²⁵² Československý rozhlas proto připravoval celou řadu tématických bloků s cílem vzdělávat mládež a nadchnout ji ve smyslu socialistických hodnot. Nejvýznamnějším cyklem byla Rozhlasová univerzita, kterou připravoval redaktor přednáškového oddělení brněnského rozhlasu Živan Vodsed'álek. Určitou kvalitu si udržovalo vysílání pro děti a mládež.²⁵³

Nejvýznamnější událostí tohoto období však byl vznik několika zahraničních rozhlasových stanic, které přinášely informace v češtině. První pokusné vysílání Rádia Svobodná Evropa bylo zahájeno 4. července 1950 z auta stojícího nedaleko československých hranic v západním Německu. V éteru zazněl třicetiminutový blok informací, který připravila československá redakce v čele s Ferdinandem Peroutkou. V následujících měsících zahájily svou činnost také další stanice – Hlas Ameriky a pobočky zahraničních stanic.²⁵⁴ Vysílání představovalo pro komunistický režim závažný problém, protože ten v Československu často zneužíval informačního monopolu a mnoho událostí dezinterpretoval nebo uzpůsobil svým potřebám. Ministerstvo

---

Praha: Karolinum, 2003, s. 69.

²⁵⁰ In JEŠUTOVÁ, Eva. Budovatelský rozhlas 1945–1948. In: Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 207.

²⁵¹ Srv. BĚHAL, Rostislav. *Rozhlas po nástupu totality 1949–1958*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 237.

²⁵² In *Tamtéž*, s. 264.

²⁵³ Srv. *Tamtéž*, s. 251–285.

²⁵⁴ Srv. KÖPPOVÁ, Barbara (et al.). *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*. Praha: Karolinum, 2003, s. 67.

vnitřní proto ve spolupráci s ministerstvem národní bezpečnosti připravilo systém tzv. „rádiové obrany“, která se soustředila na rušení slyšitelnosti zahraničních vysílačů. V lednu 1952 se uskutečnila porada ministerstva zahraničních věcí za účasti generálního ředitele Kazimíra Stahla, na níž bylo dohodnuto zřízení zvláštního oddělení v rámci Čsl. rozhlasu, které se rušením nepřátelské propagandy zabývalo.²⁵⁵

6.4. Institucionální vliv sekretariátu KSČ na činnost rozhlasového odboru vztah Kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ a Ministerstva informací

6.4.1. Vývoj Kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ před rokem 1948

Přestože cílem práce je primárně popsat činnost rozhlasového odboru, případně ministerstva informací, byla by tato práce značně nekompletní, pokud by neobsahovala alespoň zevrubnou zmínku o vlivu stranických orgánů KSČ. Jejich struktura byla budována krátce po osvobození Československa v roce 1945 a kopírovala do značné míry systematiku státních orgánů. Spolu s postupujícím naplňováním jednotlivých bodů komunistického „plánu“ na převzetí moci v zemi, získávaly stranické instituce na významu. Po mocenském převratu v roce 1948, kdy se komunisté stali jedinou vládnoucí silou v zemi, pozice těchto orgánů ještě posílila a začala přímo konkurovat oficiální struktuře státních institucí. V mnoha případech tak vznikla mocenská „dvojkolejnost“ bez přesně vymezených mantinelů pro pravomoci jednotlivých složek moci. Ministerstvo informací našlo takového konkurenta v Kulturně a propagačním oddělení ÚV KSČ. Jednotlivé kompetenční spory při střetu těchto dvou výsostně prokomunistických orgánů umocňovaly ideové rozpory mezi oběma institucemi a personální nevraživost mezi jejich předáky. V letech 1948-1952 je možné proto sledovat celou řadu relativně vyhrcovaných konfliktů.

Kulturní a propagační oddělení sekretariátu ÚV KSČ a Kulturně propagační komise vznikly v první polovině června 1945 v souvislosti se snahou komunistické strany vybudovat akceschopný stranický aparát. Do čela

---

²⁵⁵ Srv. *Významná data z rozhlasové historie* /online/. 80. výročí Českého rozhlasu – Kalendárium.

orgánu byl jmenován ekonom Jaromír Dolanský. V červenci 1946 zamířil Dolanský do funkce ministra financí a na jeho místo usedl poválečný šéfredaktor Rudého práva, agilní Gustav Bareš.²⁵⁶ S jistou mírou nadsázky lze právě v tomto okamžiku spatřovat první zárodky konfliktu mezi oběma komunistickými centry. „Poté, co Gustav Bareš převzal řízení oddělení, provedl jisté organizační úpravy: Vedení se skládalo z vedoucího a jeho zástupce (Jiří Hendrych) a vlastního organizačního sekretariátu. V čele tiskového odboru stál Bedřich Voda-Pexa (zástupcem Evžen Spitz), odbor agitace vedl Jiří Hendrych (zástupcem Vilém Kún). Propagandu řídil Arnošt Kolman (zástupcem Felix Oliva, od podzimu 1947 Čestmír Císař). Pod tento odbor spadala mj. Lektorská rada ÚV KSČ, Marxisticko-leninský ústav a Ústav dějin KSČ. Odbor kultury Lumíra Čivného (zástupcem Václav Pavlásek) dále řídil komisi výchovnou (...) a komisi kulturní (dělila se na subkomisi literární, divadelní, výtvarnickou, hudební, rozhlasovou a filmovou).“²⁵⁷ Z uvedeného rozdělení je zřejmé, že se agenda Kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ do značné míry překrývala s kompetencemi ministerstva informací. V rámci ústředního výboru strany vznikla rozhlasová komise, která měla za úkol zpracovávat programovou kritiku.²⁵⁸ V průběhu let 1946-1948 byl Bareš jedním z předních propagátorů socialistického realismu sovětského stříhu, dogmatikem hledajícím inspiraci ve stalinském modelu řízení státu. Kulturní a propagační oddělení ÚV KSČ se staralo o zesílenou ideologickou ofenzivu, řídilo stranickou kulturní politiku, usilovalo o její jednotný ráz a kontrolovalo stranický tisk (deník Rudé právo, týdeník Tvorba, měsíčník Nová mysl).²⁵⁹

6.4.2. Vývoj postavení státní a stranické struktury po Únoru 1948

Únorový převrat, na němž se Kulturní a propagační oddělení ÚV KSČ aktivně podílelo, znamenal pro Barešovy ambice novou šanci. Na Sjezdu

---

URL: <<http://www.rozhlas.cz/80/kalendarium>>.

²⁵⁶ Srv. KNAPÍK, Jiří. *Kdo spoutal naši kulturu: portrét stalinisty Gustava Bareše*. Přerov, Šárka, 2000, s.16-42.

²⁵⁷ In *Tamtéž*, s. 45.

²⁵⁸ Srv. JEŠUTOVÁ, Eva. Budovatelský rozhlas 1945–1948. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 231.

²⁵⁹ Srv. KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha, Libri, 2004, s. 67-69.

národní kultury 10. a 11. dubna 1948 požadoval, aby komunistické vedení prosadilo socialistický realismus jako jediný přípustný umělecký výrazový prostředek. Při projevu si neodpustil kritiku komunistických umělců působících na ministerstvu informací:²⁶⁰ „Hlavní věcí je, aby tito lidé začali psát a něco dělat. Po volbách vyházíme sekční šéfy a nechat je psát: Nezval, Halas, tak jak to je, není normální.“²⁶¹ Před volbami v roce 1948 však přece jen u ostatních představitelů KSČ vládla jistá zdrženlivost, proto Barešův návrh nebyl přijat. Naopak bez větších problémů prošel jiný bod Barešových požadavků – zavedení čistek na vysokých školách.²⁶²

V září roku 1948 vznikla Kulturní rada, v níž usedli Bareš i Kopecký. Hlavní slovo v ní měl ministr informací (viz kapitola 6.3.3.) Její význam však záhy neutralizovala nově přijatá zásada „přímého stranického řízení“. Kulturní a propagační oddělení navíc nebylo Kulturní radě nijak podřízené.²⁶³ „(...) nejenže přibralo nové pracovní síly, ale především změnilo svou strukturu tak, aby jednotlivé odbory odpovídaly potřebě a možností direktivního řízení všech úseků kulturní politiky.“²⁶⁴ Oddělení získalo širokou paletu pravomocí – podílelo se na restrukturalizaci kulturních institucí, reorganizaci školství, přípravě nových učebnic, vydávání marxistické literatury a řízení mládežnických a tělovýchovných organizací.²⁶⁵ Koncem roku 1948 musel Bareš odjet na dlouhodobé léčení plicní choroby a za chod instituce zodpovídali Jiří Hendrych a šéf odboru propagandy Bruno Köhler.

V průběhu let 1948-1952 se začaly čím dál zřetelněji projevovat rozpory mezi ministerstvem informací a Barešovým oddělením. Zatímco v klíčových otázkách, které byly pro ukotvení komunistického režimu rozhodující, postupovaly ve vzájemné shodě, při obsazování míst v jednotlivých redakcích a obsazování kulturně-politických orgánů, docházelo stále častěji k otevřeným střetům. „V podstatě se jednalo o dvě strany téže

---

²⁶⁰ Srv. KNAPÍK, Jiří. *Kdo spoutal naši kulturu: portrét stalinisty Gustava Bareše*. Přerov, Šárka, 2000, s. 63-65.

²⁶¹ In KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha, Libri, 2004, s. 77

²⁶² Srv. KNAPÍK, Jiří. *Kdo spoutal naši kulturu: portrét stalinisty Gustava Bareše*. Přerov, Šárka, 2000, s. 65.

²⁶³ Srv. *Tamtéž*, s. 66-67.

²⁶⁴ In KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*. Praha: Libri, 2002, s. 14.

²⁶⁵ Srv. *Tamtéž*, s. 14.

*mince: ‚svoboda‘ nabízená ‚liberály‘ v kulturní politice byla ‚jen jiným vydáním barešovské nesvobody‘, jimi slibovaný ráj ‚měl spíše podobu očištěnce‘... Přesto měla ona ‚liberálnější‘ linie v onom krátkém údobí veliký význam, když umožnila přežít tvůrčím osobám a některým hodnotám české kultury, byť ve značně redukované podobě.*²⁶⁶ Podstatný rozdíl tkvěl mezi oběma centry především v generačním rozdílu. Kopecký se obklopoval řadou zasloužilých umělců. Pyšnil se přátelstvím básníků Františka Halase a Vítězslava Nezvala, prozaika Ivana Olbrachta, výtvarníka Adolfa Hoffmeistera.²⁶⁷ S tím Bareš nemohl počítat, spoléhal proto na přísně byrokratický systém a důsledné uplatňování sovětských direktiv. Zatímco Kopecký se těšil přirozené autoritě, Bareš se musel zaštiťovat vlivem Slánského.

K prvnímu otevřenému střetu mezi oběma skupinami došlo na přelomu let 1948 a 1949, kdy část mladých umělců začala dogmaticky prosazovat radikálně levicové umění – nejprve ve filmech a později v pamfletu proti nové sbírce Vítězslava Nezvala. Toho Kopecký na IX. sjezdu KSČ využil k útoku proti „levičáckému“ pojetí socialistického realismu, což odsoudilo stranické křídlo kulturní politiky reprezentované v této době Hendrychem.²⁶⁸ V lednu roku 1950 vystoupil se známým referátem *Třicet let bojů za českou socialistickou poezii* literární teoretik Ladislav Štoll. V projevu odvrhl tvorbu dlouho veřejností uznávaných básníků – Františka Halase, Jaroslava Seiferta a Karla Teigehe. Zejména útok na činovníka ministerstva informací Halase, navíc zveřejněný jen krátce po jeho smrti²⁶⁹, vyvolal bouřlivé reakce.²⁷⁰ Jaroslav Seifert sehrál významnou roli v patrně nejvážnějším střetu mezi oběma skupinami. Kulturní časopis komunistické strany *Tvorba* – stále považovaný za „hlásnou troubu“ Kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ – publikoval na jaře roku 1950 ostrou kritiku Seifertových sbírky *Píseň o Viktorce*. Představitelé Barešova křídla v ní našli záminku, jak se vypořádat se

²⁶⁶ In KNAPIK, Jiří. *Kdo spoutal naši kulturu: portrét stalinisty Gustava Bareše*. Přerov, Šárka, 2000, s. 81-82.

²⁶⁷ Srv. KAPLAN, Karel – KOSATÍK, Pavel. *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004, s. 226.

²⁶⁸ Srv. KNAPIK, Jiří. *Kdo spoutal naši kulturu: portrét stalinisty Gustava Bareše*. Přerov, Šárka, 2000, s. 80-94.

²⁶⁹ Projev zazněl 22. 1. 1950, František Halas zemřel 27. 10. 1949.

²⁷⁰ Srv. KNAPIK, Jiří. *Kdo spoutal naši kulturu: portrét stalinisty Gustava Bareše*. Přerov, Šárka, 2000, s.

Seifertovými protikomunistickým excesem, kdy ve vinárně údajně pronesl, „že raději vidí francouzského básníka zvracet, než sovětského zpívat.“²⁷¹ Bareš zadal úkol vypořádat se se Seifertem mladému básníku Ivanu Skálovi. Jeho plamenná kritika vyvolala silný odpor u části veřejnosti, ale především u stále populárního básníka a vlivného představitele ministerstva informací Vítězslava Nezvala. Na jeho stranu se přidal také ministr Václav Kopecký, byť jeho role byla v počátcích případů minimálně rozpolcená a využil proseifertovské nálady veřejnosti a kulturních kruhů k útoku na Barešovo postavení.²⁷²

„Na podzim roku 1951 vypukla v nejvyšším komunistickém vedení hluboká vnitrostranická krize související s přípravou politických procesů s komunistickými funkcionáři.“²⁷³ Výsledkem bylo odvolání Rudolfa Slánského z funkce generálního tajemníka strany a zahájení obřího procesu proti skupině jeho sympatizantů. Vzhledem k tomu, že Bareš dlouhá léta se Slánským úzce a spolupracoval a část svého postavení vybudoval na základě Slánského autority, bylo postavení šéfa Kulturního a propagačního oddělení výrazně oslabeno. Tato situace přiměla komunistickou stranu postupně rušit „dvojkolejnost“ moci a rozhodující postavení znovu získalo ministerstvo informací – 10. 9. 1951 odvolal Kopecký z funkce předsedy Filmové rady barešovce Jiřího Hendrycha a postupně musela opustila Československý film celá skupina mladých scénáristů, úzkostlivě dodržujících linii socialistického realismu. V září roku 1951 došlo k vyhocení situace ve svazu spisovatelů. Kritické projevy k politice svazu přednesli Vítězslav Nezval, Ladislav Štoll a Jiří Taufer. Sjezd se konal v bouřlivé atmosféře a závěrečná rezoluce naprosto obrátila jeho dosavadní orientaci. Skupina stojící názorově blízko k Barešovi musela přenechat vedení svazu přátelům Kopeckého a Nezvala. Bareš pozoroval změny v obou organizacích s velkou nelibostí, ale vzhledem ke své slábnoucí pozici jim nemohl zabránit.²⁷⁴ Zatčení Slánského v prosinci 1951 podlomilo Barešovu pozici nadobro a angažovaný propagátor ostré stranické linie opustil nejvyšší politiku.

96-100.

²⁷¹ Srv. *Tamtéž*, s. 101.

²⁷² Srv. KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha, Libri, 2004, s. 194-203.

²⁷³ In KNAPÍK, Jiří. *Kdo spoutal naši kulturu: portrét stalinisty Gustava Bareše*. Přerov, Šárka, 2000, s. 142.

²⁷⁴ Srv. *Tamtéž*, s. 121-149.

6.5. Charakteristika agendy rozhlasového odboru ministerstva informací po únoru 1948

6.5.1. Obecná charakteristika

IV. (rozhlasový) odbor ministerstva informací vstupoval do roku 1948 v silné pozici – měl vybudovány takové mechanismy, aby po obsahové, legislativní i personální stránce mohl zasahovat do vysílání Československého rozhlasu (viz kapitola 5.5.). Těchto možností v průběhu únorového převratu beze zbytku využil. Změna režimu postavila před rozhlasový odbor hned několik otázek. Tou rozhodující bylo, jaké pravomoci budou odboru svěřeny po plánovaném postátnění Československého rozhlasu. Práce na jeho novém legislativním rámci pro jeho činnost byla zahájena již v roce 1947, mocenský převrat však celou záležitost výrazně urychlil. Národní shromáždění přijalo zákon č. 237/1948 Sb. v dubnu 1948, účinný začal být od 1. července tohoto roku.²⁷⁵ Vrchní vedení rozhlasu převzalo ministerstvo informací.²⁷⁶

Takové rozložení sil by zdánlivě mělo pro rozhlasový odbor znamenat další posílení pravomocí, realita však byla spíše opačná. Jeho historická úloha se do značné míry vyčerpala mocenským převratem a jeho význam v následujících měsících postupně uvaldal. Restrukturalizací ministerstva v roce 1949 byl dokonce odbor zcela zrušen a nahradil jej málo významný referát. I další příčiny oslabování vlivu odboru lze hledat v novém rozložení sil. V únorových dnech začaly vznikat akční výbory jednotlivých organizací, které neměly oporu v zákonech, a přesto mohly velmi efektivně a velmi operativně vykonávat důležitá politická rozhodnutí. To představovalo v porovnání s povinnostmi oficiálních institucí dodržovat jednotlivé procesní postupy nezanedbatelnou výhodu. Únorový převrat také výrazně posílil ambice stranického aparátu, kdy zejména Kulturní a propagační oddělení ÚV KSČ chtělo ovlivňovat podobu rozhlasového vysílání.

Zřejmě i v důsledku postupného omezování vlivu, kterým rozhlasový odbor disponoval, jsou v archivech dokumenty z let 1948-1949 dochovány jen v malém a stále omezenějším množství. Rozbor agendy rozhlasového odboru proto bude v porovnání s minulým obdobím podstatně kratší a méně ucelený.

---

²⁷⁵ Srv. Zákon č. 137/1948 Sb. o postátnění Československého rozhlasu.

Mnoho nelze vyčíst ani ze sekundární literatury, alespoň mlhavou představu tak lze získat alespoň z Knapíkových knih. Na jednu stranu je jistě škoda, že bude období mezi lety 1948-1953 zpracováno značně nekompletně, na stranu druhou se domnívám, že vývoj událostí v předchozím období zachytil zajímavější proměny společenského řádu než postupné vyprazdňování obsahu komunistické ideologie, které je charakteristické pro období po Vítězném únoru.

6.5.2. Činnost rozhlasového bezprostředně po „Vítězném únoru“

Jak již bylo několikrát naznačeno, zřejmě posledním skutečně velkým úkolem, který před rozhlasovým odborem stál, bylo vytvoření nové právní normy pro zestátněný Československý rozhlas a vypracování jeho organizačního statutu. Na jejich přípravě se podílel odbor již od roku 1947 a tato práce vrcholila v prvních měsících roku 1948. Ostatní agenda odboru byla touto činností potlačena do pozadí.

První debata o nově vymezené působnosti rozhlasového odboru proběhla 8. března 1948 mezi ministrem informací Václavem Kopeckým a zástupcem přednosta odboru Miroslavem Burianem, který v této době v podstatě řídil celý odbor namísto často nemocného Olbrachta. Burian požadoval personální posílení rezortu – zejména v oddělení zahraničního zpravodajství a gramofonového závodů.²⁷⁷ Zbytek dokumentu dokazuje, že se již počítá s ustavením nového statutu Československého rozhlasu. „*Vzhledem k tomu, že IV. odbor bude mít nyní agendu, vyžadující větší pohyblivost a bude musit zasahovat přímo i na Slovensku, uznal pan ministr nutnost, aby byl IV. odbor vybaven vlastním autem.*“²⁷⁸ 12. dubna vydal rozhlasový odbor svůj pravidelný přehled běžné agendy, který však přináší pouze nepříliš významné o činnosti jednotlivých zahraničních centrál.²⁷⁹

6.5.3. Reorganizace rozhlasového odboru v roce 1948

Podstatně zajímavější pramen představuje návrh na změnu struktury

---

²⁷⁶ Srv. *Tamtéž*, § 3, odst. 4.

²⁷⁷ Srv. SÚA, Inventář MI. *Organizační záležitosti IV. odboru*, čj. 60961/48 pres.

²⁷⁸ In *Tamtéž*.

²⁷⁹ Srv. SÚA, Inventář MI. *Přehled běžné agendy IV. odboru*, čj. 60100/48 pres.

rozhlasového odboru, který podali 5. dubna 1948 Miroslav Burian spolu s Annou Šlechtovou. „Vzhledem k novým úkolům, které byly IV. odboru ministerstva informací uloženy (Gramofonové závody n.p., vysílače) musíme zvětšit počet spolupracovníků a v zájmu hladkého chodu agendy navrhli jsme nové pracovní rozdělení IV. odboru (...):“²⁸⁰ Plánovaná restrukturalizace počítala se vznikem 3 hlavních skupin, jež by byly dále rozčleněny na 11 oddělení. Přednosta odboru by zodpovídal za činnost právního a administrativního oddělení (vedeného Annou Šlechtovou), Gramofonových závodů (Jaroslav Bartoš), zahraniční rozhlasové služby, místních rozhlasů a speciálních úkolů (Bohuslav Horák). Druhou, programovou skupinu, by vedl Jan Malík a patřila by do něj oddělení odborných a regionálních rozhlasů (Josef Pomezny), oddělení mluveného slova v rozhlase (vedl sám Malík) a hudební oddělení (do jehož vedení nebyla, stejně jako v případě následujících oddělení, navržena žádná osobnost). Poslední skupina by se věnovala pod vedením Josefa Ehrlicha technickým záležitostem rozhlasu a patřila by do něj oddělení nízkofrekvenční, vysokofrekvenční, oddělení plánovací a radiofikační, technicko-právní oddělení a oddělení Průzkumu rozhlasového poslechu. Platit přitom měla zásada, že důležitá rozhodnutí programového a technického oddělení musel schválit přednosta nebo jeho zástupce.²⁸¹

Tento návrh prezidium ministerstva informací neschválilo – v červnu 1948 byl IV. odbor ministerstva rozdělen na šest oddělení. V čele rezortu byl Ivan Olbracht a jeho stálý zástupce Miroslav Burian.²⁸² Struktura odboru tak zůstávala v základních rysech podobná dosavadnímu rozdělení pravomocí.

Oddělení správní a rozpočtové zajišťovalo tři hlavní druhy činnosti - právní agendu, která spočívala především v dohlížení na rozhlasové otázky, zajišťování mezinárodních smluv a jednání; přípravě normativních opatření, sledování a kontrole hospodaření rozhlasu a personální politiku rozhlasu. a připravovalo normativní opatření. V čele oddělení stála Anna Šlechtová.

Znárodněný gramofonový průmysl dohlížel na chod tohoto státního podniku, měl za úkol sledovat technické novinky v oblasti gramofonového

²⁸⁰ In SÚA, Inventář MI. *Organizační rozdělení IV. odboru*, čj. 60543/48 pres.

²⁸¹ Srv. *Tamtéž*.

²⁸² U jeho jména je přitom poznámka na zdravotní dovolené (srv. SÚA, Inventář MI. *Organizace odboru* (1948) – chybí čj. (poznámka O. H.))

průmyslu a hájit své zájmy vůči jiným ústředním úřadům. Oddělení vedl Jaroslav Bartoš.

Zahraniční rozhlasová služba a místní rozhlas byla povinna vydávat pravidelný týdenní bulletin a měla oprávnění poskytovat programový materiál zahraničním společnostem, zároveň koordinovala hospodářské vysílání, pečovala o místní rozhlas a podporovala vznik nových rozhlasových zařízení. Šéfem oddělení byl Bohuslav Horák.

Programové oddělení kontrolovalo program Československého rozhlasu po formální i obsahové stránce, iniciovalo zásahy při vytváření rozhlasového programu, zodpovídalo za výběr vhodných rozhlasových her. Úkolem oddělení, vedeného Pavlem Naumanem, bylo také sledování trendů zahraničních televizních programů.

Technické oddělení bylo prakticky jediným, které neprocházelo v průběhu let 1945-1948 žádným výraznými proměnami. V jeho čele stál od vzniku ministerstva informací Josef Ehrlich. Mělo za úkol vést technickou službou ČSRO, připravovat dlouhodobé plány, sledovat vývoj techniky v zahraničí a pečovat o celkový radiofikační plán."

Průzkum rozhlasového poslechu se poprvé oddělil ze správy technického oddělení. Mělo za úkol zjišťovat oblíbenost jednotlivých pořadů a zkoušet na základě získaných informací navrhnout nové pořady či pracovní postupy. Oddělení vedl Viktor Hartman.²⁸³

6.5.4. Přehled agendy v druhé polovině roku 1948

Prvního července 1948 začal platit nový zákon o Československém rozhlasu, kterým ministr informací převzal vedení instituce. O den později jmenoval do čela ČSRO jmenován Kazimír Stahl. Prvního července opustil rozhlas také dosavadní šéf zpravodajství Jiří Hronek. *„S jeho odchodem se změnila i organizace zpravodajství. Převzatá organizační struktura nevyhovovala plně potřebám rozhlasu v době, kdy prodělal prudký rozmach a jeho poslání se v nových společenských podmínkách měnilo. Bylo zapotřebí přebudovat vnitřní organizaci, jasně vymezit kompetence mezi jednotlivými*

²⁸³ Srv. SÚA, Inventář MI. *Organizace odboru* (1948).

skupinami a odstranit funkční duplicitu.²⁸⁴ Do čela politické a informační skupiny, která převzala agendu několika dosavadních rozhlasových oddělení, nastoupil Zdeněk Novák, dosavadní šéf závodní organizace strany a jedna z nejvýznamnějších postav KSČ v únorových dnech (viz kapitola 5.4.2.). Získáním nových pravomocí skupina oslabila vliv státních orgánů – tedy i rozhlasového odboru ministerstva informací a přispěla tak k jeho postupnému úpadku.

Od léta odbor připravoval novelizaci telegrafního zákona, který by vyjasnil vztah mezi ministerstvem pošt a ministerstvem informací a zároveň podzákonné opatření, jež by právně upravilo činnost Gramofonových závodů.²⁸⁵ V průběhu září a října obhajovalo ministerstvo informací při auditu personální politiku Československého rozhlasu a požadovalo minimálně zachování stávajícího počtu zaměstnanců. Zdůvodňovalo to, z mého pohledu celkem srozumitelnými argumenty, že se podoba rozhlasového vysílání neustále vyvíjí, a že se pracovníci rozhlasu podílejí na vzniku nového média – televize. Zajímavé však je, že tuto obhajobu nevypracoval rozhlasový odbor, ale prezidium ministerstva.²⁸⁶

Nelibost technického oddělení rozhlasového odboru v otázce převodu agendy z ministerstva pošt na ministerstvo informací a osvěty z 25. listopadu roku 1948, lze pak s jistou nadsázkou považovat za labutí píseň odboru. „(...) staly se při realizování této činnosti (převodu agendy – pozn. O. H.) některé případy, že státní podnik Čsl. rozhlas jednal o své újmě několikrát přímo s ministerstvem pošt, aniž by o tom uvědomil zdejší úřad.“²⁸⁷ Rozhlasový odbor se začínal stávat nadbytečným, což naznačuje i absence dochovaných materiálů o významné pracovní schůzi ČSRO z 3.-5. listopadu 1948, která stanovila nová kritéria při hodnocení jednotlivých pořadů.²⁸⁸ Z listopadu je

---

²⁸⁴ In JEŠUTOVÁ, Eva. *Budovatelský rozhlas 1945–1948*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 200.

²⁸⁵ Srv. SÚA, Inventář MI. *Novelizace telegrafního zákona – návrh nového rozhlasového zákona*, čj. 63863/48 pres.

²⁸⁶ Srv. SÚA, Inventář MI. *Připomínky Československého rozhlasu k navrhovanému snížení počtu sil ve státních službách*, čj. 14220/48 pres.

²⁸⁷ Srv. SÚA, Inventář MI. *Převod rozhlasové agendy od min. pošt – respektování instanční cesty*, čj. 66586/48 pres.

²⁸⁸ Srv. JEŠUTOVÁ, Eva. *Budovatelský rozhlas 1945–1948*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 200.

mezi archivními materiály ještě dopis představitelů rozhlasového odboru kulturnímu přidělenci Aloisi Skoumalovi spolupracujícím s československým velvyslanectvím ve Spojeném království. Tomu odbor uložil zjistit informace o přípravě zákona proti rušení rozhlasového poslechu.²⁸⁹

6.5.5. Omezení vlivu rozhlasového odboru v roce 1949

Posledním dochovaným záznamem o činnosti rozhlasového odboru je zápis o svolání závěrečné porady při převedení rozhlasových vysílačů od ministerstva pošt z 5. ledna 1949, jehož obsah není z hlediska této práce nijak významný.²⁹⁰ Podstatnější je skutečnost, že rozhlasový odbor svedl v průběhu roku 1948 neúspěšný souboj o udržení vlivu v Československém rozhlase. Jeho výsadní postavení převzalo jednak prezidium ministerstva informací a pak také silná stranická organizace v rámci rozhlasu. Počátkem roku 1949 došlo k reorganizaci ministerstva informací, při níž byl rozhlasový (stejně jako filmový) odbor zrušen a nahrazen téměř bezvýznamným referátem. Významnější roli podle Knapíka získali osobní poradci Václava Kopeckého pro záležitosti rozhlasu a filmu.²⁹¹

7. Systém kontroly a řízení médií v Československu bezprostředně po zániku ministerstva informací

7.1. Obecný vývoj

Smrt Klementa Gottwalda (a Josifa Visarionoviče Stalina) 14. března roku 1953 bývá považována za významný předěl ve vývoji komunistického režimu. Představuje jistou tečku za obdobím nejmasivnějších represí, nejsilnějšího ideologického tlaku a nejbezohlednějších politických procesů. V rámci KSČ dochází k personálnímu i ideovému vyčerpání, které však nemohlo nijak ohrozit roky budované postavení strany v čele Československa. Hlavou státu se 21. března 1948 stal Antonín Zápotocký – letitý stranický funkcionář, který byl však na rozdíl od Gottwalda přijatelný i pro podstatnou

²⁸⁹ Srv. SÚA, Inventář MI. *Zákon o opatřeních proti rušení rozhlasu v Anglii – vyžádání informace*, čj. 65165/48 pres.

²⁹⁰ Srv. SÚA, Inventář MI. *Převedení agendy rozhlasových vysílačů od ministerstva pošt – svolání závěrečné porady*, čj. 60075/49 pres.

²⁹¹ Srv. KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha, Libri, 2004, s. 69-73.

část nekomunistické veřejnosti, pro niž symbolizoval odklon od nejbrutálnějších metod používaných v předchozích letech.²⁹² Naděje těchto lidí naplnil Zápotocký jen zčásti, do značné míry i proto, že neustále ideově soupeřil se stranickým aparátem ovládaným dogmatiky, v čele s příštím československým prezidentem Antonínem Novotným. Velkou část sympatií veřejnosti ztratil Zápotocký na začátku června 1953, kdy komunisté neočekávaně provedli měnovou reformu. Ta měla za následek, že řada lidí přišla o své dlouhodobé úspory, a přispěla k dalšímu propadu státní ekonomiky. Následné stávky byly prvním otevřeným masovým vyjádřením nespokojenosti s komunistickým režimem. Mírnější tresty pro iniciátory a účastníky těchto demonstrací symbolizovaly alespoň částečné umírnění svémoci Státní bezpečnosti a předznamenaly nový kurs při procesech s oponenty režimu.²⁹³

Charakteristickými rysy pro fungování KSČ v letech po roce 1953 byl kariérismus a pragmatismus – snaha udržet se u moci i za cenu drobných ústupků veřejnosti, mít plně pod kontrolou klíčové orgány v zemi, stabilizovat ekonomiku a úzkostlivě lpět na procedurách při budování stranické nomenklatury. Ideologický a agitační potenciál se vyčerpal. Tuto proměnu nejlépe dokumentuje zvolení nepříliš schopného a nepříliš charismatického Antonína Novotného v roce 1957 prezidentem republiky.

Krise komunistického režimu se však netýkala pouze Československa, ale zasáhla také další země sovětského bloku. Již v roce 1953 dochází k povstání dělníků ve Východním Německu, v roce 1955 Sovětský svaz jen obtížně uklidňuje situaci v Maďarsku, které požadovalo větší autonomii. Autoritu komunistického režimu podlomil také tajný projev generálního tajemníka sovětské komunistické strany Nikity Sergejeviče Chruščova na XX. sjezdu komunistické strany v Sovětském svazu v únoru 1956. Ten ostře kritizoval dosud nekriticky oslavované a nezpochybňované období Stalinovy vlády, poukázal na krutost procesů s oponenty, a především postavil na pranýř kult osobnosti, kterým Stalin disponoval a jež cíleně budoval. Na tuto řeč navázal Chruščov konkrétními politickými kroky a propustil podstatnou část politických vězňů z gulagu.

²⁹² Srv. KAPLAN, Karel – KOSATÍK, Pavel. *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004, s. 188-191.

²⁹³ Srv. KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa: doba tání 1953–1956*. Brno: Barrister & Principal, 2005, s. 12-14.

Tato opatření vyvolala naději u reformně laděných komunistů v ostatních zemích, kteří v nich spatřovali šanci na posílení vlastní autonomie a částečnou změnu orientace režimu. Polská vláda začala po sovětském vzoru propouštět politické vězně a zmenšovat vliv tajných služeb. V červnu 1956 vypukla v Poznani generální stávka místních dělníků, na níž požadovali mimo jiné konec kolektivizace, občanskou svobodu a státní samostatnost.²⁹⁴ Situaci musela přijet uklidnit v říjnu roku 1956 sovětská vojska, která zajistila zachování Polska v komunistickém bloku. Následná jednání mezi představiteli obou států však přinesla Polsku větší nezávislost. Tyto změny se staly inspirací pro Maďarsko, které v říjnu 1956 znovu formulovalo své národnostní požadavky. V tomto případě však Sovětský svaz zasáhl s mnohem větší brutalitou, povstání tvrdě a za cenu tisíců obětí na životech potlačil a nově ustavená maďarská vláda pracovala již v plné shodě s jeho zájmy.

Československo podobně uceleného projevu nesouhlasu v těchto letech nebylo schopno. Kritika poměrů a volání po jejich změně byla v porovnání s Maďarskem nebo Polskem jen velmi málo hlasitá. Patrně nejvýznamnější vyjádření nesouhlasu zaznělo na II. sjezdu Svazu československých spisovatelů, který se konal na konci dubna 1956. Přední básníci František Hrubín a Jaroslav Seifert tu přednesli na svou dobu nezvykle otevřené projevy, v nichž kritizovali zásahy státu do literární tvorby, provázanost komunistického režimu s uměním a vznesli požadavek na destalinizaci veřejného života. Na tuto kritiku rychle zareagovalo vedení komunistické strany, které na začátku května prohlásilo diskuzi k závěrům Chruščovovy zprávy za skončenou.²⁹⁵

Myšlenková vyprázdňenost režimu, která měla jen pramálo společného s proklamovaným ideálem beztřídní „šťastné“ společnosti, prohlubovala v příštích letech nedůvěru veřejnosti ke komunistické straně. Její pozice v Československu přesto byla naprosto neotřesitelná až do druhé poloviny šedesátých let, kdy došlo v zemi k pokusu o demokratizaci společnosti a reformu socialistického politického systému. Jeho úspěch byl

---

²⁹⁴ Srv. *Poland* /online/. CNN – Cold War.

URL:<<http://www.cnn.com/SPECIALS/cold.war/episodes/07/maps/revolt/poland.html>>.

²⁹⁵ In KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa: doba tání 1953–1956*. Brno: Barrister & Principal, 2005, s. 12-14..

navzdory široké podpoře veřejnosti pouze krátkodobý, a stejně jako v případě maďarského povstání z roku 1956, jej násilně ukončila zahraniční vojska. Komunisté si díky tomu dokázali udržet moc v Československu až do „sametové revoluce“ v roce 1989.

7.2. Řízení médií po zániku ministerstva informací

Vládním nařízením č. 6/1953 Sb. z 31. ledna 1953 ukončilo po necelých osmi letech činnost ministerstvo informací. Jeho úkoly v oblasti osvěty převzalo nově vytvořené ministerstvo školství a osvěty (a nově vzniklého ministerstvo vysokých škol), ostatní agendu dočasně vykonávaly nově vytvořené státní úřady – Státní výbor pro věci umění, Výbor pro kulturní styky se zahraničím, Hlavní správa polygrafického a gramofonového průmyslu, vydavatelství a obchodu s knihami, Hlavní správa kinematografie a Československý rozhlasový výbor.²⁹⁶ Dohled nad těmito institucemi měl náměstek vlády a bývalý ministr informací (a osvěty) Václav Kopecký. „V září 1953 komunistické vedení sjednotilo řízení kulturní politiky opět v jednom ministerstvu (...) Agenda všech těchto struktur vplynula do nově zřízeného ministerstva kultury (podle vládního nařízení č. 77/1953 z 11. září 1953) pod (staronovým) vedením Václava Kopeckého, který si současně ponechal funkci náměstka předsedy vlády. Ministerstvo kultury navíc převzalo odpovědnost za řízení osvětové politiky.“²⁹⁷ Vzhledem k působnosti nově vzniklého ministerstva i jeho personálnímu složení lze usuzovat, že šlo spíše o formální proměnu názvu, který měl lépe vystihovat skutečnou náplň agendy rezortu. Pravomoci zůstaly prakticky nezměněny – ministr nadále jmenoval a odvolával ústřední ředitele Československého státního filmu, Československého rozhlasu a nově také Československé televize. Podobná zůstala také struktura jednotlivých odborů ministerstva i jejich hlavní představitelé.²⁹⁸ Kopecký vydržel v čele ministerstva jen jediný rok, po parlamentních volbách v roce 1954 jej v nové Širokého vládě nahradil další z vlivných ideologů stranické kulturní politiky Ladislav Štoll. Důvodem personální výměny byl

²⁹⁶ Srv. SÚA, Inventář ministerstva informací.

²⁹⁷ In KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha, Libri, 2006, s. 295.

²⁹⁸ Srv. *Tamtéž*, s. 296-298

pravděpodobně stále se zhoršující zdravotní stav Kopeckého.²⁹⁹

Rok 1953 byl z hlediska československých médií důležitý i z jiných důvodů. Prvního května zahájila zkušební vysílání Československá televize, jež byla v prvních letech součástí Československého rozhlasu. Průkopnická léta televizního vysílání nápadně připomínají začátky rozhlasu. Ke vzniku samostatné společnosti „Československá televize“ došlo až vládním nařízením č. 62/1957 Sb. z 29. listopadu 1957. Tehdy byla spolu s Československým rozhlasem právníkou osobou podřízenou nově rozšířenému Československému výboru pro rozhlas a televizi.³⁰⁰

Klíčové kompetence získaly v roce 1953 také stranické orgány – 22. dubna 1953 přijal politický sekretariát ÚV KSČ usnesení, kterým zřídil ústřední cenzurní úřad – Hlavní správu tiskového dohledu (HSTD).³⁰¹ Existence tohoto orgánu měla být utajená, protože jej komunisté považovali za neveřejný orgán vlády.³⁰² „Cenzura se vztahovala nejen na klasická média (včetně televize), ale měla se stát v podstatě všudypřítomnou. Cenzoři počítali s kontrolou novin, časopisů, vydávaných knih a knihovních fondů (i antikvariátů), rozhlasového a televizního vysílání, výstav, (...) představení, filmů, gramofonových desek, obrazů, plaket, bust, soch, dále např. veřejných přednášek, plakátů, reklamních letáků, nálepek, pohlednic či dokonce obecních kronik a úmrtních oznámení.“³⁰³ Šíře pravomocí takto koncipovaného úřadu dosahovala jen stěží představitelné úrovně. Praktickými vykonavateli jednotlivých opatření byli tzv. plnomocníci, kteří mohli kontrolovat před uveřejněním veškerý informační obsah z hlediska „státního zájmu“ nebo ochrany „státního tajemství“, a to i přesto, že šlo o orgán ryze stranický.

Na pozoruhodnou dvoukolejnost mezi státním a stranickým řízením poukazují také denní přehledy, které úřad od počátku listopadu 1953 předkládal ministerstvu vnitra a ÚV KSČ.³⁰⁴ V první etapě se pozornost HSTD

---

²⁹⁹ Srv. KAPLAN, Karel – KOSATÍK, Pavel. *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004, s. 238-241.

³⁰⁰ Srv. Vládní nařízení č. 62/1957 Sb. o nové organizaci rozhlasu a televize.

³⁰¹ Srv. KAPLAN, Karel – TOMÁŠEK, Dušan. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, s. 16

³⁰² Srv. KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha, Libri, 2006, s. 302.

³⁰³ In *Tamtéž*, s. 302.

³⁰⁴ Srv. KÖPPLOVÁ, Barbara (et al.). *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*.

soustředila zejména na závodní, krajská a okresní periodika – od listopadu 1953 do května 1956 bylo provedeno 390 „tajných“ zásahů a 953 zásahů „v obecném zájmu“. Od 60. let se oblast zájmu přesunula na kulturní časopisy, v nichž se v této době nejmarkantněji projevovaly protirežimní tendence. V této době také počet cenzorských zásahů mnohonásobně vzrostl.³⁰⁵

Vznik Hlavní správy tiskového dohledu byl symbolickým vyvrcholením osmiletého úsilí komunistické strany, jehož cílem bylo zcela ovládnout mediální produkci v Československu. Absence přímého cenzurního tlaku zůstávala před rokem 1953 posledním pilířem, na němž mohli komunisté stavět svoji obhajobu zdánlivé svobody tisku. Připravili si tak ideální výchozí pozici pro příští léta, období pragmatické správy země, během něhož šlo především o technologii moci, než o zájem prosazovat komunistické ideály.

8. Závěr

Primárním cílem práce bylo popsat činnost rozhlasového odboru v letech 1945-1953. Pokud bych měl postupovat plně v souladu s matematickými poučkami, byl tento cíl splněn jen z poloviny, protože odbor ukončil svoji činnost již v roce 1949. Pokusil jsem se tuto skutečnost nahradit detailnějším popisem činnosti samotného ministerstva informací, orgánů komunistické strany a rozšířením práce o poměrně bohatě zastoupený dobový společenský, legislativní a politický kontext. Věřím, že po přečtení textu by čtenář mohl získat relativně slušný přehled o této dynamické a neustále se měnící době, v níž Komunistická strana Československa dokázala v průběhu necelých tří let (1945-1948) s až neuvěřitelnou systematičností zasáhnout všechny oblasti společenského života v zemi a uzpůsobit je potřebám plnění vlastního politického cíle. V následujících pěti letech (1948-1953) byl tento přerod společnosti potvrzen, navíc si KSČ vytvořila takové kontrolní a legislativní mechanismy, které prakticky znemožňovaly návrat k demokratickému zřízení.

V úvodu jsem nabídl několik otázek, pomocí nichž by mělo být možné sumarizovat klíčové výpovědi textu.

Praha: Karolinum, 2003, s. 393.

³⁰⁵ Srv. *Cenzurní zásahy Hlavní správy tiskového dohledu*. /online/ Totalita.cz. URL:<
http://www.totalita.cz/vysvetlivky/cenzura_01_01.php>.

- 1) **postavení ministerstva informací ve struktuře státních orgánů** – komunistická strana přikládala činnosti ideologického ministerstva zejména v prvních letech klíčový význam. Ihned po jeho ustavení v roce 1945 obsadili rozhodující pozice v úřadu prověření komunisté, v čele s vrchním ideologem strany Václavem Kopeckým. V zájmu KSČ bylo kompetence takového ministerstva posilovat. Obzvláště užitečné se ukázalo ministerstvo být v roce 1946, kdy rozpoutalo velkou ideologickou kampaň na podporu budovatelského programu Gottwaldovy vlády. Rozsáhlá agitace byla srovnatelná s popularizací Košického vládního programu bezprostředně po osvobození Československa, přestože z hlediska dějinného významu nebyl program první „běžné“ vlády rok po válce rovnocenný. Právě v této době se představitelé ministerstva nejhlasitěji dožadovali posílení pravomocí a snažili se získat monopol při propagaci budovatelského programu. Mocenským převratem v roce 1948 se význam a potenciál ideologického ministerstva začal vyčerpávat a jeho roli začaly pozvolna přebírat také stranické orgány KSČ. Přesto zejména v prvních letech usnadnilo komunistické straně pozici při úplném ovládnutí médií nebo ideovém souboji s politickými oponenty. Na začátku roku 1953 bylo ministerstvo zrušeno, ale o pár měsíců později vzniklo ministerstvo kultury, které se rozsahem působnosti i personálním složením ministerstvu informací velmi podobalo.
- 2) **nástroje ministerstva informací** – při budování struktury ministerstva informací v roce 1945 byla využita analogie s nejvýznamnějšími soudobými prostředky mediální komunikace. Vznikly tak specializované odbory pro rozhlas, film a periodický i neperiodický tisk. Každý z těchto odborů měl v zájmu posílení pozic komunistické strany úkol co nejvíce personálně, legislativně i obsahově zasahovat do činnosti médií a postupně nad nimi získávat kontrolu. Velmi užitečným prostředkem se ukázala být omezená pluralita názorů v rámci Národní fronty a požadavek lidovosti. Při jejich úzkostlivém a komunisty svévolně interpretovaném uplatňování docházelo ke stále citelnějším zásahům do svobody médií. Díky tomu byla již v době Vítězného února většina médií kontrolována komunistickou stranou a část odvětví již dokonce byla znárodněna (např. filmový průmysl). Převratem nabraly události pouze rychlejší tempo – ministerstvo

informací dokázalo v průběhu několika měsíců prosadit většinu klíčových legislativních norem, personální očistu provedly za ministerstvo zpravidla akční výbory jednotlivých institucí.

- 3) **personální obsazení ministerstva** – těžko bez přímého svědectví soudit, zda se personální obsazení ministerstva řídilo nějakým předem připraveným plánem, v každém případě však mohl být z pohledu komunistické strany tento rezort výhodněji personálně naplněn. V čele byl vlivný ideolog, letitý komunistický dogmatik Václav Kopecký, který svoji autoritu podepřel jmenováním řady významných osobností kultury do řídicích funkcí. I díky jmenování populárních spisovatelů Nezvala, Halase a Olbrachta nebo ilustrátora Hoffmeistera do čelných pozic na ministerstvu, veřejnost dlouho přehlížela konkrétní politická rozhodnutí tohoto rezortu. Navíc šlo převážně o politicky nezkušené osobnosti, jejichž pobyt na ministerstvu nadto komplikovalo podlomené zdraví. Pro stalinistu Kopeckého, jenž často hledal inspiraci pro svá politická rozhodnutí přímo v Sovětském svazu, představovala autorita těchto osobností významnou výhodu i při ideovém souboji s dogmatickým křídlem stranických orgánů, které reprezentovalo Kulturně-propagační oddělení ÚV KSČ vedené Gustavem Barešem.
- 4) **postavení rozhlasového odboru** – rozhlasový odbor vznikl jako klíčový orgán uplatňování státního zájmu v Československém rozhlase. Vzhledem k celkové politické orientaci ministerstva, však tento státní zájem reprezentovala prakticky pouze komunistická strana. Nejlepším důkazem je kontrast jisté bezradnosti odboru v letech 1945-1946 v porovnání s rychle přijatými a naprosto konkrétními pravidly, který rozhlasový odbor vytyčil krátce po zveřejnění budovatelského programu. V tomto období, které vyvrcholilo Vítězným únorem patřil rozhlasový odbor mezi nejaktivnější orgány ministerstva. V roce 1948 přestalo být tak masivního tlaku ze strany prokomunistických státních orgánů potřeba, zákon o postátnění Československého rozhlasu navíc přenesl rozhodovací pravomoci z rozhlasového odboru přímo na presidium ministerstva. To bylo spolu s významným vlivem stranických orgánů (zejména závodní organizace KSČ v samotném rozhlase), jednou z hlavních příčin úpadku rozhlasového odboru a jeho nahrazení nepřiliš významným referátem.

- 5) **role rozhlasového odboru** – rozhlasový odbor po počátečních měsících, v nichž řešil především rozsah své působnosti a kompetenční spory, zahájil frontální ofenzivu na podobu vysílání Československého rozhlasu. Tu nejdříve reprezentoval poněkud nesmělý návrh na vysílání vlastního pořadu, který by ministerstvo připravovalo. Poté, co byl tento návrh odmítnut, prosadil přednosta odboru Ivan Olbracht podstatně širší pravomoci rozhlasového odboru při kontrole rozhlasového vysílání – ještě před volbami v roce 1946 tak vznikl např. institut stálých referentů, kteří měli možnost zasahovat do podoby vysílání jednotlivých pořadů. K dalšímu posílení pravomocí dalo impuls přesvědčivé vítězství KSČ ve volbách. Rozhlasový odbor vytyčil seznam pravidel, kterými se mají rozhlasoví reportéři řídit – patřila mezi ně například bezvýhradná podpora budovatelského programu a „manuál“ zásad, jak tento program propagovat. Ještě před únorem 1948 dokázal rozhlasový odbor vybudovat takové mechanismy, aby v době politické krize v únoru 1948 stál rozhlas plně na straně komunistické strany a pomáhal zprostředkovávat její požadavky veřejnosti. Po změně v právním postavení rozhlasu a ukončení komunistického převratu role rozhlasového odboru rychle ubývala na významu.
- 6) **proměny agendy rozhlasového odboru** – struktura ministerstva informací i samotného rozhlasového odboru procházela v letech 1945-1949 poměrně dynamickými proměnami, zvláště uvědomíme-li si, o jak krátkou časovou etapu šlo. Organizace rozhlasového odboru dokázala flexibilně reagovat na požadavky, které jí ministerstvo informací ukládalo. V prvních měsících proto patřilo – v plné shodě s vládní politikou osídlování pohraničních oblastí – významné místo ve struktuře oddělení regionálnímu rozhlasu. Na aktivním zapojení žen do pracovního procesu se podílel specializovaný referát ženského rozhlasu, politiku zaměstnanosti podporoval referát hospodářského náboru. S postupným se vyrovnáváním s bezprostředními válečnými škodami, se pozornost začala soustředit převážně na ovlivňování programové podoby vysílání. Tomu odpovídala i restrukturalizace odboru z roku 1947, kdy vzniklo samostatné oddělení politické a dvě oddělení, jež kontrolovala jednotlivé typy programů. Poslední reorganizace v roce 1948 již byla ovlivněna slábnoucím

významem odboru. V této souvislosti je třeba zmínit činnost dvou oddělení, jejichž podoba zůstávala v průběhu celého působení rozhlasového odboru prakticky nezměněna – oddělení právního a především pak oddělení technického.

7) **vliv ministerstva informací před Únorem 1948** – prosazení ministerstva informací do vládní struktury bylo zásluhou komunistické strany. Z mnoha indicií se dá usuzovat, že v době jednání již měli představitelé komunistické strany vypracovaný plán na úplné převzetí moci v Československu. Této domněnce by nahrávalo strategické obsazení ministerstev ve Fierlingerově vládě – ministerstvo vnitra připravilo podmínky pro vznik Státní bezpečnosti, ministerstvu informací příslušela kontrola nad ideologickou stránkou, a především pak sdělovacími prostředky. Klíčovou podmínkou úspěchu tohoto komunistického „plánu“ bylo vítězství ve volbách v roce 1946. Do této doby nebyla činnost prokomunistických státních orgánů nijak mimořádná – instituce se pohybovaly v mantinelech vymezených zákonem. O to pečlivější zřejmě byla příprava na situaci bezprostředně po volbách – rychlost s jakou byla přijímána jednotlivá rozhodnutí, vydávána prohlášení a manifestačně vyhlášena podpora budovatelského programu dokazuje, že právě v této době vypukla naplno ofenziva KSČ. V případě ministerstva informací se zvýšená aktivita projevovala zejména v případě neutuchající podpory budovatelského programu Gottwaldovy vlády a v přípravě několika mediálních zákonů, především však ve výrazně zintenzivněné činnosti všech odborů ministerstva.

8) **vliv ministerstva informací po Únoru** – zatímco v době před komunistickým převratem v únoru 1948 byly státní orgány v podstatě jedinými institucemi, které mohly vydávat nejdůležitější politická rozhodnutí, v průběhu únorových událostí tohle schéma narušily jednak stranické orgány (jejichž postavení začalo přímo konkurovat oficiálním úřadům) a pak také nově vytvářené akční výbory, které zejména v období krátce po převratu vládly nebyvalou silou. Ministerstvo informací proto velkou část energie muselo vynaložit na řešení těchto kompetenčních sporů. Legislativní „smršť“, která byla typická pro první polovinu roku 1948, přijetím nové komunistické ústavy a mediálních zákonů, se náplň

činnosti ministerstva začala přesouvat do jiné roviny. Ministerstvo se stalo orgánem, který reprezentoval jeden z pólů oficiální stranické politiky. Z této pozice svedlo na počátku 50. let boj se svým ideovým protipólem v rámci KSČ – Kulturním a propagačním centrem ÚV KSČ. Názorové jiskření sice skončilo spíše úspěchem ministerstva informací, jeho dějinná úloha však v roce 1953 skončila.

Ministerstvo informací v každém případě poskytuje v české historii zcela ojedinělý příklad státní instituce, jejímž historickým posláním bylo pomoci jedné straně usnadnit cestu k moci. Vzhledem k následkům, jež komunistický režim zanechal na území Československa a jež se otiskly do vývoje několika generací, je to příklad stále živý a stále podnětný pro další zkoumání. Sledované období zároveň slouží jako přímo učebnicový příklad výborně zvládnutých příprav na převzetí moci. Věřím, že se v blízké budoucnosti stane tato doba a technologie převzetí moci předmětem dalších analýz, které budu se zájmem sledovat.

9. Seznam zkratek

ČSD – Československá sociální demokracie

ČSL – Československá strana lidová

ČSR – Československá republika

ČSRO – Československý rozhlas

ČSNS – Československá strana národně socialistická

DS – Demokratická strana

HSTD – Hlavní správa tiskového dohledu

KSČ – Komunistická strana Československa

KSS – Komunistická strana Slovenska

MI – Ministerstvo informací

NF – Národní fronta

StB – Státní bezpečnost

SÚA – Státní ústřední archiv

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

ÚV KSS – Ústřední výbor Komunistické strany Slovenska

10. Seznam použitých pramenů

10.1. Literatura

- 1) BALÍK, Stanislav (et al.). *Politický systém českých zemí 1848–1989*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. 180 s.
- 2) BEDNAŘÍK, Petr. *Český tisk v letech 1945–1948*. In: *Rozvoj české společnosti v Evropské unii. 3, Média. Teritoriální studia*. Praha: Matfyzpress, 2004. s. 132–144.
- 3) BĚHAL, Rostislav. *Rozhlas po nástupu totality 1949–1958*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 235–288.
- 4) ČÁBELOVÁ, Lenka. *Radiojournal: rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923–1939*. Praha: Karolinum, 2003, 198 s.
- 5) ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech*. Praha: Libri, 1999. 1001 s.
- 6) FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. Praha: Triáda, 2002, 216 s.
- 7) HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Praha: Victoria Publishing, 1994, 293 s.
- 8) HOŘEC, Jaromír. *Na počátku byl čin*. In: HOŘEC, Jaromír – SÍGL, Miroslav. *Generace 45*. Praha: Rio-press Praha, 1997, s. 12–31.
- 9) HRAŠE, Jiří. *Profesionalizace vysílání 1930–1938*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 95–146.
- 10) HRDLIČKA, František. *Rozhlas v okupaci 1939–1945*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 147–182.
- 11) HUDEC, Vladimír (et al.). *Z historie naší novinářské organizace (1877–1987)*. Praha: Novinář, 1987. 190 s.
- 12) JEŘÁBEK, Hynek. *Paul Lazarsfeld a počátky komunikačního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1997, 183 s.
- 13) JEŠUTOVÁ, Eva. *Budovatelský rozhlas 1945–1948*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 183–234.
- 14) KAPLAN, Karel. *Československo v poválečné Evropě*. Praha: Karolinum, 2004, 407 s.
- 15) KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa: doba tání 1953–1956*. Brno: Barrister & Principal, 2005, 768 s.
- 16) KAPLAN, Karel. *Příprava Ústavy ČSR v letech 1946–1948*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993, 348 s.
- 17) KAPLAN, Karel – KOSATÍK, Pavel. *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004, 333 s.
- 18) KAPLAN, Karel – ŠPIRITOVÁ, Alexandra. *ČSR a SSSR 1945–1948: dokumenty mezinárodních jednání*. Brno, Doplněk, 1997. 540 s.
- 19) KAPLAN, Karel – TOMÁŠEK, Dušan. *O cenzuře v Československu v letech 1945–1956: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, 183 s.
- 20) KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948–1953*. Praha: Libri, 2002, 278 s.
- 21) KNAPÍK, Jiří. *Kdo spoutal naši kulturu: portrét stalinisty Gustava Bareše*. Přerov, Šárka, 2000, 205 s.
- 22) KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948–1950*. Praha, Libri, 2004, 359 s.
- 23) KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948–1956*. Praha, Libri, 2006, 399 s.
- 24) KOCIAN, Jiří. *Poválečný vývoj v Československu 1945–1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, 75 s.
- 25) KÖPPLOVÁ, Barbara (et al.). *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*. Praha: Karolinum, 2003, 461 s.

- 26) *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*. Praha: Svoboda, 1974, 35 s.
- 27) MARŠÍK, Josef. *Průkopníci rozhlasového vysílání 1923–1925*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 13-54.
- 28) MARŠÍK, Josef. *První pokusy s rozhlasovým vysíláním*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 7-12.
- 29) MARŠÍK, Josef. *Stabilizace vysílání 1926–1929*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 55-92.
- 30) ONDRÁČEK, Jaroslav. *Hovoří parlamentní zpravodaj Jaroslav Ondráček*. Praha: Ministerstvo informací, 1948, 101 s.
- 31) PACOVSKÝ, Jaroslav. *Na vlnách rozhlasu (1923-1993)*. Praha: Český rozhlas, 1993, 158 s.
- 32) VODIČKA, Karel – CABADA, Ladislav. *Politický systém České republiky: historie a současnost*. Praha, Portál, 2003, 351 s.
- 33) ZIERIS, Karel František. *Jak číst tisk a jak s ním pracovat*. Praha: Novinářský studijní ústav, 1955, 52 s.
- 34) ZIERIS, Karel František. *Nové základy českého periodického tisku*. Praha: Orbis, 1947, 40 s.

10.2. Diplomové a disertační práce

- 1) HORÁKOVÁ, Marta. *Úsilí KSČ o pokrokovou funkci rozhlasu v národně demokratické revoluci a v průběhu jejího přerůstání v revoluci socialistickou* (disertační práce). Praha: FSV UK, 1974.
- 2) ŠÍMOVÁ, Marie. *Rozhlasové noviny 1945–1948* (diplomová práce). Praha: FSV UK, 1976.
- 3) ŠTRAUS, Richard. *Československý rozhlas ve světle dokumentů KSČ v letech 1945–1975* (diplomová práce). Praha: FSV UK, 1981.

10.3. Právní předpisy

(řazeno chronologicky)

- 1) Zákon č. 60/1923 Sb. o telegrafech.
- 2) Vládní nařízení č. 78/1924 Sb. o podmínkách pro zřizování, udržování a provoz telegrafů.
- 3) Ústavní dekret prezidenta republiky č. 1/1945 Sb. o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné.
- 4) Dekret prezidenta republiky č. 50/1945 Sb. o opatření v oblasti filmu.
- 5) Dekret prezidenta republiky č. 130/1945 Sb. o státní péči osvětové.
- 6) Zákon č. 20/1947 Sb. o povinných výtiscích.
- 7) Zákon č. 101/1947 Sb. o postavení redaktorů a o Svazech novinářů.
- 8) Zákon č. 32/1948 Sb., kterým se vydávají základní ustanovení o zřizování divadel a o divadelní činnosti (divadelní zákon).
- 9) Zákon č. 69/1948 Sb. o hudební a artistické ústředně.
- 10) Zákon č. 123/1948 Sb. o znárodnění polygrafických podniků.
- 11) Zákon č. 137/1948 Sb. o postátnění Československého rozhlasu.
- 12) Zákon č. 194/1948 Sb., jímž se mění předpisy o státní péči osvětové a o veřejných knihovnách obecních.

- 13) Zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky.
- 14) Zákon č. 233/1948 Sb. o názvu ministerstva informací a ministerstva školství a osvěty, jakož i příslušných pověření.
- 15) Zákon č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní.
- 16) Zákon č. 272/1949 Sb. o řízení výroby a distribuce v oboru působnosti ministra informací a osvěty.
- 17) Vládní nařízení č. 73/1950 Sb. o povolování telekomunikačních zařízení.
- 18) Zákon č. 184/1950 Sb., o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů.
- 19) Nařízení ministra informací a osvěty č. 21/1951 Sb., kterým se vydává organizační statut Svazu československých novinářů.
- 20) Vládní nařízení č. 13/1952 Sb. o správě spojů.
- 21) Vládní nařízení č. 6/1953 Sb., kterým se zrušují a zřizují některé orgány státní správy a upravuje jejich působnost.
- 22) Vládní nařízení č. 62/1957 Sb. o nové organizaci rozhlasu a televize.

10.4. Internetové zdroje

- 1) DAŇKOVÁ, Šárka. *Šlo o vraždu. Jen nevíme, kdo ji spáchal* /online/. Lidové noviny, 18. 12. 2006. URL:< [http://lidovky.zpravy.cz/slo-o-vrazdu-jen-nevime-kdo-ji-spachal-dwt-
/ln_noviny.asp?c=A061218_000037_ln_noviny_sko&klic=216763&mes=061218_>](http://lidovky.zpravy.cz/slo-o-vrazdu-jen-nevime-kdo-ji-spachal-dwt-/ln_noviny.asp?c=A061218_000037_ln_noviny_sko&klic=216763&mes=061218_>)
- 2) HANZLÍK, František. *Košický vládní program – důležitý krok KSČ na cestě k únoru 1948* /online/. Britské listy, 1. 4. 2005. URL:< <http://www.blisty.cz/art/22698.html>>.
- 3) K. Gottwald na tzv. manifestaci pracujících v Praze na Václavském náměstí 25. února 1948 /online/. Československé dějiny 1945–1989. URL:<<http://www.khi.zcu.cz/Hrad.htm>>.
- 4) *Kupředu, zpátky ni krok!* /online/. Necenzurované noviny. URL:< www.cibulka.net/nnoviny/nn1995/nn0795/obsah/24.htm>
- 5) *Mnichovská dohoda* /online/. Mnichovská dohoda (29.09.1938) – Fronta.cz. URL:<<http://www.fronta.cz/dokument/mnichovska-dohoda>>.
- 6) *NS RČS 1948-1954, 50. schůze, část 6/11* /online/. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, 20. prosince 1950. URL:<<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/050schuz/s050006.htm>>.
- 7) PEŠOUT, Radek. *80 let rozhlasu XIV. - Budovatelský rozhlas* /online/. RadioTV.cz, 1. 10. 2003. URL:<<http://www.radiotv.cz/clanky/2241/80-let-rozhlasu-xiv---budovatelsky-rozhlas.html>>.
- 8) PÍCHA, Alexandr. *Čtyři dny bitvy o Český rozhlas* /online/. Český rozhlas – 2. světová válka – příspěvek. URL:<http://www.rozhlas.cz/wwii/rozhlas/_zprava/167814>.
- 9) *Poland* /online/. CNN – Cold War. URL:<<http://www.cnn.com/SPECIALS/cold.war/episodes/07/maps/revolt/poland.html>>.
- 10) *Programové prohlášení vlády* /online/. Vláda České republiky. Vláda v období 2. 7. 1946 – 25. 2. 1948, 8. 7. 1946. URL:<<http://www.vlada.cz/cs/vlada/historie/vlady/vlady1945-1960/vlada46-48/prohlaseni.html>>.
- 11) *The Yalta Agreement* /online/. CNN Cold War – Historical Document: Yalta Agreement. URL:<<http://www.cnn.com/SPECIALS/cold.war/episodes/01/documents/yalta.html>>.
- 12) *Významná data z rozhlasové historie* /online/. 80. výročí Českého rozhlasu – Kalendárium. URL:<<http://www.rozhlas.cz/80/kalendarium>>.

10.5. Archivní dokumenty

Rámcové dokumenty

- 1) SÚA, Inventář ministerstva informací.
- 2) SÚA, Inventář ministerstva informací – dodatky.

Konkrétní dokumenty

- 3) SÚA, Inventář MI. 2. zpráva o činnosti rozhlasového odboru (programové oddělení) za září a říjen 1945, čj. 60932/45 pres.
- 4) SÚA, Inventář MI. *Důvodová zpráva k dekretu presidenta republiky o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné*; čj. 4996/45 pres.
- 5) SÚA, Inventář MI. *Exposé ministra informací Václava Kopeckého v informačním výboru ÚNS*, čj. 63421/47 pres.
- 6) SÚA, Inventář MI. *Exposé ministra informací Václava Kopeckého v rozpočtovém výboru ÚNS*, čj. 64113/47 pres.
- 7) SÚA, Inventář MI. *Funkce IV. odboru ministerstva informací*, čj. 61163/45 pres.
- 8) SÚA, Inventář MI. *Ideový a pracovní program pro příští činnost ministerstva*, čj. 62438/48 pres.
- 9) SÚA, Inventář MI. *Materiál pro exposé pana ministra*, čj. 66064/46 pres.
- 10) SÚA, Inventář MI. *Návrh na reorganizaci odboru*, čj. 66177/47 pres.
- 11) SÚA, Inventář MI. *Návrh na stanovení kompetence IV. odboru*, čj. 61103/45 pres.
- 12) SÚA, Inventář MI. *Novelizace telegrafního zákona – návrh nového rozhlasového zákona*, čj. 63863/48 pres.
- 13) SÚA, Inventář MI. *Odpověď p. Jaroslavu Černému na otázky ohledně organizace IV. odboru*, čj. 60334/45 pres.
- 14) SÚA, Inventář MI. *Organizace a práce po dobu pobytu na Slovensku*, Příloha II k č.j. 4533/45 pres.
- 15) SÚA, Inventář MI. *Organizace odboru (1948)*
- 16) SÚA, Inventář MI. *Organizace odboru IV.*, čj. 60193/45 pres.
- 17) SÚA, Inventář MI. *Organizace rozhlasu*, čj. 60193/1945 pres. SÚA, Inventář MI.
- 18) SÚA, Inventář MI. *Organizační rozdělení IV. odboru*, čj. 60543/48 pres.
- 19) SÚA, Inventář MI. *Organizační záležitosti IV. odboru*, čj. 60961/48 pres.
- 20) SÚA, Inventář MI. *Osnova zákona o prozatímní úpravě působnosti ministerstev*, čj. 3682/46 pres.
- 21) SÚA, Inventář MI. *Pásmo ministerstva informací – návrh na vysílání*, čj. 60693/45 pres.
- 22) SÚA, Inventář MI. *Pásmo ministerstva informací – návrh na vysílání (reakce Československého rozhlasu)*, čj. 60836/45 pres.
- 23) SÚA, Inventář MI. *Porada odborových přednostů ministerstva informací dne 6. III. 1946*, čj. 61193/46.
- 24) SÚA, Inventář MI. *Pracovní instrukce IV. odboru*, čj. 65160/46 pres.
- 25) SÚA, Inventář MI. *Program činnosti na rok 1946*, čj. 61343/45 pres.
- 26) SÚA, Inventář MI. *Přehled běžné agendy IV. odboru*, čj. 60100/48 pres.
- 27) SÚA, Inventář MI. *Přehled běžné agendy IV. odboru*, čj. 60171/48 pres.
- 28) SÚA, Inventář MI. *Přehled běžné agendy IV. odboru*, čj. 65275/47 pres.
- 29) SÚA, Inventář MI. *Přehled běžné agendy IV. odboru*, čj. 66297/48 pres.
- 30) SÚA, Inventář MI. *Přehled dosavadní činnosti IV. odboru*, čj. 60109/45 pres.
- 31) SÚA, Inventář MI. *Přehledná zpráva o dosavadní činnosti IV. odboru pro Dr. Málka v presidiu*, čj. 63101/47 pres.

- 32) SÚA, Inventář MI. *Převedení agendy rozhlasových vysílačů od ministerstva pošt – svolání závěrečné porady*, čj. 60075/49 pres.
- 33) SÚA, Inventář MI. *Převedení gramofonového průmyslu ke IV. odboru*, čj. 63042/47 pres.
- 34) SÚA, Inventář MI. *Převod rozhlasové agendy od min. pošt – respektování instanční cesty*, čj. 66586/48 pres.
- 35) SÚA, Inventář MI. *Připomínky Československého rozhlasu k navrhovanému snížení počtu sil ve státních službách*, čj. 14220/48 pres.
- 36) SÚA, Inventář MI. *Spolupráce s ministerstvem školství ve věcech osvětových*, čj. 61422/46 pres.
- 37) SÚA, Inventář MI. *Účast IV. odboru na propagaci budovatelského programu Gottwaldovy vlády v rozhlase*. Čj. 64506/46 pres.
- 38) SÚA, Inventář MI. *Usnesení předsednictva vlády ze dne 1946*, čj. 126/dův/46 pres.
- 39) SÚA, Inventář MI. *Výnos o zřízení výtvarnické komise*, čj. 8655/45 pres.
- 40) SÚA, Inventář MI. *Vzájemné schůzky přednostů odborů nebo jejich zástupců za účelem informování a spolupráce mezi jednotlivými odbory ministerstva informací*, čj. 60358/46 pres.
- 41) SÚA, Inventář MI. *Zákon o opatřeních proti rušení rozhlasu v Anglii – vyžádání informace*, čj. 65165/48 pres.
- 42) SÚA, Inventář MI. *Záznam o referentské schůzi IV. odboru dne 12. IV. 46*, čj. 62291/46 pres.

Anotace

Ministerstvo informací představuje v dějinách Československa zcela ojedinělou instituci, která v letech 1945–1953 svou ideologickou činností usnadnila Komunistické straně Československa převzetí moci v zemi.

Práce představuje velmi dynamické a zajímavé období bezprostředně po druhé světové válce – dobu rychlého přechodu od jednoho autoritářského režimu k druhému, a především způsob, jakým komunisté velmi efektivně a naprosto cílevědomě získávají pod svoji kontrolu klíčové orgány a instituce v zemi. Ministerstvo informací je důkazem téměř absolutního propojení státního a stranického zájmu v ideové oblasti. Jeho historickou úlohou bylo získat co nejširší kontrolu nad veřejnou komunikací a uzpůsobit ji zájmům a potřebám komunistické strany.

Práce originálním způsobem popisuje dosud nepřilíživě prozkoumané spojení mezi nejvýznamnějším soudobým prostředkem masové komunikace, rozhlasem, a jednotlivými státními a stranickými orgány, které ovlivňovaly jeho vysílání. Klíčovým představitelem státní moci byl rozhlasový odbor ministerstva informací, jemuž se ještě před mocenským převratem v roce 1948 podařilo personálně, formálně i obsahově ovlivnit podobu Československého rozhlasu tak, že v době politické krize v roce 1948 plně podporoval zájmy komunistické strany.

V následujících letech dochází k naprostému ovládnutí společnosti komunisty, dochází k dalšímu prohloubení vlivu strany na rozhlasové vysílání a stírání rozdílů mezi oficiální a stranickou politikou.

Summary

Ministry of Enquiry represents a unique institution in the history of Czechoslovakia. During 1945–1953, it helped Communist Party of Czechoslovakia through its ideological activity in gaining political power.

This work introduces very dynamic and interesting postwar era – a transition from one authoritarian to another, and the way communists effectively got key bodies and institutions under their control. Ministry of Enquiry is an evidence of a close connection between state and partial interest. Its main task was to gain control over public communication and to tailor this to the needs of the Communist Party.

This piece of writing describes a connection between the most important contemporary mass-medium (broadcast) and state and partial bodies that influenced the broadcasting. Key body was the Ministry of Enquiry in this process. Yet before the political coup in February 1948, it managed to change the form of Czechoslovak Broadcast so much that the Broadcast supported Communist Party before, during and after the coup.

In the following years, whole Czechoslovak society went under the control of Communist Party, which also influenced broadcasting even more.

TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE

Univerzita Karlova v Praze		
Fakulta sociálních věd		
Dolo dne:	25-09-2006	-1-
C.č. 106/4	Příloh: 1	Skartační heslo:
Přiděleno:	MZ	

Předpokládaný název práce:

Rozhlasový odbor ministerstva informací v letech 1945-1953.

Téma a rozvržení práce:

Politická a společenská situace v Československu prošla v průběhu let 1945-1953 dynamickými proměnami, které významným způsobem ovlivnily také média a dramaticky zasáhly novinářskou práci. Členům a sympatizantům Komunistické strany Československa se v letech 1945-1948 podařilo získat rozhodující pozice ve většině soudobých médií a z těchto pozic významně ovlivňovat jejich obsah. Proměnu veřejného života a mediálního trhu umocnilo období po komunistickém převratu v únoru 1948, kdy nová moc přistoupila k totalizaci veřejného prostoru v Československu a v Ústavě zakotvila směřování země k socialismu. Situace v následujících letech vyústila v odchod části inteligence do zahraničního exilu, ve vykonstruované politické procesy s představiteli všech společenských vrstev a také ve vnitřní rozkol novinářské práce a faktické rozdělení médií na oficiální, exilová a časem i samizdatová. Definitivně se tak předznamenala atmosféru strachu, tak charakteristickou pro společnost jako celek i novináře (a jejich práci) jako její část. Atmosféru, která s krátkým přerušením na konci 60. let setrvala jako konstanta až listopadového převratu v roce 1989.

Zkoumané období bývá považováno z doby komunistické totality za nejtvrdší, komunisté totiž pod záminkou bezpečnosti státu zlikvidovali alternativní centra moci. Významným prostředkem pro jejich likvidaci se ukázala právě média, která ovšem vyjma této [1] propagandistické role „potírače“ přežitků buržoasních pořádků a imperialistický škůdců a [2] role spoluorganizátora očisty společnosti [3] po celé období a zejména v letech 1945-1953 pomáhala vytvářet tolik potřebnou agitační atmosféru pro nový režim – představovat novou socialistickou vizi světa, vypořádat se s politickými a názorovými odpůrci, zesilovat sovětsko-československé přátelství a prezentovat záměry pražské i moskevské vlády široké veřejnosti.

Jedním z klíčových center, které komunistická moc využila pro přípravu na převzetí vlády, bylo nově vzniklé ministerstvo informací. To bylo ustaveno dekretem prezidenta republiky již před koncem druhé světové války a do jeho čela nastoupil meziválečný redaktor Rudého práva a jeden z tvůrců Košického vládního programu Václava Kopecký. Pod jeho vedením dokázalo ministerstvo převzít prakticky veškerou kontrolu nad médii. Již před

Únorem 1948 tak byla většina médií pod faktickým vlivem KSČ. Vliv ministerstva na činnost médií po komunistickém převratu ještě posílil, ale o moc se dělilo s Kulturním a propagačním oddělením ÚV KSČ (v čele s Gustavem Barešem) a mezi oběma institucemi (a oběma politiky, Kopeckým a Barešem) docházelo ke kompetenčním a mocenským sporům. Takto nastavený vydržel systém mediální kontroly až do ledna roku 1953, kdy byl proces přebírání moci definitivně ukončen a činnost Kopeckého rezortu přešla pod ministerstvo školství a osvěty a v průběhu roku se konstitoval cenzurní orgán – Hlavní správa tiskového dohledu.

Cílem diplomové práce bude představit působení jednoho z nejvlivnějších odborů ministerstva – rozhlasového – v období od dubna 1945, kdy ministerstvo zřídil dekretem prezident Edvard Beneš, do ukončení činnosti ministerstva v lednu 1953. Text by měl rámcově vymezit příčiny vzniku ministerstva, dobové legislativní prostředky a organizační (tj. i kádrovou) strukturu rozhlasového odboru. Primárním cílem práce by měla být analýza mocenských nástrojů, které využila Komunistická strana Československa při utváření a vedení rozhlasového odboru a zejména pak při formování obsahu rozhlasového vysílání v tehdejším Československu. Dějinný kontext bude redukován na události, které bezprostředně předcházely vzniku ministerstva informací a události, jež přímo navazovaly na činnost rozhlasového odboru po ukončení jeho činnosti v roce 1953.

Na příkladu sondy do řízení rozhlasového odboru MI plánuji charakterizovat mechanismus převzetí kontroly nad rozhodujícími médii a jejich řízení. V práci využiji standardních metod historické práce – práce by měla vycházet převážně z primárních zdrojů, z materiálů z Národního archivu a Archivu Českého rozhlasu. Při práci se sekundární literaturou se hodlám opřít i o relativně čteně k tématu zastoupené diplomové práce. Za nedílnou součást snah o proniknutí do procesů totalizace médií považuji v současnosti již více pěstované metody tzv. oral history a získat přímé zkušenosti pamětníků. V textu bych se také rád věnoval připomenutí klíčových osobností, které měly při procesu totalizace médií rozhodující vliv.

Osnova:

- 1) Hypotézy, metoda, uvedení do tématu
- 2) Shrnutí dosavadních poznatků k tématu
- 3) Stručný nástin dějinného kontextu; politická situace po osvobození Československa
- 4) Stručný nástin dějinného, společenského, kulturního i legislativního kontextu činnosti rozhlasu v Československu před rokem 1945

5) Činnost ministerstva informací v letech 1945-1948

- (a) Vliv Košického vládního programu a Benešova dekretu o zřízení ministerstva informací na proměnu mediálního prostředí
- (b) Legislativní úprava postavení médií; vliv Syndikátu novinářů na práci novináře
- (c) Vybudování, struktura, personální obsazení ministerstva informací s důrazem na řízení rozhlasu
- (d) Vztah stran Národní fronty a vedení ministerstva informací na řízení rozhlasu
- (e) Charakteristika agendy rozhlasového odboru ministerstva informací před únorem 1948; jeho vztah k vedení Československého rozhlasu

6) Činnost ministerstva informací v letech 1948-1953

- (a) Vliv událostí tzv. Vítězného února na proměnu mediálního prostředí
- (b) Změny právního postavení médií a novinářů; posílení vlivu Syndikátu
- (c) Restrukturalizace ministerstva informací s důrazem na řízení rozhlasu
- (d) Institucionální vliv sekretariátu KSČ na činnost rozhlasového odboru; vztah Kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ a Ministerstva informací
- (e) Charakteristika agendy rozhlasového odboru ministerstva informací po únoru 1948; jeho vztah k vedení Československého rozhlasu

7) Systém kontroly a řízení a kontroly médií v Československu bezprostředně po zániku ministerstva informací

8) Seznam zkratk, Přílohy (tabulky, grafy, dokumenty)

Základní literatura:

Prameny:

Národní archiv, fond Ministerstvo informací a fond Kopecký.

Archiv Českého rozhlasu

KSČ o tisku, rozhlasu a televizi (1945–1975). Uspořádal Z. Hoření. Novinář, Praha 1976

Securitas imperii: Sborník k problematice vztahů čs. komunistického režimu k „vnitřnímu nepříteli“. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Praha 2003.

Literatura:

1. Aiken, M. – Mott, P. E. (eds.): The Structure of Community power. Random House, New York 1970.

2. Bartošek, K.: Zpráva o putování v komunistických archivech (1948-1968). Paseka, Litomyšl 2000.
3. Bljum, A. V.: Sovetskaja cenzura v epochu total'nogo terrora, Akadmičeskij projekt, St. Peterburk, 2000.
4. Blodigová, A. – Köpplová, B. – Sekera, M.: Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků. Katalog k dějinám českého tisku na území České republiky. SÚA, Praha 2002
5. Cooper, K.: The Right to Know: an Exposition of the Evils of News Suppression and Propaganda. New York 1956.
6. Defleur, M. – Rokeacheová, S.: Teorie masové komunikace. Karolinum, Praha 1996.
7. Fidelius, P.: Řeč komunistické moci. Triáda, Praha 1998.
8. Gruša, J.: Cenzura a literární život mimo masmédiá, Soudobé dějiny I/ 4-5.
9. Jirák, J. – Köpplová, B.: Média a společnost. Portál, Praha 1999.
10. Kaplan, K.: K politickým procesům v Československu 1948-1954. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994.
11. Kaplan, K. – Paleček, P.: Komunistický režim a politické procesy v Československu. Barrister & Principal, Brno 2003.
12. Kaplan, K. – Tomášek, D.: O cenzuře v Československu v letech 1945 – 1956. USD AV ČR 1994.
13. Kňourová, J.: Stranické řízení prostředků masové informace a propagandy. SPN, Praha 1982.
14. McQuail, D.: Úvod do teorie masové komunikace. Portál, Praha 1999.
15. Tejkal, K.: Rozhlasové zpravodajství: (k některým problémům rozhlasové specifčnosti). SPN, Praha, 1967.
16. Tomášek, D.: Pozor, cenzurováno! aneb Ze života soudružky cenzury. Vydavatelství a nakladatelství MV ČR, Praha 1994.

Diplomové práce

1. Bendl, V.: Kolaborantští novináři před soudem lidu (v letech 1945-1947). FF UK, Praha, 1975.
2. Bernardová, M.: Organizátorská úloha rozhlasového vysílání v letech 1945-1948. FF UK, Praha, 1965.
3. Gembala Otakar: Ideová argumentace Rozhlasových novin v letech 1945-1948. FF UK, Praha, 1979.

4. Horáková, M.: Úsilí KSČ o pokrokovou funkci rozhlasu v národně demokratické revoluci a v průběhu jejího přerůstání v revoluci socialistickou. FF UK, Praha, 1974.
5. Hron, J.: Propaganda a Národní fronta. FF UK, Praha, 1975.
6. Hrozek, I.: Rozhlas v únoru 1948, funkce rozhlasu v tomto období. FF UK, Praha, 1965.
7. Koubská, L.: Akce Československého rozhlasu proti sabotážím v letech 1945-1948. FF UK, Praha, 1972.
8. Kozinakov, D. D.: Rozhlasové projevy Antonína Zápotockého v letech 1945-1948. FF UK, Praha, 1958.
9. Marada, P.: Rozhlasová žurnalistika Zdeňka Nejedlého (1945-1956) v kontextu obecných principů rozhlasové tvorby, úkolů Československého rozhlasu a doby. FF UK, Praha, 1983.
10. Myšková, J.: Obnovení činnosti zahraničního vysílání Československého rozhlasu v období 1945-1948. FF UK, Praha, 1977.
11. Nováková-Krčová, B.: ÚV KSČ jako centrum řízení hromadných sdělovacích prostředků. FF UK, Praha, 1976.
12. Svoboda, M.: Úloha hromadných sdělovacích prostředků v politickém systému v letech 1945-1948. FF UK, Praha, 1975.
13. Šimová, M.: Rozhlasové noviny 1945-1948. FF UK, Praha, 1976.
14. Štraus, R.: Československý rozhlas ve světle dokumentů KSČ v letech 1945-1975. FF UK, Praha, 1981.
15. Štáštka, P.: Význam propagandy pro rozvoj naší společnosti. FF UK, Praha, 1990.

V Praze, dne 25. září 2006

Jméno a podpis žadatele:

Bc. Ondřej Holomek

.....

Jméno a podpis vedoucího práce:

PhDr. Jakub Končelík

.....

Příloha 1 – Biografie vybraných osobností politického života v Československu v letech 1945-1953

Bareš Gustav (1910-1976) – vlastním jménem Gustav Breitenfeld. Ve 30. letech pracoval v redakci Rudého práva a Haló novin, za války byl v moskevské emigraci. Po návratu se stal nakrátko šéfredaktorem Rudého práva, než z této pozice přešel do čela Kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ, v němž prosazoval socialistický realismus jako jediný povolený přístup ke kultuře a důsledně uplatňoval tvrdý sovětský kurs. Z čela strany musel odejít kvůli vykonstruovanému procesu s Rudolfem Slánským, jehož byl blízký spolupracovník.

Burian Emil František (1904-1959) – zakladatel známého divadla D, přední divadelní režisér. Za války byl kvůli své levicové orientaci v koncentračních táborech. Po jejím skončení se zapojil do reorganizace divadel, z hlediska této práce jsou však významnější jeho rozhlasové komentáře.

Burian Miroslav (1902-?) - po studiích nastoupil jako archivář městské obce českobudějovické, roku 1937 byl jmenován přednostou osvětového odboru městského úřadu, v srpnu 1944 byl zatčen za organizování protiněmecké ilegální činnosti a odvezen do Terezína, 1. června 1945 byl IV. odborem ministerstva informací jmenován jako odborný referent pro regionální relace, později se stal stálým zástupcem přednosty rozhlasového odboru. Při zdravotních potížích Ivana Olbrachta v letech 1948-1949 byl hlavním představitelem rozhlasového odboru.

Drda Jan (1915-1970) – významný český spisovatel, v letech 1937-1942 kulturní redaktor Lidových novin. Po válce nastoupil do deníku Práce, v roce 1948 se aktivně podílel na zakládání prokomunistických akčních výborů. Za to byl povýšen do funkce šéfredaktora Lidových novin, ty však pod jeho vedením v roce 1952 zkrachovaly.

Ehrlich Josef (1897-?) – šéf technické služby rozhlasového odboru, původně elektroinženýr a technický úředník v „Telegrafii“, za války působil v zahraniční armádě.

Gottwald Klement (1896-1953) – zakládající člen KSČ, jež na V. sjezdu strany v roce 1929 prosadil jeho bolševizaci, jeden z autorů Košického vládního programu, od dubna 1945 předseda KSČ, po vítězství komunistů ve volbách se

stal o rok později předsedou vlády Národní fronty, která vytyčila socialistický program. V roce 1948 měl rozhodující podíl na mocenském převratu, který KSČ provedla, v červnu byl pak zvolen prezidentem republiky. V této funkci byl až do své smrti v roce 1953.

Halas František (1901-1949) – jeden z nejvýznamnějších českých básníků 20. století. Po válce se stává předsedou Syndikátu československých spisovatelů a stává se přednostou publikačního odboru ministerstva informací. Krátce před svou smrtí v roce 1949 kritizoval poučnou politiku KSČ.

Hendrych Jiří (1913-1979) – před válkou funkcionář KSČ na Kladensku, v průběhu 2. světové války vězněn v koncentračním táboru. Po osvobození se stal členem sekretariátu ÚV KSČ a poslancem Národního shromáždění. Na konci 40. let proslul sledováním a důsledným potíráním jiných než oficiálních názorů strany.

Hoffmeister Adolf (1902-1973) – významný český karikaturista, meziválečný redaktor Lidových novin; v průběhu války v USA, kde se podílel na exilové práci. V roce 1945 se stal přednostou odboru MI pro styky se zahraničím, po Vítězném únoru odešel pracovat jako velvyslanec do Paříže.

Kopecký Václav (1897-1961) – zakládající člen KSČ a reprezentant stalinské linie strany, jeden z hlavních představitelů Gottwaldova křídla při důležitém sjezdu KSČ v roce 1929, ve 30. letech informoval sovětských úřadů o situaci v Československu. V průběhu války se účastnil v Moskvě jednání o nové podobě československé vlády. V té získal funkci ministra informací, od roku 1948 ministr informací a osvěty. V roce 1953 se krátce stal šéfem nově vzniklého ministerstva kultury.

Kratochvíl Miloš (1904-?) – spisovatel, v prvních letech po druhé světové válce zástupce přednosty rozhlasového odboru, před válkou působil v pozici vrchního komisaře archivu hlavního města Prahy

Laštovička Bohuslav (1905-1981) – původně důstojník československé armády, v průběhu druhé světové války patřil ke skupině komunistických emigrantů v Londýně, v březnu 1945 se stal zapisovatelem moskevských jednání o nové podobě vlády. Ihned po návratu ze Sovětského svazu se stal generálním ředitelem Československého rozhlasu. Tuto funkci opustil v roce 1948, kdy se stal československým velvyslancem v Moskvě.

Matoušek Otakar (1899-1994) – původně docent geologie, od roku 1931 zaměstnán v Radiojournalu, vnesl systematičnost do vzdělávání rozhlasem. Po

druhé světové válce dočasný šéf stanice.

Nejedlý Zdeněk (1878-1962) – historik, který přednášel na univerzitách, byl již před válkou sympatizantem KSČ a v roce 1924 dokonce založil Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem. V březnu 1939 emigroval do Sovětského svazu, po osvobození se vrátil a stal se členem Fierlingerovy vlády. V letech 1945-1953 byl ministrem školství, s výjimkou období od července 1946 do února 1948, kdy vedl ministerstvo práce a sociální péče. Roku 1952 se stal prezidentem nově založené Československé akademie věd.

Nezval Vítězslav (1900-1958) – významný surrealistický básník, který se po válce stal přednostou filmového odboru ministerstva informací. V té době také sympatizoval se socialistickým realismem, přesto jej nelze označit za dogmatika.

Novák Zdeněk (1911) – v letech 1931-1938 externí spolupracovník časopisu Tvorba, před válkou působil také jako redaktor komunistických deníků Rudé právo a Haló novin. Od ledna do října 1946 působil jako referent v rozhlasovém odboru ministerstva informací, odkud přešel do funkce šéfa přednáškového odboru Československého rozhlasu. V průběhu únorových událostí roku 1948 z pozice představitele závodní rady KSČ výrazně usnadnil straně převzetí kontroly nad rozhlasovým vysíláním; v červnu byl jmenován zástupcem programového ředitele rozhlasu a ředitelem politické a informační služby ČSRO.

Olbracht Ivan (1882-1952) – vlastním jménem Kamil Zeman, významný český spisovatel, v roce 1929 vystoupil z KSČ, do strany se vrátil po válce a stal se přednostou rozhlasového odboru MI a později i poslancem národního shromáždění.

Štoll Ladislav (1902-1981) – ideolog stranické kulturní politiky, člen KSČ od roku 1926, před válkou redaktor komunistických periodik, v roce 1934 byl vyslán do Moskvy, odkud se vrátil jako přesvědčený stalinista. Od přelomu 40. a 50. let hlavní prosazovatel socialistického realismu a organizátor ideologických kampaní.

Zápotocký Antonín (1884-1957) – nástupce Klementa Gottwalda ve funkci prezidenta Československa, od 20. let ve vedení komunistické strany, před válkou jeden z hlavních představitelů komunistických odborů. Po květnu 1945 předsedou Ústřední rady odborů, od června 1948 předseda československé vlády. Jeho nástup do funkce prezidenta v roce 1953 znamenal odklon od nejhruššího období komunistické totality.

Zeman František Kamil (1904-1979) – od roku 1930 pracoval jako externí redaktor brněnského vysílání Radiojournalu, poté nastoupil v Ostravě. Má velkou zásluhu na přípravě rozhlasových kampaní, jež pomáhaly usnadnit život obětem války.

Klement Gottwald

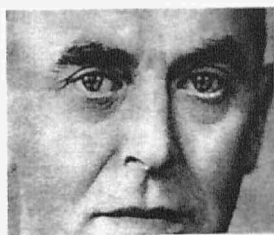
Antonín Zápotocký

Ivan Olbracht

Vítězslav Nezval

Václav Kopecký

Zdeněk Nejedlý

Ladislav Štoll

František Halas

Jan Drda